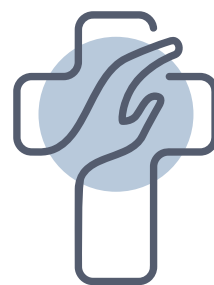

2022. XXXI. évfolyam, 4. szám

SZOLGATÁRS

baptista folyóirat

szolgotars.hu

Celofhád bűne, leányai érdeme

A pihenés teológiája
- ünnepeink ideje

Útkeresés a gonosz
teológiájában

A tizzaeszlári vérvád és utóélete
az irodalomban és a zenében

Billy Graham magyarországi
látogatásaira emlékeztünk

Tartalom

BIBLIATANULMÁNY

Vasadi Lajos

Jézus Krisztus családtörténete és születése

Igetanulmány Mt 1,1-24 és Lk 3,23-38 alapján3

Nemeshegyi Dávid

Celofhád bűne, leányai érdeme6

TEOLÓGIA

Tóth Krisztián

A pihenés teológiája – ünnepeink ideje

Ép testben LEGYEN ép lélek!12

Nemeshegyi-Horvát György

Útkeresés a gonosz teológiájában Augustinus, Barth, Moltmann és Wink elméleteinek összehasonlításával15

TÖRTÉNELEM

Marton Zsolt

A tizzaeszlári vérvád és utóélete az irodalomban és a zenében29

INTERJÚ

Tóth Krisztián

Billy Graham magyarországi látogatásaira emlékeztünk42

KITEKINTŐ

Eric Geiger

Három gyakori hamis bálvány a gyülekezetekben51

ZENE

Oláh Gábor

Ráduly Emil néhány éneke52

BESZÁMOLÓ

Téglási Lajos

Az Európai Baptista Szövetség közgyűlése Rigában 2022 szeptemberében56

Könyvajánlók58

A Szolgatárs folyóirat a **Magyarországi Baptista Egyház** kiadványa

Felelős szerkesztő: **Sinka Csaba**

Felelős kiadó: **Papp János** egyházelnök

Tördelőszerkesztő: **Sinka Csaba**

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

1068 Budapest, Benczúr u. 31.

Telefon: 20-886-0410

www.szolgotars.hu

szolgotars@gmail.com

ISSN 1218-425X

A lap ára: 1250 Ft. Előfizethető a kiadóhivatalnál.

Vasadi Lajos

JÉZUS KRISZTUS CSALÁDTÖRTÉNETE ÉS SZÜLETÉSE

Igetanulmány Mt 1,1-24 és Lk 3,23-38 alapján

Egy bibliatanulmányozó testvér kérdései kapcsán kezdtem tanulmányozni az Úr Jézus nemzetségtáblázatát, Mária családfáját, kiemelt szerepét az üdvözítés történetében. A kérdezőnek nem kétségei voltak a Biblia ihletettsége vagy történelmi megbízhatósága vonatkozásában, hanem annak jobb megértésére törekedett. Ezért spirituális szempontok vezetnek alapvetően, természetesen történelmi és teológiai része is van az írásnak. A nemzetségtáblázat Máté és Lukács evangéliumában eltérést mutat, ezek megmagyarázására, feloldására nem minden vonatkozásban töreksem. Vannak nehézségek a nemzetségtáblázatokban, de tanulmányozni hasznos.

Az Úr Jézus „nemzetségekönyve” (Mt 1,1) nemcsak história, hanem teológia is, leírja származását, emberi

és mennyei vonalát. A nemzetségtáblázatban benne van az egyidejűség, hogy „Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz” (Zsid 13,8). Emberi formát is felvett: „amikor eljött az idő teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született a törvénynek alávetve.” (Gal 4,4) Isten már a próféták által is adott kijelentést a Messiásról: „Mert egy gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk.” (Ézs 9,6) Uralmáról, nevééről, országjáról is olvashatunk.

Hangsúlyos, hogy törvény alatt és asszonytól született. Máté evangéliumában József felmenőit láthatjuk, ami Ábrahámval kezdődik, ez azt teszi nyilvánvalóvá, hogy a választott nép közé jött, az Ábrahámval tett ígéret beteljesedett: „királyok származnak tőled” (1Móz 17,6). Ez jelenti egyrészt azt, hogy József az Áb-

„Az evangéliumok annak az üdvösségnek a hirdetői, amit Isten már Mózes könyvében kijelentett.”

rahám nemzetségéből származik, továbbá Dávid házához tartozik. József a törvényes apja, ebből eredően Dávid trónörököse is. Ábrahámnak és utódainak nagy reménysége olyan személyre irányul, aki kiemelkedőbb lesz, mint a természet szerinti fiainak egyike. Az Újszövetségből tudjuk, hogy tulajdonképpen reménysége az Úr Jézus volt. „Ábrahám... ujjongott azon, hogy megláthatja az én napomat: meg is látta és örült.” (Jn 8,56) Zsidó hallgatói nem fogadták el tanítását, Messiás voltát, megerősítette számukra: „mielőtt Ábrahám lett volna, én vagyok.” (Jn 8,58) Az Úr Jézus Ábrahám utódai sorában van ígéret szerint, de Isten Fia is. Az Újszövetség nem szakítás az Ótestamentummal, hanem a folytatása. Az Úr Jézus nem eltörölte a törvényt, hanem betöltötte. Az evangéliumok annak az üdvösségnek a hirdetői, amit Isten már Mózes könyvében kijelentett.

Az Úr Jézus, akit Üdvözítőnek, azaz szabadítónak jelent ki a Szentírás (Mt 1,21), a beteljesítője Isten ígéretének, elsősorban a választott nép számára, de mindenki részére is. Többször olvasunk arról az Újszövetségben, hogy a próféciáknak be kell teljesedniük, és be is teljesedtek. Ebből következik, hogy amit az Úr Jézus mondott, az is beteljesedik, ezért még inkább figyelniük kell a szavára (Zsid 12,25).

Máté nemzetségkönyvében azt látjuk, hogy József Mária férje volt (Mt 1,19), de nem vér szerinti apja az Úr Jézusnak. Az üdvözítés történetében azért kell szerepet vállalnia, hogy kimutatható legyen, hogy a prófé-

ták jóvendölései beteljesedtek, és törvényes családba tartozik. A nemzetségi könyv Isten végtelenségét és népéhez való hűségét tükrözi vissza. Nem foghatjuk fel a végtelent, de a Szentírás olyan módon tárja elénk a Messiásról szóló kijelentést, hogy azt a korszakot, amiről kell tudnunk, – ha tanulmányozzuk – megérthetjük.

Lukács evangéliumában is olvasható egy nemzetségi táblázata az Úr Jézusnak (Lk 3,23–28). Lukács Mátéhoz viszonyítva alternatív módon Józseffel kezdi a visszavezetést. Abban is más, hogy túlmegy Ábrahám korán egészen a kezdetig, Ádámgig, aki Isten alkotása (1Móz 1,26). Ezzel egyrészt azt is szemlélteti, hogy valóságos ember, másrészt hogy a nem zsidók is beletartoznak nemzetségi táblázatába. Az emberiség története nem Ábrahámmal kezdődött, hanem Ádámmal, aki „az Istené” (Lk 3,38). Ha visszatekintünk a 22. versre: „Te vagy az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm”, a mennyből lett megerősítve számunkra, hogy Jézus is és Ádám is Isten fiai. Az Úr Jézus Istennel egyenlő, Ádám pedig az alkotása, akibe az „élet leheletét lehelte” (1Móz 2,7).

Ádám megszegte Isten parancsolatát (1Móz 2,16), bűnt követett el ezzel, a bűn bejött a világba, és minden utóda megszegte a parancsolatot. A bűn következménye: „meg kell halnod” (1Móz 2,17), ez minden emberre elhatott. A bűn először elszakította az emberpárt Istentől, megijedtek, rejtőzködtek, másodsorban megnehezítette az életet ebben a világban is, harmadik következmény pedig a halál. Krisztus azért jött el a vi-

„A genetikusok azt mondják, hogy a vér nem az anyából megy át a magzatba, hanem benne termelődik.”

lágba, hogy kiengesztelést szerezzen, a bűn büntetését magára vegye. Aki hittel fogadja helyettes áldozatát, újból közösségbe kerül Istennel, szabad lehet a bűn átkától, a kárhozattól, és örök üdvössége lehet.

Lukács nemzetségi táblázatában a 23. versben: „Köz-tudomás szerint József fia volt”, a római katolikus Kál-di György fordítása szerint: „fia lévén, amint vélték, Józsefnek, ki...” A két nemzetségi táblázat azt mutatja be, hogy József vonalán Jézus Krisztus Dávid trónjának jogos örököse, a Messiás-ígéret beteljesedett. Nem lehet igénye másnak Dávid trónjára. „...eleitől kezdve pontosan utánajártam”, nemcsak a kutatásait kell számításba venni, hanem az inspirációt, ihletést felülről. Lukácsnál hangsúlyosabb Mária szerepe, mert általa jobban látható Jézus Krisztus természetfeletti születése, az egész emberiséget megváltó küldetése. Lukács nemzetségi táblázatából – amiben Máriaé van leírva – arra is lehet következtetni, hogy József neve azért szerepel benne csupán, mert Mária házastársa.

A nemzetségek történelmi képet adnak az üdvözítés eleve elvégzett tervének egy szakaszáról, ami segít megérteni a szellemi részét. Száraznak tűnik a nemzetségi táblázat felületes olvasása, de a helyzet az, hogy érdekesebb, mint gondolnánk. Benne van a nagy titok: Jézus Krisztus szűztől születése. Ezt a tényt a Biblia hangsúlyosan tárja elénk, ennek elfogadása alapvető jelentőségű. Máté és Lukács evangéliuma is leírja (Mt 1,23; Lk 1,26–35), Ézsaiás próféta könyvében is olvashatunk a születéséről, a nevéről – „Íme, egy fiatal nő, aki most várandós, fiút fog szülni, és Immánuélnak nevezi majd el” (Ézs 7,14) –, mégis meglepte Mária és Józsefet is az angyal bejelentése.

Isten kikutathatatlan módon végezte el az üdvözítést, aminek hit által lehetünk részesei (Ef 2,8). Jézus Krisztus szűztől születése azért hangsúlyos, mert Ádám bűne minden emberre elhatott. Minden gyermek Istentől elszakadt állapotban születik. A Megváltónak emberi formát kellett felvennie, mindenben hozzánk hasonlónak kellett lennie, kivéve a bűnt. Isteni természetűnek kellett lennie, ezért Mária a Szentlélektől került áldott állapotba (Mt 1,18).

Lukács leírja, hogy Mária az angyaltól tudott meg részleteket „kegyelembe fogadott” helyzetéről (Lk 1,31–33). Az angyal egyszerűen üdvözölte, nem azt mondta, hogy „kegyelemmel teljes” (Lk 1,28), de ezen is meglepődött: „fontolgatta, mit jelenthet ez a köszöntés”. Az

angyal bátorította: „Ne félj, Mária, mert kegyelmet találtál az Istennél!” (30. v.) Ezt azért lényeges szem előtt tartani, hogy biblikusan értelmezzük Mária személyét, helyzetét.

Az angyal elmondja Máriának, hogy „Íme, fogansz méhedben, és fiút szülsz, akit nevez Jézusnak” (31. v.). Mária megkérdezte az angyalt: „Hogyan lehetséges ez, mikor én férfit nem ismerek?” (34. v.) Mária részletes választ kap az angyaltól, ezt követően fejezi ki készségét a feladat vállalására: „Íme, az Úr szolgálóleánya: történjék velem a te beszéded szerint!” (38. v.) A Messiásnak emberi testtel kellett rendelkeznie, de nem lehetett részese a testben öröklődött bűnnek, továbbá Istennek kellett lennie (Róm 9,5). Mária, aki szűz volt, alkalmas eszköz volt Isten üdvtervének megvalósításában, minden kritériumnak megfelelt.

A genetikusok ma már több mindent tudnak, látnak a technológiai eszközök segítségével a magzat méhen belüli keletkezési, fejlődési folyamatáról. Ebből csak annyit hozok ide, hogy a vér a meghatározó alapvetően egy új élet vonatkozásában. A genetikusok azt mondják, hogy a vér nem az anyából megy át a magzatba, hanem benne termelődik. A méhlepény az a szerv, amely összeköti az anyát és a gyermeket a terhesség ideje alatt. Az oxigén, a tápanyagok átadása a méhlepényen keresztül történik a gyermek számára, és a szén-dioxid és a salakanyagok leadása is. Az anya a magzat fejlődéséhez a feltételeket biztosítja, de a gyermek ettől csak növekszik; hogy mi az élet, az még sok vonatkozásban titok marad. A genetikusok, az orvosok, a közgazdászok, a filozófusok és a teológusok másként közelítik meg, értelmezik.

A Biblia alapvetően a vérben határozza meg az életet. A fentiekből látható, hogy a Megváltó szűztől való születése kizárja Ádám bűnét az életéből. Az összefüggésekből látható, hogy az Úr Jézus vére hogyan lehet büntőtörő: „tudván, hogy nem veszendő dolgokon, ezüstön vagy aranyon váltattatok meg atyáitoktól örökölt hiábavaló életmódokból, hanem drága véren, a hibátlan és szeplőtlen Báránynak, Krisztusnak a vérén.” (1Pt 1,18–19) Az Úr Jézus az utolsó vacsorán így szólt: „mert ez az én vérem, a szövetség vére, amely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára.” (Mt 26,28) Vére az új szövetséget jelképezi, ami egy új korszakot nyit meg az üdvözítés történetében, kegyelemből hit által mi is beletartozhatunk az Úr Jézus családjába.

Nemeshegyi Dávid

CELOFHÁD BŰNE, LEÁNYAI ÉRDEME

Megközelítően pontos datálás szempontjából valószínűleg alexandriai Philón hívta fel arra először a figyelmet *De vita Mosis* című munkájában, hogy a Pentateuchoszban található négy olyan jogi narratíva, melyek során Mózes isteni kijelentés segítségével hoz döntést az eléje hozott ügyekben¹. Ezek az esetek

1. Philón: *De vita Mosis* II. 192-245. FISCHER Gyula (ford.): *Mózes élete, Népszerű Zsidó Könyvtár*, h. n., é. n., pp. 78-89; F. H. COLSON: *Philo with an English translation* VI. The Loeb Classical Library, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press / London: William Heinemann Ltd, 1984, pp. 544-573; BOLLÓK János (ford.): *Mózes élete*, Budapest: Atlantisz, 1994, pp. 123-134.

A négy eset alapos elemzését hozza Simeon Chavelnek a jeruzsálemi Hebrew University-n készült doktori disszertációja (2006): *Law and Narrative in Four "Oracular Novellae" in the Pentateuch: Lev 24,10-23; Num 9,1-14; 15,32-36; 27,1-11;*

a következők: Lv 24-ben a istenkáromló egyiptomi férfi esete, Nm 9-ben a halottal való érintkezés miatt tisztátalanná váltak esete, akik így nem vehettek részt a peszah szokásos, Niszán hónapban tartandó ünneplésén, Nm 15-ben a szombaton fát gyűjtő férfi esete, végül Nm 27-ben Celofhád leányainak esete. A felsoroltak közül Celofhád leányainak esete abban különleges, hogy a szakasz végére meghozott döntést viszonylag hamar újabb kijelentéssel kell kiegészíteni Manassé törzsének vezetői kérésére, ahogyan ezt Nm 36-ban olvassuk. A Nm 27,1-11-ben található történetet a pusztában tartott második népszámlálás előzi meg,

illetve az ennek alapján készült könyv: *Oracular Law and Priestly Historiography in the Torah*. *Forschungen zum Alten Testament* 2. Reihe 271. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014.

„Mózes az Úr elé viszi ügyüket, aki igazat ad a leányoknak, így azok a megkapott földbirtokkal apjuk nevét is fenntarthatják.”

melyet Móáb síkságán, Jerikóval szemben tart Mózes. Ebből egyrészt kiderül, hogy a korábbi cenzushoz képest az egyes törzsek létszáma mennyit változott (ne felejtsük el, a vándorlás során bekövetkező lázadások során sokezer ember halt meg könyvünk tanúsága szerint); másrészt az Örökkévaló már kifejezetten a honfoglalásra és az azután várható földosztásra készíti fel ezzel a népet.²

Itt, a 26. fejezetben találkozunk két apró, de számunkra fontos megjegyzéssel: 26,33-ban olvasunk először Héfer fiáról, Celofhádról, illetve arról a tényről, hogy Celofhádnak nem volt fia, ugyanakkor volt öt leánya, 26,64-65 pedig arról tájékoztat, hogy a Nm 1-ben leírt első népszámláláskor összeírtak közül már senki, illetve a héber szövegünk szerint pontosabban egyetlen férfi sem volt életben, ahogyan ezt a kémelek kiküldése utáni lázongás büntetésekor Isten előre megmondta. Ez a két kitétel vezet fel a 27. fejezetben a leányok kérését: családjuk apjuk, Celofhád, és valószínűleg nagyapjuk, Héfer után is kapna földbirtokot Kánaán földjén, azonban a jelenlegi helyzetben ők nőként nem örökölhetik azt. Azzal kezdik kérésüket, hogy hangsúlyozzák: apjuk nem vett részt a lázadók közösségében, hanem a saját bűnében, saját bűne miatt halt meg. Miért kellett erre felhívni a figyelmet? Lv 27,19–21-ben a **וְיָדִיעַ** kifejezés a herem-törvény által kisajátított földterületre utal; főbenjáró vétkek elkövetőjére is ez a törvény vonatkozott. Birtokát az Úrnak szentelték, ez a gyakorlatban pedig azt jelentette, hogy vagy a templomra vagy a királyra szállt a tulajdonjog. Gondoljunk csak Nábót szőlőjének esetére: amikor Nábót szép szóval nem adja oda atyai örökségét Ahábnak, Jézabel hamis vádakkal megöleti őt, a szőlőskert tulajdonjoga pedig automatikusan a királyra száll.³ Hasonló, talán kevésbé ismert eset fordul elő a posztexilikus korban Ezra idejében: a közösség vezetői Jeruzsálemben rendelik a népet birtokvesztés terhe mellett, szintén a herem-törvény értelmében.⁴ Úgy tűnik tehát, Kórah és a

vele együtt lázadók eljátszották a földbirtokhoz való jogukat az Ígéret Földjén – így érthető, hogy a leányok igyekeznek leszögezni: apjuk nem tartozott a lázadók közé. Mózes az Úr elé viszi ügyüket, aki igazat ad a leányoknak, így azok a megkapott földbirtokkal apjuk nevét is fenntarthatják. A narratíva az öröklési sorrend meghatározásával záródik: az elhunyt elsőszámú örökösei a fiai, utána leányai, majd fiútestvére(i) és azok fiai követik, végső estben pedig a legközelebbi rokonnak jár a tulajdon. Zafrira Ben-Barak kutatásai rámutattak: az ókori keleten akkor volt szokás a leányok öröklésbe való bevonása, ha az elhunytak nem voltak fiai és ha még nem voltak megházasodva – ennek az volt a célja, hogy a nagycsaládon belül maradhasson az elhunyt tulajdona.⁵ További fontos adalék szakaszunkhoz az is, hogy a 20. század elején felfedezett samáriai osztrakonok, melyek a Kr. e 8. századra datálhatók, a Noá és Hoglá neveket Sikemtől északra fekvő területek földrajzi neveként hozzák.⁶ Ezek fényében úgy tűnik, a narratíva, mely Celofhád leányainak kérését írja le, jelenlegi helyén kettős célt szolgál: egyrészt egy jogi újítás etiológiája, másrészt történetileg igazolja Manassé törzsének a Jordántól nyugatra eső területeken való jelenlétét.

A kontextus ezen szükséges felvázolása után térek rá két olyan kérdés tárgyalására, amelyek a mai olvasóban is joggal felmerülhetnek, illetve a posztbiblikus irodalmat böngészve szemmel láthatóan már az ókorban is erősen foglalkoztatták a Tóra fordítóit és magyarázóit. Vajon mi lehetett pontosan Celofhád vétke? Milyen érdem, érdemek alapján kaptak annyira pozitív elbírálást a leányok, hogy maga az Örökkévaló tanúskodik kérésük jogos, igaz voltáról? A következőkben válogatva, messze nem kimerítően alexandriai Philón, Josephus Flavius, az arámi targumok, a Szifré Nm, a babiloni Talmud két helyének, a Bemidbár Rábbá, végül pedig a Zóhár egy rövid utalásának tanúságtételét tekintjük át a felvetett két kérdés vonatkozásában. A tárgyalást a művek keletkezésének

2. Nm 26,2 „húszévestől fölfelé minden hadkötelest”; 26,53 „ezek között osszátok fel a földet örökségül a névjegyzék szerint”.

3. Jacob MILGROM: *Numbers*. The JPS Torah Commentary, Philadelphia, New York: The Jewish Publication Society 5750 / 1990, p. 231.

4. Ezra 10,7–8

5. Zafrira BEN BARAK: *Inheritance by Daughters in the Ancient Near East*. *Journal of Semitic Studies* 25 (1980) pp. 22-33; uő: *Inheritance by Daughters in Israel and the Ancient Near East: A Social, Legal and Ideological Innovation*, Jaffa, Archeological Center Publications, 2006.

6. Baruch A. LEVINE: *Numbers 21-36*, The Anchor Bible, New York: Doubleday, 2000, p. 322.

„Vajon mi lehetett pontosan Celofhád vétke? Milyen érdem, érdemek alapján kaptak annyira pozitív elbírálást a leányok, hogy maga az Örökkévaló tanúskodik kérésük jogos, igaz voltáról?”

feltételezhető sorrendjében végezzük, tudatában annak, hogy a posztbiblikus, illetve a korai rabbinikus írásoknál a datálás igen problematikus feladat.

1. Alexandriai Philón

Philón a hellenisztikus zsidó filozófia legjelentősebb alakja.⁷ Gazdag családból származott, emiatt igen alapos iskoláztatásban volt része. Elsősorban a bibliai szövegek és törvények allegorikus írásmagyarázatáról ismert, ugyanakkor fontos látni munkájának nagyobb összefüggését is: a zsidó bibliai hagyomány és a klasszikus görög filozófiai gondolkodás szintézisén munkálkodott.

Két helyet idézünk, ahol Philón Celofháddal (Szalpaad) és lányaival foglalkozik. Az első a *De migratiōne Abrahami* 203-207. szakaszai, ahol allegorikus fejtegetést olvasunk arról, hogy Manassé neve (Celofhád őse) a héber gyök (מנשה) alapján a felejtéssel, feledékenységgel hozható összefüggésbe, ezért mondják a lányok, hogy apjuk meghalt (az emlékezés halála a felejtés). Ugyanitt az öt lányt az öt külső érzékeléssel (látás, hallás, szaglás, ízlelés, tapintás) azonosítja szerzőnk, érdemeikről pedig nem tesz említést.⁸

A másik hely *De vita Mosis* II. 234-245 szakaszai. A *De vita Mosis* célja az volt, hogy bevezetést adjon a Penta-teuchosz könyveihez, ebben Mózeset négy funkcióban mutatja be: királyként, törvényhozóként, főpapként és prófétaként. A próféta feladatokat tárgyalva beszél arról a bevezetőben is említett négy jogi esetről (istenkáromlás, szombati faszedegetés, lemaradás peszahról és Celofhád lányai), amikor Istentől kapott kinyilatkoztatás segíti Mózeset a döntéshozásban. Philón itt jóval részletesebben elemzi történetünket. Leírja, hogy Celofhád tekintélyes családból származott, és

a lányok szerint „politikai ármánykodástól mentes, magának való életet élt.”⁹ Feltételelesen azt fogalmazzák meg, nyilvánvaló élel, hogy atyjuk bűne esetleg annyi lehetett, hogy nem nemzett fiút, ennél több szó nem is esik Celofhád bűne jellegéről. Azt olvassuk, a lányok bizalommal¹⁰ és szemérmesen járulnak Mózes elé. Apjuk nevét és a családi birtokot szeretnék megvédeni, nem a pénzsóvárság hajtja őket. Mózes ezt érzékeli, de mivel a földbirtok a háborúban küzdő férfiaknak jár jutalomként, ezért Isten elé viszi az ügyet. Philón ezután arról ír, mennyire felemelő dolog, hogy Isten igazat ad a lányoknak, mivel Ő kegyelmes, az özvegyek és árvák védelmezője.¹¹

2. Josephus Flavius

Josephus Philónhoz hasonlóan előkelő – jeruzsálemi papi – családban született. A Kr. u. 70 körüli zsidó háború után a császári udvar történetírójaként élt. A *Zsidó régiségek* (*Antiquitates Judaicae*) című munkája második hosszú könyve volt a *Zsidó háború* (*Bellum Iudaicum*) után. Josephus az *Antiquitates* IV. könyvében (7.5; 174-175) beszél röviden Celofhád (Szólofantész) esetéről gyakorlatban csaknem kizárólag Nm 36 alapján.¹² Manassé törzsének vezetői Mózes elé járulnak azzal, hogy törzsük egy tagja fiú örökös nélkül meghalt, habár lányai vannak. Kaphatnak-e ők örökséget? A bibliai választ olvassuk itt is: ha a törzsön belül házasodnak, akkor igen. Nincs szó Celofhád vétkeiről, sem a lányok kéréséről vagy érdeméről, sőt még számukat sem tudjuk meg innen. Mindez valószínűleg Josephus történeti fókuszával magyarázható.

3. Targumok

Mózes könyveinek arámi fordításai közül a szövegű Targum Onkelosz hamar „hivatalos” státuszt kapott

7. Munkásságát sokféleképpen ítéli meg a szakirodalom, erről jó áttekintést ad Günter STEMBERGER: *Bevezetés a zsidó irodalomba*, Budapest, Osiris Kiadó, 2001, pp. 57-59, és Kenneth SCHENK: *Bevezetés Philón életéhez és írásaihoz*, Budapest, L'Harmattan, 2010, pp. 16-22.

8. Celofhád halála oka kapcsán érdekes feladat lenne annak felgöngyölítése, hogy Philón előtt milyen Tóra-szöveg állt, illetve milyen írásmagyarázati hagyományokat hallhatott az alexandriai zsinagógákban. Szövegünkben (206) ugyanis szerinte a lányok azt mondják, hogy Celofhád nem a bűne miatt / okán halt meg (épp ellentétesen a héber szöveggel), majd ezt azzal köti össze, hogy a feledékenység sem belső, hanem – az ő értelmezése szerint – külső hatásként valósul meg az emberek életében.

9. BOLLÓK (ford.): Mózes élete, p. 132.

10. „Mi pedig itt vagyunk előtted, látszólag úgy, mint árvák, igazság szerint azonban azért, hogy a jövőben te légy az atyánk: egy derék fejedelem ugyanis inkább atyja alattvalóinak, mint az, aki nemzette őket.” (235)

11. A gondolat mögött valószínűleg a Ps 68,6-ban is föllelhető óizraeli toposz húzódik meg.

12. H. S. J. THACKERAY (transl.): *Josephus with an English Translation. Jewish Antiquities, Books I-IV*. The Loeb Classical Library, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press / London: William Heinemann Ltd, 1961, pp. 558-561.

„A babiloni Talmud a Kr. u. 2. és 3. század fordulóján szerkesztett Misna keleti gemarája, magyarázata.”

a zsidóságban. Valószínűleg a korfordító környékén keletkezett Palesztinában, és úgy tűnik, Rabbi Akiva írásmagyarázati iskolája hatása alatt áll.¹³ Ez a targum nem tartalmaz kiegészítéseket Celofhád lányai történetéhez.

A Targum Neophyti (TgN; Jeruzsálemi II. targum) szintén palesztinai eredetű és valószínűleg a legkorábbi arámi fordítás. Viszonylag kevés kiegészítést tartalmaz, habár épp a mi történetünk kivétel ebből a szempontból. Sok helyen eltér a Misnában később elfogadott gyakorlattól, egyes kutatók szerint ez is korai keletkezését támasztja alá.¹⁴ Celofhád lányai eseténél 27,5-ben itt egy olyan midrást találunk, amely a másik három targumi helyen (Lv 24,12, Nm 9,8, 15,24) is megtalálható.¹⁵ A fordító-értelmező kiemeli, hogy Mózes mind a négy helyen elmondja, hogy nem hallott még az adott esetről. A peszahi kérdés és Celofhád lányai kapcsán (viszonylag) gyorsan reagált, mert ezek nem főbenjáró bűnöket tárgyaló esetek voltak (תונוממ יניד), szó szerint pénzügyekkel kapcsolatos ítéletek), míg a szombati faszedegető és a káromló főbenjáró ügyében pedig lassan. Ez azt tanítja a későbbi bírónak, hogy halálos ítéletet kívánó esetekben (תושפנ יניד) ők is lassan ítéljenek, kérjenek tanácsot, és ők se szégyenkezzenek, ha valamiről azt kell mondaniuk, hogy olyasmiről még nem hallottak.¹⁶

13. STEMBERGER: A zsidó irodalom története, pp. 75-76.

14. STEMBERGER: A zsidó irodalom története, pp. 76-77.

15. Martin McNAMARA (transl.): Targum Neophyti 1. Numbers. The Aramaic Bible 4, Edinburgh: T & T Clark, 1995, p. 149 n. 4.

16. Hiszen Mózes is ki merte mondani, ha nem ismerte azonnal a megoldást.

A valószínűleg szintén korai Targum Psuedo-Jonatán (TgJI, Jeruzsálemi I. targum) jellemzően szabadon és terjedelmesen kezeli a bibliai szöveget, sok benne a kiegészítés.¹⁷ Innen kiderül, hogy Celofhád lányai csak azután mentek Mózeshez, hogy előtte végigkérdezték Eleázárt és a közösség vezetőit; ez alázatos hozzáállásukra utalhat. Szintén fontos kiegészítés, hogy habár apjuk konkrét bűnéről nem derül ki semmi, azt elmondják a lányok, hogy Celofhád nem vitt másokat bűnbe. A lányok okosak is, ismerik a levirátus-törvényt és hivatkoznak rá: ha ők nem örökölhetnek, akkor Mózes adja anyjukat sógorházasságba, és az így született fiú vigye tovább apjuk nevét és kapja meg a földbirtokot. Végül itt ugyanaz a midrási kiegészítés is megjelenik, melyről TgN-ben is olvastunk, tudniillik, hogy a bíró súlyos eseteknél ne siesse el az ítélethozatalt.¹⁸

4. Szifré Nm

Ez a tannaitikus midrásgyűjtemény Rabbi Jismáél iskolájának hatását hordozza,¹⁹ melynek alapelve (דברה תורה כלשון בני אדם „a Tóra az emberek nyelvén beszél”) szerint nem szükséges a legapróbb nyelvtani jellegzetességből is halahát, szabályt levezetni.²⁰ A 113. fejezetben olvasunk arról az esetről, amikor a pusztai vándorlás során valaki szombatot fát szedeget (Nm 15,32). Itt hangzik el, hogy Rabbi Akivá szerint a faszedegető Celofhád volt. Érvelésének alapja a „pusztában” szó előfordulása Lv 15,32-ben és Nm 27,3-ban,²¹ vagyis szerinte Celofhád vétke tiltott szombatnapi munkavégzés volt. Rabbi Jehudá ben

17. STEMBERGER: A zsidó irodalom története, p. 76.

18. Ernest CLARKE (transl.): Targum Pseudo-Jonathan: Numbers. The Aramaic Bible 4, Edinburgh: T & T Clark, 1995, p. 269.

19. STEMBERGER: A zsidó irodalom története, pp. 79.

20. Ez Rabbi Jismáél kortársának, Rabbi Akivának volt az iskolateremtő exegetikai alapállása.

21. Ez a gezérá sává rabbinikus hermeneutikai módszer, mely azonos kifejezésen alapuló analógiára épül; Begriffsanalogie. Úgy tűnik, Akivá feltételezése a faszedegető kiletéről nem bizonyított, erre utal a következő sorokban Rabbi Jehudá ben Betérá válasza Akivának. Jehudá mondata rejtetten azt is tartalmazza, hogy a gezérá sává elvet óvatosan kell használni, nem szabad önkényesen, pontatlanul alkalmazni; ld. KLEIN Andor: Midrás s'né k'thubim. Egymásnak ellentmondó bibliai helyek egyeztetése a Talmud hermeneutikája szerint. Budapest, 1930, pp. 10-11.

„Az asszonyok, konkrétan Celofhád leányai viszont a nehéz körülmények között is hittek Istenben.”

Betérá viszont azon az állásponton van, hogy Celofhád azok között az engedetlenkedők között volt, akik a tiltás ellenére felmentek a hegyvidék magaslataira és csúfos kudarcot szenvedtek (Nm 14,39–45).²²

5. Babiloni Talmud

A babiloni Talmud a Kr. u. 2. és 3. század fordulóján szerkesztett Misna keleti gemarája, magyarázata.²³ A Sábbát traktátus 96b oldalán olvashatunk Celofhádrol és leányairól. A diszkusszió alapját adó misnában az a kérdés, hogy szombatnapon milyen távolságra szabad cipelni valamit. A gemarában a bölcsek ennek kapcsán elmélkednek azon, hogy vajon mi volt pontosan a Nm 15-ben található faszedegető vétke. Rav Jehudá Smúél nevében azt mondja, az volt a vétke, hogy nyilvános helyen négy láb távolságnál messzebbre vitte a faköteget. Egy utána következő barajta szerint az volt a vétke, hogy az illető felvágta az ágakat, míg Rav Aha bar Jaakóv szerint az, hogy összekötözte azokat. Ezután a faszedegető kilétére vonatkozóan ugyanazok a vélemények ismétlődnek, melyeket előbb a Szifré Nm 133-ban láttunk.

A Bává Bátrá traktátusban a 119-120. fóliók soraiban olvashatunk a lányok érdemeiről.²⁴ Itt kiderül, bölcsek, jó írásmagyarázók és erényes asszonyok voltak (119b). Bölcsek, mert a megfelelő időben szólaltak fel atyjuk érdekében: éppen akkor, amikor Mózes a jibbumot, a levirátus-házasságot magyarázta a népnek. Ezért mondták, hogy ha ők nem alkalmasak örökösöknek, akkor anyjuk legyen levir-feleség (ha viszont nem, akkor pedig ők is kapjanak birtokot). Jó írásmagyarázók, mert azt mondták: ha apjuknak lenne fia, akkor ők nem kérnének birtokot. Erényesek pedig azért, mert csak hozzájuk illő férfhoz mentek feleségül, vártak a megfelelőre. Mivel emiatt mind negyven éves koruk fölött házasodtak, csodában részesültek a gyermekáldás során, Jókebedhez, Mirjám, Áron és Mózes édesanyjához hasonlóan. Státuszban, rangban egyenlőek voltak, ezért tér el sorrendjük Nm 27,1-ben (Mahlá,

Noá, Hoglá, Milká, Tircá) és 36,11-ben (Mahlá, Tircá, Hoglá, Milká, Noá).²⁵

6. Bemidbár Rábbá

Ez a kései, kb. Kr. u. 9-11. századból származó gyűjtemény nem exegetikai midrás, hanem a tórai szöveg homiletikus feldolgozása.²⁶ XXI.10-ben olvasunk arról, hogy a pusztai vándorlás nemzedékében az asszonyok építették fel azt a „kerítést” (pozitív értelemben), amit a férfiak leromboltak.²⁷ Az aranyborjú bálványimádása esetén a férfiak indították az ékszerek összegyűjtését, melynek az asszonyok ellenálltak. A kémek visszatértekor a férfiak rosszat mondtak az ígéret földjéről, azt állították, nem lehetséges fölmenni arra a földre, ezért Kálebet és Józsuét leszámítva nem is maradtak életben a férfiak abból a nemzedékből. Az asszonyok, konkrétan Celofhád leányai viszont a nehéz körülmények között is hittek Istenben, és örökséget kértek az ígéret földjén (Nm 27,4). A 10. bekezdésben pedig olvasunk bölcsességükről és a megfelelő társra való várakozásban megmutatózó erényükről, melyeket előbb a Bává Bátrá 119b-ben láttunk.

7. Zóhár

Végül a valószínűleg a 13. században keletkezett misztikus mű, a Zóhár egyik vonatkozó szakaszát említjük meg (III 157a).²⁸ Ezek szerint Celofhád nemes, de tudatlan ember volt, aki emiatt nem lett vezető a törzsében. Irigységében fellázadt a panaszkodókkal együtt, és büntetése az lett, hogy meghalt a kígyók csípésében (Nm 21,6). Az itt található magyarázat szerint Mózes azért nem tudta rögtön, mit mondjon a lányok kérésére, mert nem volt abban biztos, hogy Isten megbocsátott Celofhádnak a vétke miatt. Amikor azonban a Jóistentől elhangzott Celofhád neve,²⁹ akkor Mózes megnyugodott, hogy a megbocsátás megtörtént. Ezután érezte magát

22. Jacob NEUSNER: *Sifre to Numbers. An American Translation and Explanation. Volume 2. Sifre to Numbers 69-115.* Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1986, p. 172.

23. STEMBERGER: *A zsidó irodalom története*, pp. 71-74.

24. Maurice SIMON, Israel SLOTKI (transl.): *Baba Bathra. The Babilonian Talmud, Seder Nezikin.* London, The Soncino Press, 1935, pp. 490-492.

25. Más vélemény szerint a két sorrendnek és különbségüknek jelentősége van: Nm 27-ben bölcsességük, Nm 36-ban pedig koruk sorrendjében szerepelnek a lányok (120a).

26. STEMBERGER: *A zsidó irodalom története*, p. 83.

27. Judah SLOTKI (transl.): *Numbers. Volume II. Midrash Rabbah.* London, New York: The Soncino Press, 1983, p. 836.

28. [Editorial [staff] Zelophehad, in: Cecil ROTH, Geoffrey WIGODER, eds.: *Encyclopedia Judaica Volume 16.* Jerusalem, Keter Publishing House, 1971, cols. 979-980.

29. „Igazat mondanak Celofhád leányai.” Nm 27,7

„A bibliai szövegek referencia-pontok voltak és identitásteremtő hatással bírtak az azokat olvasó és azok alapján tájékozódó hívők előtt.”

felszabadítva arra, hogy a lányok ügyében továbblépjen.

Konklúzió

A rövid felsorolásban is sokféle történelmi kontextust, exegetikai hagyományt és magyarázó közösséget ismertünk meg.³⁰ A magyarázatok mögötti részletes bibliai szövegismeret talán csak minket lep meg; a bibliai szövegek referencia-pontok voltak és identitásteremtő hatással bírtak az azokat olvasó és azok alapján tájékozódó hívők előtt. Celofhád lányainak a története pedig minket, késői olvasókat is állhatatos hitre, reménységre hív, hogy ezzel viszonyuljunk Istenünk ígéreteihez.

Bibliográfia

- BOLLÓK János (ford.): *Mózes élete*. Budapest: Atlantisz, 1994.
- COLSON. F. H. (transl.): *Philo with an English Translation VI. The Loeb Classical Library*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press / London: William Heinemann Ltd, 1984
- LEVINE, Baruch A.: *Numbers 21-36. A New Translation with Introduction and Commentary. The Anchor Bible*. New York: Doubleday, 2000.
- McNAMARA, Martin, CLARKE, Ernest (transl.): *Targum Neofiti 1 and Targum Pseudo-Jonathan: Numbers. The Aramaic Bible 4* (Edinburgh: T & T Clark, 1995).
- MILGROM, Jacob: *Numbers. The JPS Torah Commentary* (Philadelphia, New York: The Jewish Publication Society 5750 / 1990)
- NEUSNER, Jacob (transl.): *Sifre to Numbers. An American Translation and Explanation. Volume 2. Sifre to Numbers 69-115*. Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1986.
- NEUSNER, Jacob (transl.): *Shabbat. The Talmud of Babylonia. Volume II.D* (Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1993).
- SCHENK, Kenneth: *Bevezetés Philón életéhez és írásaihoz*. Budapest: L'Harmattan, 2010.
- SIMON, Maurice, SLOTKI Israel (transl.): *Baba Bathra*.

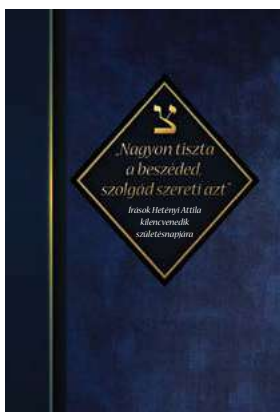
The Babilonian Talmud, Seder Nezikin. London, The Soncino Press, 1935.

SLOTKI, Judah (transl.): *Numbers. Volume II. Midrash Rabbah*. London, New York: The Soncino Press, 1983

STEMBERGER, Günter: *A zsidó irodalom története*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.

THACKERAY, H. S. J. (transl.) *Josephus with an English Translation. Jewish Antiquities, Books I-IV. The Loeb Classical Library*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press / London: William Heinemann Ltd, 1961.

[Editorial staff] Zelophehad, in: Cecil Roth, Geoffrey Wigoder, eds.: *Encyclopedia Judaica Volume 16*, Jerusalem, Keter Publishing House, 1971, cols. 979-980.

A cikk megtalálható a „Nagyon tiszta a beszéded, szolgálod szereti azt” Írások Hetényi Attila kilencvenedik születésnapjára című könyvben.

Magyarországi Baptista Egyház, 2022, 339 oldal

30. Hasonló exegetikai módszerek, hagyományok már az újszövetségi korban is megjelennek, például az Ószövetségben meg nem nevezett szereplők nevesítése (egyiptomi mágusok, 2Tim 3,8), vagy az eredeti történetet kiegészítése illetve Krisztusra alkalmazása (a vándorló népet kísérő vízadó szikla motívuma, 1Kor 10,4).

Tóth Krisztián

A PIHENÉS TEOLÓGIÁJA – ÜNNEPEINK IDEJE

Ép testben LEGYEN ép lélek!

Az ünnepek nem jelentenek feltétlen megpihenést, feltöltődést. Sőt olykor inkább ellenkezőleg: kimeríthetnek minket. Gondoljunk csak egy konyhában sűrű-forgó háziasszonyra, vagy egy szórványmisszióban több állomásra kijáró lelkipásztorra. Természetesen benne van az Igében, hogy „nagyobb boldogság adni, mint kapni” (ApCsel 20,35), mégis belátható, hogy aki csak ad, az egy idő után kimerül, kiürül. Régebben a hagyományos gyülekezeti életben a nagy ünnepek ideje magában foglalta a több napon át tartó délelőtti és délutáni alkalmak sorát. Idősebb rokonokkal beszélgetve ugyanakkor megfontolandó lehet észrevételük, mely szerint a „hívó emberek sokat lazultak”, illetve hogy mintha manapság inkább már a kényelmi szempontok dominálnának. Összetett a kérdés, érezzük, látjuk. Bármikor is szocializálódtunk, nem szabad engednünk, hogy megfakuljon ünnepeink fénye, hogy sivárrá, csupán pusztá kötelességgé degradálódjanak. De a másik végét sem lenne jó, ha az ünnep alkalmá-

val csupán a kényelem virtuális és valós oltárai előtt borulnánk le, a képernyő és a wellness adta lehetőségek előtt hódolnánk... A testi, lelki, szellemi felüdülés egyik kulcsa az Istentől kapott ünnepek helyes átélése. Ebben szeretne segíteni ez az eszmefuttatás is.

Manapság sokat hallani a munka teológiájáról. Felmerül a kérdés, hogy akkor ennek „párjaként” van-e olyan, hogy „pihenés teológiája”. Amellett szeretnék érvelni, hogy természetesen igen! Mind a kettő nagyon fontos, mind a kettő tevékenység életünk szerves része. Mégis talán hajlamosak vagyunk a munkára úgy tekinteni, mint ami aktív, a pihenésre viszont – legtöbbször tévesen – úgy, mint ami csupán passzív időtöltés. Holott a pihenés nemcsak rendkívül fontos része az életünknek, de kell hogy ne csak esetleges, hanem tervezett legyen, valamint kell hogy aktív legyen – ahhoz, hogy jó legyen.

Advent kapcsán a közelgő karácsony lebeg gondolataink központjában. Tekinthetünk a várakozás idő-

„Érdemes tudatosan szétválasztani az aktív pihenést a lustálkodástól, unatkozástól, semmittevéstől.”

szakára úgy is, mint ajándéokra, amit Istentől kaptunk azért, hogy legyen időnk felkészülni, rákészülni az ünnepre. Ez egyrészt minden év végén egy „készen kapott” ünnep, amiért hálásak lehetünk, mégis fontos tudatosan is tervezni, nem automatikusnak venni. Érdemes tudatosan szétválasztani az aktív pihenést a lustálkodástól, unatkozástól, semmittevéstől. Nyilvánvaló, hogy pusztán az utóbbi tevékenységek – már ha lehet ezeket azoknak nevezni – nem töltik fel az embert, sőt még az is lehet, hogy jobban kimerítik. Szükségünk van holisztikus módon, testi, lelki, szellemi területeken a megpihenésre, feltöltődésre.

Erről szól a Bibliából jól ismert héber *shabbat* kifejezés, melynek gazdag jelentéstartalmába belefér a megpihenés, megnyugvás, munkálkodás abbahagyása, sőt előremutat az igazi, Istentől adatott nyugalomba, békességbe – lásd üdvösség! – való bemenetelre. Az ember végső megnyugodása még várat magára ebben az életben, de a mindenkori szombat (keresztényeknek a vasárnap és az ünnepek) előrevetítik, megelőlegezik valóságát. Maga a héber fogalom előkerül már az 1Mózesben (teremtés), később pedig a 2Mózesben (tízparancsolat) is.

Egy másik fontos, kapcsolódó kifejezés a *shalom*, mely szintén rendkívül mély és bőséges jelentéssel rendelkezik. Olyan békességről és megnyugvásról szól, mely több, mint emberi, több, mint fizikális. Arra a fontos igazságra mutat rá számunkra, emberek számára, hogy nem csak a testi felüdülés az egyetlen szükséges útja a pihenésnek, sőt valójában van, hogy hiába alszik valaki több mint tíz órát, lehetséges, hogy nem tapasztal valódi, maradandó felfrissülést. Ennek oka a fent már jelzett összetett – holisztikus – emberi személyiségünk. Nem csak test vagyunk, a szellemi és lelki felfrissülés is be kell hogy következzen a teljes felüdüléshez.

Az év végi, két ünnep közti időszak remélhetőleg lehetőséget ad majd sokunknak minderre. Idén talán még hosszabb ideig is lehetünk majd családjainkkal az iskolák, óvodák, közintézmények rezsipolitikai megfontolásokból történő bezárásai nyomán. Tekinthetjük ezt kegyelemnek is, nem kell beállnunk a hóbörgök sorába, bármennyire „fájdalmas” lesz is mondjuk az uszodák bezárása... A nyári szünidőhöz, vakációhoz hasonlóan szoktuk azt mondani, hogy „szabadságra mentem” – akár télen is. Jól hangzik, de valóban azt

éljük át, amit a kifejezés takar? Valóban sikerül felszabadulnunk terheink alól egy időre? Hogyan pihenünk bölcsen? Mit jelent bibliai értelemben a pihenés? Nézzük meg, mit mond erről maga az Úr Jézus:

Egyszer, mikor az apostolok munka után visszatértek Jézushoz, „beszámoltak mindenről, amit tettek és tanítottak. Azután Jézus ezt mondta nekik: »Gyertek velem egy csendes helyre, de csak ti magatok, és pihenjétek egy kicsit!« Ugyanis akkora volt a tömeg és a jövés-menés körülöttük, hogy még enni sem maradt idejük. Így tehát Jézus és a tanítványai beszálltak egy bárkába, és elvonultak egy csendes helyre.” (Mk 6,30-32; EFO – kiemelés tőlem) Számomra nagyon kedves gesztus ez a meghívás a Mestertől, ahogy érzékenyen a tanítványai és önmaga emberi szükségleteire reagál. Jól tudta, hogy hamarosan az ötezer megetetése vár rájuk, de előtte nem tartott luxusnak elkülöníteni egy leheletnyi, szusszanásnyi időt a tanítványaival.

Számunkra is fontos, hogy időnként csak a szereteteinkkel vagy egyedül legyünk. Otthagyva a munkát, félretéve a feladatokat, olykor egy időre „kikapcsolódjunk”, offline elvonuljunk. Legyünk nagyon őszinték: ha nem tudjuk letenni a munkánkat, egy időre felfüggeszteni a feladatainkat, vagy másoknak delegálni, akkor vajon nem azt árulja el a szívünk, hogy valójában

„Követendő minimum lehet a pihenés tervezésére, a heti 1 este, havi 1 szombat, évszakonként 1 hétvége, évente 1 hét – családdal töltött pihenőidő elkülönítése.”

nem bízunk Istenben? A munka bálványa sokakat megfoszt az igazi pihenéstől. Nem rossz a felelősségtudat, de amikor valaki azt gondolja, hogy nélküle nem fog menni valami, valójában nem Isten helyébe helyezte magát? Meg kell tanulnunk Istenre bízni a dolgainkat, és átélni, hogy „pihentében is megad minden áldást annak az Úr, akit szeret” (Zsolt 127,2).

Végül hadd zárjam gyakorlati tanácsokkal is! Ezeket sem fogok újat mondani, de talán mégis érdemes lefektetni néhány alapelvet. Úgy látom, ami egy követendő minimum lehet a pihenés tervezésére, a heti 1 este, havi 1 szombat, évszakonként 1 hétvége, évente 1 hét – családdal töltött pihenőidő elkülönítése. Mindez nem recept, és ennél a több csak jobb. De legalább ha ez megvan, az áldásul szolgálhat számunkra. Abban sajnos biztosak lehetünk, hogy előzetes tervezés nélkül nem fog tudni megvalósulni mindez, mivel az élet kellőképpen bonyolult. Összefoglalva, Istennek fontos a mi pihenésünk, mely olyan aktív dolog, mely tudatos, bölcs tervezésre szorul. Helyesen alkalmazva és megélve gazdag áldást hoz a gyakorlójára és környezetére. Élünk vele! Jó pihenést, kellemes év végi feltöltődést kívánok szeretettel minden olvasónak, valamint kedves családjának. Saját magunk és környezetünk javára, Istenünk dicsőségére!

HOGYAN PIHENJEK ANÉLKÜL, HOGY LUSTASÁGBA ESNÉK?

A fenti kérdést vetette fel Amy DiMarcangelo a The Gospel Coalition munkatársa. Négy alapelv segített neki abban, hogy felismerje a különbséget a pihenés és a lustaság között.

1. A pihenésnek ritmusa kell, hogy legyen
Azzal, hogy Isten a hetedik napon megpihent, a pihenést belekötötte a teremtés szövetébe. A szombati pihenés nem csupán utánozandó gyakorlat, hanem ajándék, amit kapunk (2Móz 16,29; Mk 2,27). Arra adatott, hogy megáldjon minket.

2. A pihenésnek fel kell frissítenie
Ha a "pihenés" miatt kevésbé érezzük magunkat motiváltként, kevésbé inspiráltaként, és kevésbé vagyunk hajlandóak visszatérni a munkához, az valószínűleg annak a jele, hogy a lustaságnak engedtünk.

3. A pihenésnek újra kell orientálnia
A pihenés másik fontos gyümölcse a szívünk átorientálása. Emlékeztet bennünket arra, hogy bár a munka fontos, de nem csak ez létezik. Arra teremtettünk, hogy megismerjük, szeressük és élvezzük az Istennel való kapcsolatot.

4. A pihenés jó gyümölcsöt hoz
Míg a lustaság önző kényeztetés, addig a pihenést Isten dicsőségére és mások javára élvezzük. A problémánk nem mindig abban rejlik, hogy mit csinálunk, hanem abban, hogy hogyan csináljuk. A lustaság önzést szül; a pihenés felkészít minket a szolgálatra. A lustaság által halogatjuk és elkerüljük a felelősségünket, a pihenés által új erőre kapunk, hogy vállaljuk fel ezeket.

Forrás: thegospelcoalition.org/article/resting-lazy

Nemeshegyi-Horvát György

ÚTKERESÉS A GONOSZ TEOLÓGIÁJÁBAN AUGUSTINUS, BARTH, MOLTSMANN ÉS WINK ELMÉLETEINEK ÖSSZEHASONLÍTÁSÁVAL

Ez a dolgozat a prágai Nemzetközi Baptista Teológiai Szemináriumban (IBTS) 2013-ban beadott, és megvédett teológiai magiszteri szakdolgozatom egy részletének magyarra fordított, és újonnan szerkesztett változata.¹ Ez egy útkeresés a gonosz teológiájában,²

1. A dolgozat egészének címe: *Towards the Development of a Coherent Theology of Evil for a Hungarian Baptist Context* (György Nemeshegyi-Horvát, Magister Dissertation, IBTS, Prague, 2013.) A magiszter szót itt nem fellengzősségből használom latinus formájában, hanem mert az akkori oktatási rendszer különbséget tett a cseh állam által akkreditált, kontinentális rendszerű 2 éves, általános magiszteri képzés (MgrTh.) és az angolszász rendszerű, a University of Wales által akkreditált 1 éves, specializált mesterképzés (MTh) között.

2. A gonosz teológiája alatt sokféle dolgot lehet érteni, pl. a teodíceai kérdést (az angolszász vallásfilozófiában *problem of evil*), ami szorosan összekapcsolódik a szenvedés teológiájával; okkult rítusok leírását, és teológiai elemzését, amit a keresztény teológia jó, ha tudatosan elkerül; az ördögűzéshez kapcsolódó gyakorlati pasztorális kérdéseket;

az augustinusi *privatio boni*, a barthi *das Nichtige*, a moltsmanni *Zimzum*, és Wink hatalmasságokról szóló elméletének összehasonlításával.

Előzetes álláspontom szerint egy megfelelő, a gono-

a pokollal és az örök kárhozattal kapcsolatos kérdéseket; az elnyomó rendszerekkel szembeni hit-alapú harc társadalmi kérdéseit; és a gonosszal, mint Isten kezében gyermekei jellemének formálására használt eszközzel (azaz az ún. iréneuzsi teodíceával) kapcsolatos pasztorális kérdéseket, stb. Ebben a dolgozatban a gonosz metafizikai kérdésével foglalkozom, amely témakör magában foglalja a gonosz eredetének kérdését. E dolgozat keretei között nem foglalkozom az angolszász vallásfilozófia és teológia által használt ún. „természeti gonosz” (*natural evil*) fogalmával, amely a természeti katasztrófák és az állatok szenvedésének teodíceáját feszegeti, és véleményem szerint eleve tévesen kreált megnevezést használ. Az ördög/sátán fogalma a keresztény teológiában az ősellenséget jelöli, függetlenül annak ontológiai természetétől, melyet mindig az adott kontextus tisztáz. E dolgozat keretei között kis betűvel írom az ördög/sátán szavakat, kivéve ha idézetekben, vagy mondatkezdeti pozícióban szerepelnek.

„A nyugati gondolkodásban komoly hagyománya van az entitás nélküli gonosz gondolatának, ti., hogy az valamiféle léthiányként, vagy a jó valamilyen korrumpálódott formájaként leírható.”

szról szóló teológiának az alábbi követelményeknek kell eleget tennie: bibliailag megalapozottnak kell lennie; amennyire csak lehet, legyen belsőleg koherens; kerüljön el pár szerintem végzetes teológiai hibát, úgy mint 1.) „a gonosz végső oka Istenben van” (causalitas mali in Deo) pozíciót³ 2.) mindenféle metafizikai (erkölcsi) dualizmust, ti. hogy a jó Istennek van egy negatív személy vagy elv párja, mint a mazdaizmusban (zoroasztriánizmus) – a továbbiakban az egyszerűség kedvéért ezt a pozíciót „metafizikai dualizmus”-ként jelölöm. 3.) bármiféle olyan szélsőségesen pelágiánus gondolkodásmódot, ami a gonoszt olyan szinten a teremtményi szabadság körébe utalja, hogy azt teljesen kivonja az isteni gondviselés hatalma alól, megkérdőjelezve Isten cselekvési szabadságát 4.) az olyan gondolkodásmódot, ami Istent és az ördögöt a természetfeletti lények egyazon kategóriájába sorolja – (a lista nem teljes);⁴ számot kell adnia a gonosznak a világban és az emberi személyekben tapasztalható aktivitásáról; és a magyar baptista teológiai tradícióhoz kapcsolhatónak kell lennie.⁵

A.) A gonosz, mint a jó hiánya (privatio boni)

A nyugati gondolkodásban komoly hagyománya van az entitás nélküli gonosz gondolatának, ti., hogy az valamiféle léthiányként, vagy a jó valamilyen korrumpálódott formájaként leírható. Platón, Arisztotelész, Plótinusz, Lactantius, Augustinus, Pszeudo-Dionüsziosz Areopagítész, Aquinói és más filozófusok és teológusok is fogalmaztak meg hasonló gondolatokat. A 20. században többek között Hannah Arendt, Reinhold Niebuhr és C.S. Lewis elevenítették fel ezt a gondolatot valamilyen formában.

Az ötlet leginkább Augustinus személyéhez kötődik, aki ötvözte az arisztotelészi felfogást arról, hogy

3. Az igaz, hogy ez nem minden bibliai szerző számára egyértelmű pozíció, mivel különösen a korai ósz-i írásokban van egy tendencia, ami mindent Isten direkt (azaz nem pusztán megengedő) akaratának tulajdonít. Viszont ezt Izráelnek a politeizmus elleni harca tükrében kell szemlélünk, illetve annak fényében, hogy a későbbi bibliai szerzők már maguk is problémásnak vélték ezt a gondolkodásmódot. (Vö. pl. a 2Sám 24,1-et az 1Krón 21,1-gyel.)

4. Vö. CD III/3, p. 292.

5. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a jelenleg általánosan eltejedt magyar baptista nézeteket ne kérdőjelezhetné meg, vagy hogy azokkal mindenben egyet kellene értenünk.

a gonosz a jó hiánya, és a platóni felfogást arról, hogy Isten, az Idea, vagy a Legfőbb Teremtő jó. Augustinuson keresztül a gonosz, mint privatio boni (a jó hiánya, v. a jótól való megfosztottság) gondolata nagy hatást tett a nyugati kereszténységre. Vallomásaiban a következőképpen fejt ki gondolatait:

(...) minden romlás a meglevő jóból való kifosztást okoz; (...) Ha minden jóból egészen kifogy az, ami romlani kezdett, meg kell teljesen szünnie. Tegyük fel ugyanis, hogy nem szünnék meg. Mi következne ebből? Az, hogy teljesen elromolván jobb lett! Mert immár romolhatatlan lévén, örökké megmaradna. S nem volna-e szörnyű ostobaság azt állítani, hogy az, amiből teljesen elvesztődik a jó, ezúton jobbá válik? Világos tehát, hogy amiből teljesen hiányzik a jó, az egyáltalában nem létezhetik tovább; ebből következően ameddig nem létezik, addig van benne valami jó, tehát minden, ami van, jó; s az a rossz, aminek eredetét annyira kerestem, nem valami különálló lényeg, mert ha az volna, jónak kellene lennie⁶

Több előnye is van a gonoszról való efféle gondolkodásnak. Maga az a tény, hogy az ötlet évszázadokon keresztül a felszínen maradt az életképességét mutatja. A koncepció kifejezi, hogy fundamentális különbség van a jó és a rossz mibenlétében, mivel az utóbbi mindig másodlagos az előbbihez képest. A sötétséget lehet úgy definiálni, mint a fény hiányát, viszont fordítva ez nem működik. Valamit csak úgy lehet rossznak nevezni, ha feltételezzük, hogy az adott dologgal kapcsolatban létezik egy jó állapot is.

A gonosz privatio boniként való felfogása elkerüli a metafizikai dualizmust és a „gonosz végső oka Istenben rejlik” pozíciót is, vagy legalábbis azt a vádat, hogy Isten közvetlenül felelős lenne a rosszért, noha az a kérdés még mindig feltehető, hogy „Hogy lehet, hogy Isten teremtése képes megromlani?” De ez a teológiai koncepció kompatibilis más hagyományokkal is, például a szabad akarati védelem (free will defence) teodíciájával, és a hagyományos ellenérvek nem cáfolják meg rögtön az első körben.

Ennek ellenére e gondolkodás ellen is felhozhatóak érvek. Például ez a gondolkodás nem ad számot a gono-

6. Augustinus, Vallomások VII.12. <http://mek.niif.hu/04100/04187/04187.htm#107> [letöltés ideje: 2022.09.08. 11.00]

„Ha a gonosz csak valaminek a hiánya, mi módon lehet ennyire aktív hatalma az emberi énbén, és a társadalomban?”

sznak a világban való aktivitásáról.⁷ Ha a gonosz csak valaminek a hiánya, mi módon lehet ennyire aktív hatalma az emberi énbén, és a társadalomban? Egy másik probléma abban rejlik, hogy milyen módon kellene a dolgoknak „tökéleteseknek” lenni?

Mindemellett igei alapozást is nehéz arra találni, hogy a gonoszt, mint a tökéletes hiányát értelmezzük. Hogy lehetne a gonoszról szóló újszövetségi beszámolót (erők, hatalmak, fejedelemségek, kozmikus világbírók, démonok, sátán stb.) mint valaminek a hiányát értelmezni? Fel lehet hozni ez ellen, hogy a bibliai gondolkodásmód nem foglalkozik a gonosz ontológiai mibenlétével, és lehet néhány különálló bibliaverset úgy értelmezni, hogy ezen erőknek olyan létmódja van, ami közel van a nem-léthez,⁸ de az egész *privatio* elképzelés igazából csak egy platonista/neoplatonista értelmezési keretben koherens, ami a magyar baptista bibliaértelmezéstől elég idegen.

Talán lehetséges lenne egy másik kiindulópontot találni a gonosz metafizikai magyarázatára, ami megőrzi a *privatio boni* koncepció előnyeit (pl. a gonosz másodlagos és nem szubsztanciális volta), anélkül, hogy komolyabban a platonista gondolkodásmódra támaszkodna.⁹

Vegyük a pizok egy régi definícióját alapul: „anyag, ami nem a helyén van”. A föld a kertben nem pizok, de a salátámban már az. Popper Péter ehhez a meghatározáshoz hozzátette az idő dimenzióját is.¹⁰ Az is „pizok” az univerzumban, ami nem a megfelelő időben történik. Lehet, hogy a Prédikátor gondolatai visszhangoztak a gondolkodásában: „Mindennek rendelt ideje van, és ideje van minden tevékenységnek az ég alatt”.¹¹ Tehát bármi az univerzumban, ami nem a megfelelő időben történik, az valamilyen formában „pizok”.

Popper koncepcióját még két további dimenzióval lehet bővíteni.¹² Egy tevékenység módja, azaz, ha azt nem a megfelelő módon végzik, vagy a motivációja (ha

hamis motivációval tesznek valamit) is lehet „pizok”. Véleményem szerint ezt a gondolkodásmódot könnyebb a bibliaival harmonizálni, különös tekintettel az újszövetségi *ἀμαρτία* fogalmára, ami az újszövetségi időben már csak „bűnt” jelentett, de eredetileg egy sportnyelvi szakkifejezés volt, ami a „cél eltévesztését” jelentette.¹³ Ha valami eltávolodott az úttól, „nem a megfelelő helyen landolt”, és a „helyén kívül van” – a térbeli itt *pars pro toto* az idő-, mód-, motivációbeli elcsúszásra is vonatkozik – akkor az „pizok” az univerzum morális szövetében, azaz gonosz.

Természetesen ez a „pizokról” szóló gondolat kísérlet csak egy ugródeszka lehet egy olyan teológia kifejtéséhez, amely a gonosz másodlagos és nem-szubsztanciális létét a teljes platonista világmagyarázatra való támaszkodás nélkül érné el. Hasznos a gonosz „helyén kívüli” jellegének kifejezéséhez. Viszont hamar eléri a metaforikus nyelvezet korlátait, és akkor ezt a képet el kell ereszteni, mert több okból is problematikusává válik: 1.) a pizok létezik megfogható formában is, a gonosz nem 2.) a pizok nem elég erőteljes szó, és a gonosz lekicsinyléseként bántó is lehet 3.) a pizok magával hozza a „takarítás” és a „rend” fogalmát is, mint megoldásokat, és ezért azt látva, hogy mások nincsenek a helyükön, akkor könnyen a pizokkal azonosítva őket a világ tőlük való megtisztításának gondolata, vagy a világ rendbetételének gondolata merülhet fel, amely gondolkodásmód gyakran diktatórikus, együttérzés nélküli cselekvésekben ölt testet.

Nem csak a nyelvnek vannak korlátai, hanem magának a fogalomnak is. Popper saját ötletével kapcsolatban azt a megfigyelést tette, hogy bizonyos dolgok, pl. a tömeggyilkosság, a túszejtés, a terrorista bombázások, stb. számára nem létezik megfelelő hely vagy idő.¹⁴ Ez természetesen igaz, de ez nem gyöngíti

7. Szalai, M., *Létezik-e Isten? – Ateista érvek a mai angolszász filozófiában.* (Budapest: L'Harmattan, 2005.) p. 26-27.

8. pl. a Jel 17,8 *ἦν καὶ οὐκ ἔστιν καὶ παρέσται* amely valószínűleg Jahve neve jelentéstartalmainak kifordításával jelzi a fenevad démoni természetét.

9. SZH, p. 104.

10. AOTO, p. 66.

11. Préd 3:1

12. vö. SZH, p. 104-106.

13. Természetesen az érvelésem ellen fel lehet hozni, hogy általában az ilyen etimológiai megalapozású gondolatok gyenge lábakon állnak, az angolszász bölcsészet ismeri az ún. *etymological fallacy* érvelési hibát. Valóban az exegézisben általában nem sok mindent lehet a szavak etimológiájára alapozni, mivel a szavak jelentése az idők során változhat, és az új jelentésnek gyakran semmi köze sincs a szó etimológiai „csomagjához”. Például a magyar „tárgy” szó használatánál általában nem vagyunk tudatában annak, hogy az eredetileg pajzsot jelentett. Azonban a *ἀμαρτία*/*ἀμαρτάνω* esete különbözik ettől, mivel a tradíció megőrizte, hogy a céltévesztés fogalma kapcsolódik a szóhoz.

14. AOTO, p. 67.

„Istennek az igenjéből egy ugyanolyan erős Nem” is következik mindenre, amit Isten nem akart, mindenre, ami az elutasításának és az ítéletének a tárgya.”

meg az érvelés alapját: ezek a komplex tevékenységek nem a teremtés valamely hibájára mutatnak rá, ami miatt a gonosz okát Istenben kellene keresnünk, hanem pontosan a teremtményeknek az Isten jó teremtésével való visszaéléséből, hamartiából, az útról való letérésekből, céltévesztésből fakadnak.

Viszont egyúttal Popper önkritikája arra is rámutat, hogy – a *privatio boni*hoz hasonlóan – ez a koncepció sem tud számot adni arról, hogy miért ilyen aktív a gonoszság. A gonosz, mint „ami nincs a helyén” koncepció nem magyarázza meg azt, 1.) amikor valami nem csak hogy nincs a helyén, de pl. „kifelé mozog”, azaz egyre távolabb és távolabb kerül attól, azaz amikor a dolgok folyamatosan rosszabbá válnak; vagy 2.) azt, amikor a gonosznak „befelé irányuló” mozgása van, tehát aktívan támadja azt, ami helyes és igazságos, és a saját helyén van, Isten dicsőségét megfelelőképpen visszatükrözve. Ez még abban a helyzetben is igaz lehet, amikor passzív gonoszsággal találkozunk, pl. egy igazságtalan szituációval szembeni lusta, hallgatóságos beleegyezéssel.

Még egy probléma lehet a koncepcióval az, amire már utaltam fentebb, amikor a metaforikus nyelvezet korlátait említettem, hogy míg a gonoszra minden esetben igaz az, hogy „nem a helyén van”, fordítva ez nem mindig igaz. Nem minden, ami „nincs a helyén”, önmagában gonosz. Sőt, néha éppen ennek az

ellenkezője az igaz, ti. amikor a tökéletes rend iránti törekvés mások iránt érzéketlenséggel párosulva nagyobb káoszt csinál, mint aminek a megoldására eredetileg törekedett.

B.) Karl Barth: A Semmis (das Nichtige)

Most nézzünk meg egy másik gonoszról szóló koncepciót, ami talán a gonosz aktivitásával kapcsolatban jobb magyarázattal áll elő. Karl Barth, a 17. századi dogmatikusok problémáit felidézve,¹⁵ hangsúlyozza, hogy a gonosz problémáját illetően kétféle is el lehet csúszni:

(...) *in excessu* vagy *in defectu* hibákba esve: azaz a manicheusokkal vagy priszcillánusokkal vagy más korai eretnekekkel a *causalitas mali in Deo* pozícióhoz eljutni, ezzel Isten szentségét megsértve (...), vagy pedig a régi és új pelágiánusokkal együtt a gonoszt egyedül a teremtmények hatáskörébe utalni, szinte mindentől kivéve azt Isten gondviselésének és Úr mivoltának a hatása alól, és ebből következően bűnössé válva Isten mindenhatóságának nyílt vagy burkolt tagadásában; röviden így vagy úgy, de az isteni gondviselés tana központi idegrendszerének megsértésében. (...)

Azzal, hogy előállt a *Semmis*¹⁶ (*das Nichtige*) koncepciójával, Barth úgy gondolta, hogy sikeresen kikerülte ezeket a Szkhüllákat és Kharübdiszeket. A *Semmis* Barth értelmezésében nem is a Teremtő része, de nem is valamely teremtménye, hanem egy harmadik létezési mód, ami mindent jelent, amit Isten ellenez. De a *Semmis* nem is Istennek valamiféle dualista ellenpontja. Isten nem a teremtője (*Schöpfer*), hanem a szerzője (*Urheber*).¹⁷ Ez alatt Barth azt érti, hogy a teremtéskor Isten egy kifejezett „Igent” mondott mindenre, amit akart. De Istennek az igenjéből egy ugyanolyan erős „Nem” is következik mindenre, amit Isten nem akart, mindenre, ami az elutasításának és az ítéletének a tár-

15. F. Burmann (*Syn. Theol.*, 1671., I, p. 44, p. 52); F. Turretini (*Instit. Theol.*, 1679., VI, 7, I.); A. Heidan (*Corp. Theol.*, 1686.) hivatkozva itt: CD III/3, p. 292.

16. A szó fordítása más nyelvekre nehézkes. Az angol nyelvű *Church Dogmatics* fordításánál a fordítók több lehetőséget is fontolgattak, hogy hogyan tudnák a legjobban visszaadni az eredeti jelentéstartalmat, pl. a latin *nihil*-t, szószervezteket, mint például „the null”, „the negative”, „non-existent”, stb. de végül a „nothingness” kifejezésnél maradtak. Vö. CD III/3, p. 289. 1.lj. A fogalom barthi tárgyalásán túl (CD III/3, p. 289-368.) az összefoglalásnál két másodlagos forrásra is támaszkodtam: VSB, p. 179-187. és ATDS, p. 37-42.

17. vö. VSB, p. 180.

„Barth ötletének számos előnye van.”

gya. Barth saját szavaival:

A Semmis jellege ontikus sajátyszerűségéből fakad. Azaz abból, hogy gonosz. Amit Isten pozitív módon akar és cselekszik, azaz *opus propriuma*, a kiválasztásának, teremtésének, megőrzésének, és teremtményei fölött való uralmának az emberrel való szövetségében megnyilvánulva, az az ő kegyelme – (...) Amit Isten nem akar, és ezért tagad és visszautasít, ami tehát csak az *opus alienum*ának, féltékenységének, átkának és ítéletének a tárgya lehet, az olyan lét, ami visszautasítja és ellenáll az ő kegyelmének, és annak híjával van. Ez a lét tehát, ami idegen, és kegyelmével szembenálló, és ezért anélkül van, ez a Semmis.¹⁸

Mivel Isten az a szuverén Isten, aki, ezért az általa kimondott „Nem”-nek is hatása van a világra. Ő nem csak jobb kéz felől uralkodik, hanem bal kéz felől is. Barth az *opus proprium* és *opus alienum*¹⁹ fogalmait használja, ti. Isten „jobbkez felőli” munkáját, ami hű az ő saját természetéhez (azaz kegyelmes a teremtésben, megváltásban, stb.), és Isten „bal kéz felőli” munkáját, ami idegen az ő természetétől (azaz haragja, ítélete, büntetése, stb.).

Ugyanakkor a Semmist óvatosan el kell különíteni a teremtés „árnyas oldalától.” A betegség, öregedés, szomorúság, és még a halálnak a biológiai szükségszerűsége is elfogadható a jó teremtés részeként, még akkor is, ha az ezekhez való viszonyulásunk el is vezet egészen a Semmis határaiig. Ezeket lehet úgy értelmezni, mint egy festményen az árnyékolást, vagy mint olyan disszonáns hangelemeket, amelyek hozzájárulnak egy zenei mű átfogó harmóniájához. Viszont a Semmissel nincs kiegyezés, az a gonosz, annak „legtisztább” formájában, ezért azt mindig vissza kell utasítani, mivel maga Isten utasítja vissza.

A Semmis Barth szerint egy aktív erő, ami megront és megrontott. „Ebben a kapacitásában nem semleges módon áll Istennel vagy a teremtménnyel szemben, mint pusztán egy harmadik faktor. Mindkettővel elenségesen viselkedik: sérti Istent és fenyegeti a teremtményét.”²⁰

Fontos hangsúlyozni, hogy Barth dogmatikájának kriszto-centrikus nézőpontja itt is érvényesül. A Semmis az inkarnáció oka, a Semmis az, ami Jézust a keresztre szögezte, és a Semmis az, amit ő legyőzött a kereszten. A Semmisről semmiféle más módon nem lenne szabad említést tenni, mint akként a valóságként, ami a kereszten legyőzött. Még mindig „van”, de már legyőzött, és már csak egy rövid ideig létezik, Isten engedélyével.

Noha egy bizonyos értelemben idegen test Isten gondviselésében, melyet nem lehet Isten teremtésével egy lapon említeni, de attól még nem tud elszabadulni Isten gondviselésének szférájából, *nolens volens* Isten céljait kell szolgálnia, amíg végleg meg nem semmisül. Egészen addig komolyan kell venni, nem lehet úgy bemutatni, mint semmit, mint nem létezőt, vagy mint jelentéktelent. Van valós gonosz, valódi bűn, valódi halál, valódi pokol, valódi sátán és démonok,²¹ de nem szabad sem abba a hibába esni, hogy érdeklődve bámuljuk ezeket, sem abba, hogy félünk tőlük, mivel Krisztus a Semmis összes hatalmát legyőzte a kereszten.

Barth ötletének számos előnye van. A gonoszt kriszto-centrikus teológiai szövegben elhelyezve bemutatja annak dinamikus természetét, ugyanakkor megvetően beszél róla, elkerülve mind a felmagasztalását, mind az eljelentéktelenítését. Rendszere nem is pelágiánus, nem is dualista, mivel a Semmis nem is teremtmény, de nem is a teremtmény része, ugyanakkor Isten gondviselése alá van helyezve. Nemcsak, hogy elkerüli azt a teológiai istenkáromlást, ami Istent és az ördögöt a természetfeletti lények azonos kategóriájába helyezi, hanem ennél sokkal tovább megy, és bemutatja, hogy a démonok még az angyalokkal sem említhetők egy lapon, annyira aszimmetrikus a velük való kapcsolatuk. A koherenciát illetően bölcsen felhívja a figyelmünket arra a tényre, hogy minden teológia *theologia viatorum*, tökéletlen, összetöredezett emberi beszéd, amiből sohasem lehet egy olyan teljes, zárt rendszert készíteni,

18. CD III/3, p. 353.

19. Ezeket a fogalmakat gyakran Luthernek tulajdonítják, aki valóban használta őket, de már az első században, Alexandriai Philónnál is megtalálhatóak.

20. CD III/3, p. 354.

21. Barth nem foglalkozik ezek ontológiai természetével. Angelológiában (*The Kingdom of Heaven, the Ambassadors of God and Their Opponents In: CD III/3, p. 369-531.*) visszautasítja azt, hogy az angyalok és a démonok azonos nembe tartoznának. Barth szerint az angyalok nem tudnak elbukni, ezért a démonok bármik is legyenek, sohasem voltak angyalok.

„Miért van az, hogy a gonosz, amit tapasztalunk ebben a világban, annyira aktív, annyira erős?”

ami tökéletesen „megragadja a tárgyat”.²²

Ugyanakkor szólnak erős érvek Barth teóriájával szemben is. John Hicknek igaza van, amikor eiszegízisnek nevezi azt, ahogyan Barth a Gen 1,2-ben a káoszra hivatkozik, vagyis Barth saját metafizikai elméletének a bibliai teremtéstörténetbe való visszavetítésének.²³ Az erős bibliai alapok hiánya miatt ezt a fogalmat is nehéz lenne a magyar baptista teológiai hagyomány részévé tenni.

Még más problémák is felmerülnek. Miért hozná létre Isten „nem”-je a gonoszt? Még ha létezését ebben a harmadik létmódban értelmezzük, amiben Barth leírja azt, a kérdés megmarad: „Isten szándékosan akarta, hogy legyen a Semmis?” Mert akkor visszaértünk a teológiai elfogadhatatlan pozícióhoz, miszerint a gonosz oka Istenben rejlik. Vagy azért történt meg mindez, mert szükségszerű volt, hogy így legyen? Ez esetben Isten hatalmán esne komoly csorba. Visky Béla úgy érvel, hogy Barth alázatos megjegyzése arról, hogy teológiáját, mint tökéletelen, megtört emberi beszédet ajánlja, felmenti őt az inkonzisztencia vádjától.²⁴ Nem értek vele egyet, mivel mindkét fenti esetben olyan teológiai végzetes inkonzisztenciák felé megyünk, melyeket nem lehet a szőnyeg alá söpörni.

Hick szerint Barth elmélete Isten választását anthropomorf, mítikus módon mutatja be. Amikor mi emberek választási szituációban vagyunk, akkor az „igenünk” egy „nemet” is jelent mindarra, amit nem választunk. De naivitás lenne ebből arra következtetni, hogy Isten a teremtéskor hasonló választási helyzettel nézett szembe. Általánosságban egyetérték Hicknek azon megfigyelésével, hogy „Isten választását” meg kell különböztetni azoktól a szituációktól, amikor az emberek választanak valamik közül. Például számomra valószínűtlennek hat, hogy az univerzum megteremtése előtt Isten megállt, elgondolkodott azon, hogy milyen jellegű világok közül választhat, és több lehet-

séges opció közül választott egyet.²⁵ Ugyanakkor nem látok problémát Barthnak azon gondolatában, hogy az a tény, hogy Isten bizonyos dolgokra pozitívan nézett, azt hozta magával, hogy más dolgokra pedig nemet mondott. Szerintem a probléma nem abban rejlik, hogy Isten „igen”-je, egy „nem”-et is jelent, az igenjével szemben álló dolgok irányában, hanem Isten „nem”-jének aktivitásában. Barth szerint Istennek még a „nem”-je is annyira erős teremtő erővel rendelkezik, hogy önmagában létrehozza a Semmist. Nem gondolom, hogy Isten szuverenitásának a megkérdőjelezése lenne, ha azt mondjuk, hogy Isten teremtői cselekedete (igenje) a nem-et pusztán, mint az attól való eltérési lehetőséget hozza létre, nem pedig mint aktív, Isten-szemben álló erőt. De akkor a kérdés fennmarad: „Miért van az, hogy a gonosz, amit tapasztalunk ebben a világban, annyira aktív, annyira erős? Miféle erő áll mögötte?” Közelítsük meg a kérdést egy feje tetejére állított Euthüphron-dilemmával:

Tegyük fel, hogy Szókratész és Euthüphron nem a τὸ ὄσιον, hanem a τὸ ἀνόσιον meghatározását keresik oly kitaratóan, s amikor Euthüphron a következő definícióval áll elő: „Az jámbor dolog, amit az összes istenek szeretnek, az ellenkezője pedig, amit az összes istenek gyűlölnék, istentelen”, akkor Szókratész nem a jámborság, hanem a gonoszság mibenlétét feszegeti tovább, és a következő kérdést teszi fel: „Vajon azért gyűlölik az istenek azt, ami gonosz dolog, mert gonosz, vagy azért gonosz dolog, mert gyűlölik az istenek?”. Mutatis mutandis, monoteista környezetben pedig: „Isten azért tiltja a rosszat, mert az rossz, vagy pedig azért rossz, mert Isten tiltja azt?” Magyarul: létezik-e a rossz Isten akaratától függetlenül is (s ez esetben aszeitása van, tehát egyfajta örök, Isten-ellenes ne-

22. CD III/3. p. 293.

23. J. Hick, *Evil and the God of Love*. (Houndmills: Macmillan, 2010.) p. 134. Prágai IBTS-s professzorom, Dr. Timothy Noble szerint kérdéses, hogy egyáltalán mondhatunk-e bármi olyat a kérdéstről, ami ne lenne eiszegízis, mivel általában az emberek nem a gonoszlól szóló teljesen semleges a priori pozícióval közelednek a szöveghez.

24. VSB, 180.

25. Mondhatjuk ugyan azt, hogy Isten előtt többféle lehetőség is volt arranézve, hogy milyen világot teremtsen, de ha feltételezzük, hogy Isten mindentudása arra is kiterjed, hogy ezen világok összes lehetséges végkimenetelét lássa, akkor nem volt szüksége időre – amely fogalom a teremtés előtt eleve értelmezhetetlen – hogy kiválassza, hogy melyik lenne a legmegfelelőbb, mivel eleve tudja. A gondolat, hogy világunk lenne a „lehetséges világok legjobbika”, természetesen ki van téve olyan kritikáknak, mint Voltaire *Candide*-ja, hacsak a legjobbat nem Isten szempontjából értelmezzük. Természetesen ez további problémákat vet fel, pl. arról, hogy Isten mennyire látja másképpen a jót, mint az emberek, és ebből mi következik, de ezt a vitát itt nem lehet bemutatni. Vö. Lewis, C. S., *The Problem of Pain*. (New York: The Macmillan Company, 1948.)

„Azzal, hogy azt mondjuk, hogy Isten megengedte a gonosz lehetőségét, vagy azt, hogy egy ilyen lehetőség logikai szükségszerűség, még nem mentünk el odáig, hogy azt mondjuk, hogy a gonosz oka Istenben rejlene.”

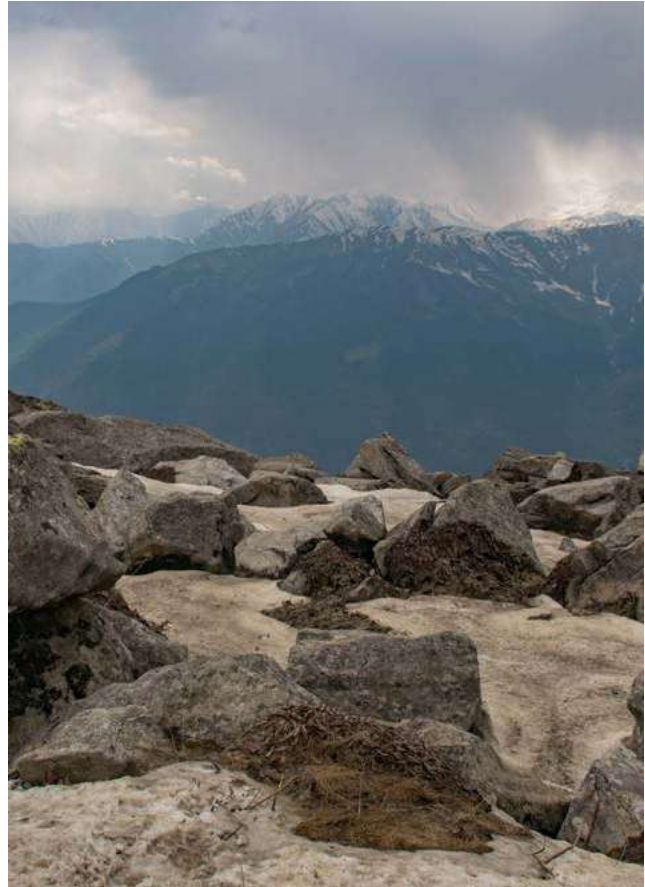
gatív princípium, gyakorlatilag ellenisten rangban), vagy pedig valami csak azért lesz rossz, mert Isten nem akarja (s ezáltal minden szörnyű dolog jó is lehetne, pusztán azért, ha Isten azt akarná)?²⁶

A legjobb válaszok a „hagyományos” Euthüphron-dilemmára visszautasítják, hogy válasszanak a két felkínált lehetőség közül, és rámutatnak arra, hogy az erkölcsi jót nem lehet elválasztani Isten jellemétől, sem úgy, hogy feltételezünk egy Isten akaratától független erkölcsi rendet, sem úgy, hogy Isten valami módon egyszer csak megtagadhatná korábbi önmagát, ezzel szeszélyesen feje tetejére állítva az erkölcsi rendszert.²⁷

Ha ezt mondjuk, akkor ezzel azt is mondjuk, hogy a teremtéskor, amikor Isten volt minden mindenében, semmi sem volt még gonosz. Amikor Isten teret és időt teremtett, és szabad akarattal rendelkező erkölcsi lényeket hozott létre, még akkor sem a gonosz született meg, hanem pusztán annak a lehetősége, hogy a teremtenyek „elmozduljanak a helyükről”, hogy olyan döntéseket hozzanak, melyek Isten „igenjével” szemben állnak. Azzal, hogy azt mondjuk, hogy Isten megengedte a gonosz lehetőségét, vagy azt, hogy egy ilyen lehetőség logikai szükségszerűség, még nem mentünk el odáig, hogy azt mondjuk, hogy a gonosz oka Istenben rejlene.

A teremtményi szabad akaratra való hivatkozás elvezethet ugyan a pelágiánizmushoz, de ez semmiképpen sem szükségszerű, hiszen a teremtmények szabad döntéseit Isten gondviselési rendszere magába tudja foglalni.

Ez az értelmezés összehangolható a teremtéstörténet Ádám és Éva engedetlenségét bemutató beszámolójával is. Ugyanakkor egy kérdés még mindig megmarad: miért annyira aktív és „ragadós” a gonosz? Hiszen jelenleg ezt az emberek nemcsak úgy élik meg, mint egy egyszerű lehetőséget a helyük elhagyására, vagy az útról való letérésre. Ha így lenne, akkor mindazok

a keresztények, akik őszintén szeretnének egy teljesen bűn nélküli életet élni, könnyedén megtehetnék azt, ezzel szemben sok keresztény tapasztalata az, hogy a saját akaratuk ellenére is belesznek bűnös cselekedetekbe.²⁸

Barth válasza Isten *opus alienum*-át illetően azért nem elfogadható, mivel ez őt teszi felelőssé a gonosz miatt. Lehetséges lenne, hogy a gonosz egy ponton még csak lehetőség volt, majd később vált aktívvá valami olyan hatalom által, amit Isten az eredetileg jónak teremtett lényeknek adott, a jó szolgálatára? Véleményem szerint a Biblia, a pontos teológia, az élettapasztalatok és a metafizikai válaszok közötti koherencia-keresés ebben a kérdésben az angyali bukás teóriája felé visz minket.²⁹

26. SZH, p. 111.

27. A probléma részletes tárgyalását lásd: M. J. Murray and M. Rea, *An Introduction to the Philosophy of Religion*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2008.) p. 246-250. vö. még Gy. Nemeshegyi-Horvát: *The Euthyphro Dilemma and the Sermon on the Mount with Special Regards to Matthew 5:17's ΠΑΡΡΩΣΑΙ*. (BTA szemináriumi dolgozat, 2011, előadva a Fellowship of European Evangelical Theologians (FEET) wittenbergi gyűlése rendszeres teológiai/vallásfilozófiai szekciójának ülésén)

28. vö. Róm 7,19-23.

29. Egy hasonló gondolatmenethez vö. SZH, p. 109-113.

„Az a hely, ahonnan Isten visszavonja önmagát, hogy helyet adjon a teremtésének, szó szerint egy Isten háta mögötti hely, egy tőle elhagyatott hely.”

C.) Jürgen Moltmann: A Zimzumból származó nihil³⁰

Jürgen Moltmann-nak más teóriája van a gonosz eredetét illetően. Moltmann-nak elméleti problémája van a semmiből való teremtés doktrínájával:

Augustinus óta a keresztény teológia Isten teremtési munkáját egy önmagán kívüli, külső aktusnak tartotta: *operatio Dei ad extra, opus trinitatis ad extra, actio Dei externa*. Ezzel megkülönböztette ezt Isten belső cselekvésétől, amely a Szentháromságon belüli isteni kapcsolatokról szól. A teológusok olyan magától értetődő módon beszéltek Isten „belső” és „külső” cselekvési aspektusairól, hogy senki nem tette fel a kritikus kérdést, hogy egy mindenható Istennel kapcsolatban lehetséges-e egyáltalán önmagán kívüli aspektusról beszélni? Ha feltételezünk egy extra Deum-ot, ezzel nem korlátozzuk-e Istent? És ki tehetné ezt meg vele? Ha lenne egy Istenen kívüli szféra, akkor Isten nem lehetne mindenütt jelenvaló. Ennek az „Istenen kívüli” űrnek ugyanúgy örökkévalónak kellene lennie, mint Istennek. De ebben az esetben az Istenen kívüli Istennel szemben álló is lenne.³¹

Moltmann szerint a kezdetben nincs semmi Istenen kívül, ezért nem is lehetséges valamiféle Istenen kívüli nihil-ről beszélni, ami lehetővé tenné a *creatio ex nihilo*-t, hacsak nem feltételezzük, hogy először Isten Istenen kívüli űrt teremtett, amiből visszavonta önmagát. Moltmann ezt a 16. századi misztikus rabbi, Jichák Lúria munkásságára alapozza, aki a *Zimzum* gondolatával állt elő.

A *Zimzum* koncentrációt és összehúzódot jelent, valakinek az önmagába való visszahúzódot. Lúria ezt a régi, eredetileg a Shekináról szóló doktrínát vette alapul, ami szerint a végtelen Isten „össze tudja húzni” a jelenlétét, hogy a templomban lakozik. De Lúria ezt Istenre és a teremtésre alkalmazta. Az Istenen kívüli világ létezését csak Isten önmagába való visszahúzódot teszi lehetővé. Ez teszi lehetővé, hogy létrejöjjön egy olyan „misztikus, ősi űr”, amibe Isten – kiárasztva önmagát önmagából – be tud lépni, és amiben mani-

fesztálódni tud. „Ahol Isten önmagát visszahúzza önmagából önmagába, ott lére tud hívni valami olyat, ami nem isteni lényeg vagy isteni lény.”³²

Az a hely, ahonnan Isten visszavonja önmagát, hogy helyet adjon a teremtésének, szó szerint egy Isten háta mögötti hely, egy tőle elhagyatott hely (*God-forsaken space*)³³. Egy ilyen hely, ahol Isten nincs jelen, gyakorlatilag a pokol, a halál a szó abszolút értelmében, és folyamatos fenyegetést jelent a teremtett világra nézve. Ez a Semmis nem csak a teremtés nem-létével fenyegeti a teremtett világot, hanem Istennek magának a nem-létével is.³⁴ Ez a fajta nihil nem önmagában démonikus, mivel az isteni *Zimzum* csak a teremtés lehetőségét adta meg, de a teremtmények Istentől való saját elszakadásával, azzal, hogy ennek a nem-isteni, vákuum-szerű szférának a fenyegetése alá kerülhet-

30. A szónak többféle írásmódja van. Magyarul a zimzum-ot, angolul a zimsum-ot szoktam használni, de találok már tizimzum változattal is, vagy a héber צימזום *cimzum* átíratával is.

31. GIC, p. 86.

32. GIC, p. 87. Moltmann az utolsó mondatot G. Scholem-től idézi, 'Schöpfung aus Nichts und Selbstverschränkung Gottes' *Eranos Jahrbuch*, 1956. 25. p. 117.

33. GIC, p. 87.

34. GIC, p. 88.

„A trilógia első kötetében Wink az Újszövetség világának hatalmi nyelvezetével foglalkozik. Úgy találja, hogy az Újszövetség telítve van a hatalomról szóló nyelvi formákkal.”

nek, megsemmisítő, démoni jelleget ölt.

Moltmann erős kapcsolatot hoz létre teremtés- és megváltástana között. Az isteni összehúzóds tana szerinte egy alázatos önkorlátozás Isten részéről, egy olyan cselekedet, ami Krisztus önmegüresítésének misztériumával összehasonlítható (Fil 2). A teremtés egy megváltási aktus és Isten megmenti mindazt, amit teremtett, a nihil fenyegetésétől. Amiképpen Barth a Semmist egy kriszto-centrikus nézőpontból közelíti meg, Moltmann is a kereszt nézőpontjából interpretálja saját verzióját a creatio ex nihilo-ra.

Ha Isten a teremtett világot a semmiből teremti, és megerősíti azt, és hűséges ahhoz a bűn ellenére is, és ha a megváltását kívánja, akkor a saját fiának küldésében és a Fiú önfeladásában kiteszi magát a Semmis pusztító erejének, azért, hogy legyőzze azt önmagában és önmaga által, és ily módon létezés, megváltást és szabadságot adjon a teremtésének. Ebben az értelemben az, hogy kiteszi a Fiút az Isten általi elhagyatottság halálának a kereszten, és kiszolgáltatja őt a pokolnak, az örökkévaló Isten belép abba a Semmisbe, amelyből teremtette ezt a világot. Isten belép abba az ősi űrbe, amelyet önmaga engedett létrejönni saját kezdetbeni önkorlátozása által. Áthatja az Istentől elhagyatott űrt a jelenlétével. (...) Azzal, hogy belép a bűn Istentől való elhagyatottságába és a halálba (amely a Semmis), Isten legyőzi azt, és az örök élet részévé teszi. „Ha a Seolban vetek ágyat, ott is jelen vagy” (Zsolt 139,8).³⁵

Noha a Zimzum ötlete Lúriától származik, és Moltmann elismeri, hogy nem ő vezette be először ezt a fogalmat a keresztény teológiába,³⁶ mégis el kell ismeri gondolkodásmódjának eredetiségét. Nézetei nagy belső koherenciával rendelkeznek, és képes rá, hogy ismétlődő isteni cselekvési motívumokat mutasson ki a teremtésben és a megváltásban.

Almási Mihály szerint meg lehet kérdőjelezni Moltmannnak az egyik alapvető premisszáját, ti. hogy muszáj lenne elfogadnunk a creatio ex nihilo dogmáját.³⁷ Ennek ugyanis az egyetlen szentírási alapja a deutero-kanonikus 2Makkabeusok 7:28 „Kérlek, fiam! Tekints az égre, a földre és mindenre, ami bennük van, és értsd

meg, hogy mindezt nem a létező dolgokból teremtette Isten.”³⁸ (οὐκ ἐξ ὄντων ἐποίησεν αὐτὰ ὁ θεός). Ez változott már pozitív értelmű állítássá a Vulgatában: „ex nihilo fecit illa Deus”. De az egyetlen kanonikus igehely, amit ezzel összefüggésbe lehet hozni a Zsidók 11:3, ami azt mondja, hogy: „Hit által értjük meg, hogy a világokat Isten szava alkotta, úgyhogy a nem láthatókból állt elő a látható.”³⁹ A görög ‘εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλεπόμενον γεγονέναι’-nek egy még pontosabb visszaadása ez: „a láthatóak az érzékelhetetlenekből készítették”. Ez ellen a kifogás ellen fel lehet hozni azt, hogy azért kell ragaszkodnunk a creatio ex nihilo dogmájához, mert ha bármi is Istenhez hasonlóan örökkévaló volna, akkor az ő szuverenitásában esnék csorba. Noha ez nem feltétlenül van így, el kell ismernünk, hogy egy nagyon hosszú ideje létező, és szinte általánosan elfogadott keresztény tradícióról van szó, melyet nem lehet túl könnyen eldobni. Ez azonban nagyon messzire visz bennünket a témánktól, ezért nem tudom itt ennél részletesebben tárgyalni.

Moltmann elmélete általánosságban nem jelent problémát a jelenlegi tudományos gondolkodás számára, elkerüli a metafizikai dualizmust, mivel a nihil, amelyet Isten zimzum-ja teremt, nem önmagában démoni, hanem csak a teremtmények Istentől való szándékos elszigetelődése kapcsán válik azzá, ezért a causalitas mali in Deo pozíciót is elkerüli.

Ez az Istentől való szándékos önelszigetelődés felveti a pelágiánizmus kérdését, de Moltmann tana nem vezet szükségszerűen ide. Ennél nagyobb problémák vannak a jó bibliai megalapozás hiányával. Nigel G. Wright rámutat, hogy „nehéz azt látni, ahogyan ez a teória bibliai egzézisből emelkedne ki. Újdonsága azt mutatja, hogy korábban nem sokan jutottak erre a szöveg olvasása kapcsán. Azt lehet mondani, hogy saját mítoszteremtésbe fogott. Úgy tűnik, mintha Moltmann »játsszana az ötletekkel.«⁴⁰ Kérdéses, hogy egy ilyen módon kifejlesztett tant a magyar baptista teológiai tradíció részévé lehetne-e tenni.

D.) Walter Wink tézise a Hatalmokról (Powers)

38. Saját fordítás.

39. Új Protestáns Fordítás, 1990.

40. ATDS, p. 50.

35. GIC, p. 91.

36. GIC, p. 87

37. AM, p. 65.

„Ezen nézet szerint még a sátánnak is van jó oldala, mert eredetileg arra teremtett, hogy Isten jó szolgája legyen.”

A 2012-ben elhunyt bibliaértelmezés-professzor, Walter Wink az 1980-as és 90-es években alkotta meg a láthatatlan szellemi erőkről szóló trilógiáját, mellyel kapcsolatban Nigel G. Wright joggal jegyzi meg, hogy a jövőben az ezen a területen születő egyetlen munka sem hagyhatja majd figyelmen kívül.

A három könyv címe: *Naming the Powers* (Megnevezni a hatalmasságokat), *Unmasking the Powers* (Leleplezni a hatalmasságokat) és *Engaging the Powers* (Ellenállni a hatalmasságoknak).

A trilógia első kötetében Wink az Újszövetség világának hatalmi nyelvezetével foglalkozik.⁴¹ Úgy találja, hogy az Újszövetség telítve van a hatalomról szóló nyelvi formákkal. Wink ezen felül megállapítja, hogy ez a nyelvezet „fluid, rendszertelen, és egymással felcserélhető szavakat használ”,⁴² ugyanis az egyes kifejezések jelentésmezeje egymással átfedésben van, és noha kirajzolódnak bizonyos használati minták,⁴³ az egyes jelentéstartalmakat nem lehet precíz kategóriákba sorolni.⁴⁴ Wink szerint „Ezek a hatalmasságok egyszerre mennyeiek és földiek, isteniek és emberiek, szellemiek és politikaiak, láthatatlanok és strukturálisak.”⁴⁵

Azt javaslom, hogy tekintsünk úgy a szellemi Hatalmasságokra, mint amik nem különálló mennyei vagy éteri entitások, hanem mint az anyagi és megfogható hatalmi megnyilvánulási formák belső aspektusai. Eszerint a „természet angyalai” a fizikai dolgok mintázatai – sziklák, fák, növények, az egész Istent dicsőítő, táncoló világegyetem; a „fejedelemségek és hatalmak” az egyes intézményeknek, vagy államoknak, vagy rendszereknek a belső szellemi lényege vagy gestalt-ja; a „démonok” pedig az egyes szervezetekből vagy egyénekből, vagy egyének bizonyos alkotóelemeiből kiáradó lelki vagy szellemi energiák, melyek mások leuralására irányulnak; az „istenek” pedig a nagyon is valós archetipikus vagy ideológiai struktúrák, amelyek meghatározzák vagy kormányozzák a valóságot, vagy annak tükrét az emberi agyat; a rejtélyes „univerzum elemei” (stoicheia tou kosmou) azok az állandóságok (melyeket régebben

törvényeknek hívtak), amelyeket az emberek gyakran bálványoznak, amelyek a valóság minden egyes szintjének a belső konzisztenciáját, és az egyes szinteknek az egymással és az Egésszel való viszonyát őrzik; és hogy „Sátán” az a valódi hatalom, amelyik megnyilvánul a kollektív bálványimádásban, igazságtalanságban, és embertelenségben, melynek ereje a magasabb értékek választására való kollektív nyitottság vagy zártság szerint növekszik vagy csökken.⁴⁶

Ebből következően Wink hipotézise szerint egyetlen hatalmasság/angyal/démon sem létezik önálló, független szellemi lényként. A „belsőnek” nincsen a „külső” anyagi párjától független létezése. Minden szervezetnek, a legkisebb sportolói csapattól elkezdve, egészen a nagy nemzeti és nemzetközi vállalatokig bezárólag megvan a maga „külső”, anyagi valósága és láthatatlan, „belső” szellemi lényege.

Miután mindezeket megfogalmazza trilógiája első kötetében, a második kötetben (*Unmasking the Powers*) Wink továbbmegy, és kibontja, hogy eszerint mit lehet érteni a sátán, a démonok, az angyalok, a gyülekezetek vagy nemzetek angyalai, az ún. istenek, az univerzum elemei vagy a természet angyalai alatt. Wink tézisei szerint a „hatalmasságok egyaránt jók és gonoszok”⁴⁷ Képesek a jóra amennyiben azt a célt szolgálják, amire Isten teremtette őket, de gonosszá is tudnak fordulni, amennyiben „túllépnek kijelölt körükön” (*overstep their mandate*),⁴⁸ vagyis ha elkezdik leuralni az em-

41. NTP, p. 7.

42. NTP, p. 9.

43. NTP, p. 10.

44. Uo.

45. NTP, p.11.

46. NTP, p. 104-105.

47. NTP, p. 12.

48. ATDS, p. 45.

„Winknek igaza van abban, hogy kritikát fogalmaz meg azon rendszeres teológiákkal szemben, melyek figyelmen kívül hagyják a bibliKateológia felfedezéseit.”

bereket, vagy istenként felállítani önmagukat.⁴⁹

Tehát ezen nézet szerint még a sátánnak is van jó oldala, mert eredetileg arra teremtett, hogy Isten jó szolgálója legyen, ti. pontosan sátánként, hogy Isten számára végezzen el bizonyos tőle kapott feladatokat. Wink mind a három ószövetségi locust, amelyik néven nevezi a sátánt (1Krn 21:1, Zak 3:1,5 és Jób 1:6-12) úgy értelmezi, mint amelyek Istennek egy olyan szolgálóját mutatják be, aki egyáltalán nem gonosz, hanem csak pontosan azt teszi, amit tennie kell.

Az 1Krn 21:1-ben, ahol felbuztatja Dávidot a népszámlálásra Wink szerint *agent provocateur*-ként működik, aki „Isten haragját szolgálja, amennyiben azt lehívja az engedetlen halandókra, és ebben Isten akaratát viszi véghez”.⁵⁰ A Zak 3:1-5-ben, ahol Jósua főpapot vádolja, mennyei főügyészként jár el, megint csak Isten szolgálójaként.⁵¹ A Jób prólógusban sátán az 1Krn 21:1-hez hasonlóan egy *agent provocateur*, aki aktívan megpróbálja az embereket bűnökre rávenni, melyek után büntetést fognak kapni.⁵²

Hasonlóképpen, az Újszövetségben is a szerepe egyfajta mennyei rostáló, „aki” próbára teszi a tanítványok hitét (Lk 22:31-34) vagy egy mennyei kényszerítő, „aki” a kiközösített gyülekezeti tag lelkiismeretén keresztül hat (1Kor 5:1-5), és mindezekben a funkciókban Isten jó és hasznos szolgálója.⁵³

Figyelembe kell venni, hogy mindeközben a Wink-féle sátán nem egy szellemi lény, egy önálló akaratú bíró entitás, hanem inkább egy „fenomenológiai tény”⁵⁴, a belső vagy kollektív ítélet hangja, amit bármely érzékeny ember állandóan tapasztal, amikor a belső vádlás vagy kisebbségi érzés hangját hallja.⁵⁵

49. Például az extrém nacionalizmus esetében valakinek a nemzete v. nemzetállama a hűség legmagasabb lehetséges tárgya. Az ember hazudhat másoknak, becsaphat másokat, akár meg is ölheti vagy megkínózhatja őket, ha a „haza érdeke kívánja”, és nem lehet ennél fentebbi síkra apellálni. Ez esetben a nemzet(állam) Isten helyére kerül, és bálvány lesz belőle. Természetesen ez gonosz dolog. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az egészséges nemzettudatnak vagy hazaszeretnek ne lenne legitímációja, helye Isten tervében, vagy hogy abból ne származhatna semmi jó.

50. UTP, p. 12.

51. Uo.

52. UTP, p. 13.

53. UTP, p. 14-15.

54. UTP, p. 13.

55. UTP, p. 12.

Ugyanakkor, mondja Wink, a sátán elbukott. Bukása annyit tesz, hogy túllépett kijelölt hatáskörén, és rostálás/megpróbálás/ügyészkedés helyett az emberek és Isten ellenségévé vált, mivel aktívan taszigálja az embereket arrafelé, hogy vétkezzenek. Ez a sátáni bukás Wink szerint nem az időben valamikor vagy az univerzumban történt, hanem az emberi pszichében.⁵⁶ Az emberi psziché alatt nem csak az egyént érti Wink, hanem az emberi társadalmak kollektív tudatát és tudatalattiját:

Ha a Sátánnak van bármilyen valósága, akkor az nem valamiféle jel vagy idea vagy magyarázat, hanem egy mélységes tapasztalata annak a lenyűgözően hátborzongató hatalomnak, ami a valóságos emberek lelkében, és élettörténetében megnyilvánul. A Sátán az a belső valóság egy társadalomban, amely bálványimádó módon a saját előrehaladását állítja fel a legfőbb jóként. Sátán egy világkorszak szellemisége, és az elidegenedtség, mohóság, elnyomás, embertelenség és entrópia egy különös együttállása, amely a történelem egy meghatározott korszakát jellemzi, mivel az emberek döntéseikkel tolerálták, sőt előre mozdították a dolgok ilyen állapotát.⁵⁷

Egy részről Wink teológiája nagyon alapos, mivel az összes újszövetségi adatot lefedi. Nem marad meg ott, hogy csak demitologizálja, és dekonstruálja a bibliai adatokat, és aztán szerteszét hagyja a szétszerelt darabkákat, hanem új rendszert épít belőlük, mégpedig egy új, erőteljes, a modern fül számára érthető nyelv használatával. Mély tudományossága mellett sem úgy hangzik, mint egy elefántcsonttoronyban alkotó teológus, hanem mindent összeköt az embereknek a hatalmakról szóló hétköznapi tapasztalataival. Bölcsességgel ír, mély személyes tapasztalatok alapján fogalmaz meg dolgokat az egyének és a társadalmak pszichológiájáról. Teológiája megfelel a legtöbb kezdeti kritériumunknak: jó bibliai megalapozása van; koherens, még talán szinte túlságosan is az; elkerüli nemcsak a metafizikai dualizmust, hanem a tudat-anyag dualizmusát is, emiatt jól tud kapcsolódni a jelenkori tudományos nézetekhez, és nem is pelágiánisztikus, mivel a gonoszt körül fogja Isten gondviselése. Mindezen okok miatt komolyan kell vennünk téziséit.

56. UTP, p. 24.

57. UTP, p. 25.

Másrésről viszont Wink teológiája néhány vitatható premisszára épül, és vannak egyéb komoly hibái is. Például a fő gondolatmenete azon a feltételezésen alapul, hogy a bibliai világnézet mindvégig henotheizmus marad, és ez csak néhány, ritka pillanatban törik meg, mint például Deutero-Ézsaiás monoteista felkiáltásaival (Ézs 44).⁵⁸ Azonban nem ez a bibliai adatok egyetlen lehetséges értelmezése. Az is lehetséges, hogy Deutero-Ézsaiás koráig szükségszerűen egy olyan vallástörténeti progressziónak kellett bekövetkeznie, melynek során az idegen istenségeket meg kellett fosztani isten-mivoltuktól, el egészen addig pontig, hogy ezek egyáltalán nem is léteznek; és csak ezután lehetett az idegen szellemi erőket – melyeknek a létét a zsidók ugyanúgy érzékelték – újra bevezetni egy „köztes szinten”, az emberek felett, de egy Istentől teljesen eltérő kategóriában. Ez az interpretáció nem cáfolná meg Wink fő teóriáját, de valószínűleg megváltoztatná, és lehetővé tenné a sátán doktrínája evolúciójának másféle értelmezéseit.

Továbbá az sem teljesen világos, hogy miért a Wink által használt⁵⁹ Jungiánus pszichológiai értel-

58. Vö. UTP, p. 109. Ugyanakkor nem akarom tévesen visszaadni Wink tézisének a bibliai henotheizmusról, amely az itt leírtaknál kissé komplexebb. A téma iránt érdeklődők számára jó olvasmány az UTP 5. fejezete.

59. Vö. UTP, p. ix.; ETP, p. 6.

mezési keret lenne a kulcs vagy a legjobb kulcs az Újszövetség értelmezéséhez. Úgy tűnik, hogy több alkalommal is nem az történik, hogy a szövegből vonna le következtetéseket ezen értelmezési keret használatával, hanem pont fordítva, az értelmezési keret által eleve meghatározott világnézetét olvassa vissza a szövegbe. Hogy Wink néhol ráerőlteti a saját teológiáját a szövegre, ez kiderül néhány „merekdebb” olvasatából,⁶⁰ és abból, hogy szövegkritikai kivágási manőverek alkalmazásától sem riad vissza azon szövegekkel szemben, melyeket nem tud beleszűzteni gondolatrendszerébe.⁶¹

Winknek igaza van abban, hogy kritikát fogalmaz meg azon rendszeres teológiákkal szemben, melyek figyelmen kívül hagyják a bibliateológia felfedezéseit, például azt, hogy az ószövetségi sátán kép nem azonos az újszövetséggel, és nem lehet azt visszavetíteni bele. Ugyanakkor nem marad meg azon a szinten sem, hogy pusztán csak kimutassa a különböző bibliai könyvek különböző teológiájának létét, amely megközelítés nem válaszol arra a kérdésre, hogy mi a Biblia egészének a tanítása a sátán létevel kapcsolatban? Ugyanakkor Wink megközelítése távolról sem az egyetlen jó, a bibliateológiai kutatások eredményeit figyelembe vevő modern rendszeres teológiai mű.

Szintén problematikus, ahogyan Wink a rendszerelméletet használja, melyben Istent úgy kezeli, mint azt a „hatalmat, amely a lét minden szintjét áthatja, és megjelenik minden szinten, rendszerszintű összeköttetések hozva létre az egész és a részek között.”⁶² Noha közli, hogy „Isten valóságát soha nem meríti ki bármi, ami bármely adott szinten megnyil-

60. Pl. azt állítja, hogy a Jób könyvének szerzője szándékosan készít karikatúrát „egy degenerált deuteronomista teológia istenéről”. (UTP, p. 13-14). Noha Jób vigasztalói valóban leírhatók a deuteronomista teológia karikatúráiként, Wink ezt nem róluk állítja, hanem Isten saját szavairól, melyeket a prológusban mond. Wink a sátánt pedig az emberiség legjobb barátjaként mutatja be, aki beleviszi Istent egy olyan versengésbe, melynek eredményeképpen Isten megfosztódik az elnyomók projekciójától. Nézetem szerint egy ilyen olvasat tévesen megkérdőjelezhető, mivel sehol nem találunk a Bibliában olyat, hogy valaki Istenről a saját szavain keresztül készítene karikatúrát, különösen anélkül, hogy valami módon közölné, hogy ez csak egy téves istenkép bemutatása.

61. Vö. ETP, p. 134. a következő igékkel kapcsolatban Ef 5,21-33; 1Tím 2,8-15; 1Tím 5,3-16; Tit 2,3-5.

62. UTP, p. 149. vö. még a 48.sz. végjegyzettel (p. 211.)!

„A megvizsgált teóriák mindegyike megfogalmaz valamit a gonosszal kapcsolatban, de önmagában egyik sem képes teljesen leírni ezt a komplex fogalmat.”

vánul”,⁶³ az én olvasatom szerint ez a látásmód nem ad számot Isten transzcendenciájáról, és végsősoron a panteizmusnak, de minimum a panentheizmusnak egy kifinomultabb formája.⁶⁴

Dolgozatom elején, amikor arról beszéltem, hogy milyen követelményeknek kell szerintem megfelelnie a gonoszról szóló helyes teológiának, említettem, hogy el kell kerülnie azt a naiv és istenkáromló tévedést, amely Istent és az ördögöt ugyanabba az osztályba sorolja, mint „természetfeletti lényeket”. Isten és a sátán – bármely formában is létezik az utóbbi – egyszerűen nem említhető ugyanazon a lapon, mivel Isten a teremtményeitől eltérő módon létezik, nem úgy, mint egy lény a sok között.⁶⁵ Úgy tűnik, hogy Wink teóriája is elköveti ezt a tévedést, természetesen nem naiv, hanem igen szofisztikált formában. Értelmezésében a sátán nem személyes gonosz – sőt, Isten is sokat veszít személyes mivoltából – de utóbbi valamilyen formában tartalmazza az előbbit, ahogy egy rendszer valamely elemét tartalmazza a rendszer egésze.

Azzal együtt, hogy „Wink áldozatul esik a gonosz világos oldalának” (*fair face of evil*)⁶⁶ mivel tendenciózusan egy túl pozitív sátán-képet vázol fel,⁶⁷ ez ahhoz a teológiai pozícióhoz vezet, hogy Istenben rej-

lik a végső oka a rossznak, márpedig ezt mindenáron el akartuk kerülni.

Noha Winknek igaza van abban, hogy a sátán valóban Isten szolgálja (Luther szavaival élve, „még az ördög is Isten ördöge”), ez alatt csak annyit kell érteni, hogy az isteni gondviselés kontrollja az ő tevékenységére is kiterjed, nem pedig azt, hogy „titokban Isten oldalán áll”.⁶⁸ Véleményem szerint Nigel G. Wright teológiailag pontosabban, és pasztorális és pragmatikus szempontból is hasznosabban értelmezi a bibliai információmorzsákat, amikor azt mondja, hogy „Nem arról van szó, hogy a sátánnak legitim helye és szerepe lenne az emberi tapasztalatok között, hanem inkább arról, hogy a sátán illegitim és érvénytelen tevékenységét Isten oly módon foglalja bele gondviselésének keretébe, hogy annak Isten céljait kell szolgálnia, és ez egyedül Isten kreatív szuverenitásának köszönhető.”⁶⁹ Mindezek miatt nem tudom teljes szívvel Wink tézisének sem elfogadni.

Következtetések

A megvizsgált teóriák mindegyike megfogalmaz valamit a gonosszal kapcsolatban, de önmagában egyik sem képes teljesen leírni ezt a komplex fogalmat. Az augustinusi *privatio boni* helyesen mutat rá, hogy a gonosz a jóhoz képest csak másodlagos lehet, és van valami a létében, ami nem-szubsztanciális, negatív jellegű. Viszont elég nehéz felfedezni a Szentírásban ezt a gondolatot, és a *privatio*-elmélet nem ad számot a gonosz aktivitásáról. Például az eredeti prágai szakdolgozatom írásakor a bostoni maratonton történt terrorcselekményt, vagy a jelen tanulmány írásakor zajló ukrajnai háború szörnyűségeit (civiliek bombázása, nemi erőszak, fogolykínzás) nehéz a jó pusztá hiányaként értelmezni. A barthiánus *Semmis* koncepció helyesen mutat rá, hogy a gonosz sem Teremtő, sem teremtménye nem lehet, és hogy Istennek a teremtésre szóló „igenje” feltételez egy „nemet” is mindenre, ami azzal szemben áll, és hogy van a teremtésnek egy árnyékos oldala is, amit meg lehet különböztetni a gonosztól. De ehhez is hiányzik az erős bibliai alapozás, és végsősoron vagy a „gonosz oka Istenben van” pozícióhoz, vagy egy gyenge isten képéhez vezet. A moltmanni *Zimzum* jól fogalmazza meg, hogy ha Isten

63. UTP, p. 149.

64. Természetesen a panentheizmus nem annyira nyilvánvalóan inkompatibilis a kereszténységgel, mint a panteizmus. Véleményem szerint azonban ez a filozófiai istenkép szintén a „*causalitas mali in Deo*” pozícióhoz vezet, de ezen tanulmány keretei nem teszik lehetővé ennek bővebb tárgyalását.

65. Vö. Tillich, P., *Systematic Theology*. (London: S.C.M. Press, 1978.) p. 235-241.

66. ATDS, p. 47.

67. ATDS, p. 47. Ez ellen fel lehet hozni, hogy Winknek valójában igaza van azzal kapcsolatban, hogy az ószövetségi sátán-kép nem annyira negatív, mint az újszövetségi. Ugyanakkor ez felveti a kérdést, hogy mi is lenne itt a keresztény teológusok helyes döntése. Olvassuk vissza az újszövetségi nézeteket az ószövetségbe, vagy duplázzuk meg az entitások számát, és beszéljünk arról, hogy van egy teljesen gonosz (Úsz.) sátán és egy nem annyira rossz sátán (Ósz.), vagy maradjunk meg ott, hogy megállapítjuk, hogy az egyes bibliai könyvek nézetei eltérnek egymástól, és adjuk fel a koherens rendszeres teológiai nézőpontra való törekvést? A kérdés egyáltalán nem könnyű. Álláspontom szerint lehetséges koherens, átfogó teológiai tanításokat alkotni, ha figyelembe vesszük a bibliai reveláció progresszivitását, és azt a tényt, hogy paradoxonokat is tartalmaz. Ezen felül az is igaz, hogy mindenféle Ósz-Úsz különbség dacára az ósz-i sátán is éppen elég rosszindulatú (vö. Jób prólógusa).

68. UTP, p. 22.

69. ATDS, p. 48.

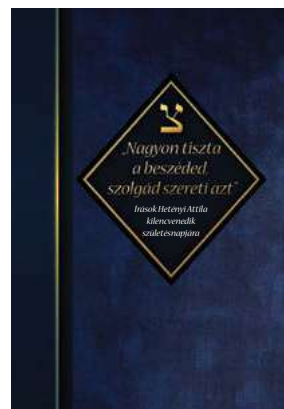
„A kutatás mintegy vidám mellékhatásaként ajándékba kaptam egy szellemi felismerést: a sátán és a gonosz unalmas.”

tényleg a semmiből teremtette meg az Univerzumot, akkor ez az őskáoszi semmi folyamatosan fenyegeti azt, és a magukat Isten köréből kivonni akarók kiteszik magukat annak, hogy ebbe belezuhannak, ugyanakkor ennek a teóriának szintén vajmi kevés bibliai alapja van. Winknek a hatalmasságokról szóló tézise erős bibliai alapozással rendelkezik, és talán a rendszerszintű gonoszról adott legrészletesebb leírás, amit ráadásul erőteljes és a modern fülnek érthető nyelven konstruált meg, ugyanakkor „áldozatul esik a gonosz világos oldalának (*fair face of evil*)”⁷⁰ és végsősoron szintén beleszalad „a gonosz oka Istenben van” pozícióba. Mindezek miatt prágai szakdolgozatomban megvizsgáltam a hagyományos, angyali bukásról szóló teóriát is, melynek részletes itteni elemzésére terjedelmi okok miatt nincs lehetőség. Ez sikeresen elkerüli a teremtett és a teremtetlen gonosz zsákutcáját is, ugyanakkor nem ad számot arról, hogy miért történhetett meg, és az akadémikus teológia egy része mindig gyanakvással fogja vizsgálni, mivel a bibliai adatok demitologizáltabb formában is értelmezhetők.

Dolgozatom írása közben, miközben nyomasztó módon alulnézetből kellett néznom a világot, a kutatás mintegy vidám mellékhatásaként ajándékba kaptam egy szellemi felismerést: a sátán és a gonosz unalmas. Miközben Milton Elveszett paradicsoma, vagy a madáchi tragédia egy meg nem értett, komplex, tragikus antihősként mutatja be, aki sokkal izgalmasabb, mint Isten, hitem szerint ez pontosan fordítva van. A Szentháromság egy Isten sokkal érdekesebb, mint a sátán valaha is lehet. A teremtett dolgok megrontásához nem kell különösebb fantázia, de a Világegyetemet csak egy végtelenül nagyszerű gondolkodású, csodálatos képzelőerejű Valaki hozhatta létre. A törvényítő, aki be fog ülni az Isten templomába, és magát istenné teszi, közel sem olyan érdekes, mint az, aki mindössze szájának lehetetével és visszajövetelének fenségével képes megsemmisíteni amazt.⁷¹ Az embereket megkötözöttségben tartó szellemek nem említhetők egy napon a zseniális Szellemmel, aki kitalálta, hogy Isten igazsága és szeretete összeegyeztethető egymással egy fából készült kereszten.

Rövidítések

- AM Almási, M., Népszerű teológia röviden (Budapest: Jó Pásztor Alapítvány, 2003.)
- AOTO Popper, P., Az önmagába térő ösvény. (Budapest: Szépirodalmi kiadó, 1990.)
- ATDS Wright, N. G., A Theology of the Dark Side. Putting the Power of Evil in its Place. (Carlisle: Paternoster, 2002.)
- CD Barth, K., Church Dogmatics. (Edinburgh: T&T Clark, 1960.)
- ETP Wink, W., Engaging the Powers: Discernment and Resistance in a World of Domination (Minneapolis, MN: Fortress Press, 1992.)
- GIC Moltmann, J., God in Creation: An Ecological Doctrine of Creation. (London: SCM Press, 1985.)
- NTP Wink, W., Naming the Powers: The Language of Power in the New Testament (Philadelphia, Pa: Fortress Press, 1984.)
- SZH Nemeshegyi-Horvát, Gy., Szenvedés és hitelenség. Szalai Miklós két ateista érvének valásfilozófiai elemzése a keresztény orthodoxia nézőpontjából. (Baptista Teológiai Akadémia, Budapest: BA szakdolgozat, 2011.)
- UTP Wink, W., Unmasking the Powers: The Invisible Forces that Determine Human Existence (Philadelphia, PA: Fortress Press, 1986.)
- VS B Visky, B. S., Játék és alap. Teodicea-kísérletek a kortárs teológiában. (Kolozsvár: Koinónia, 2006.)

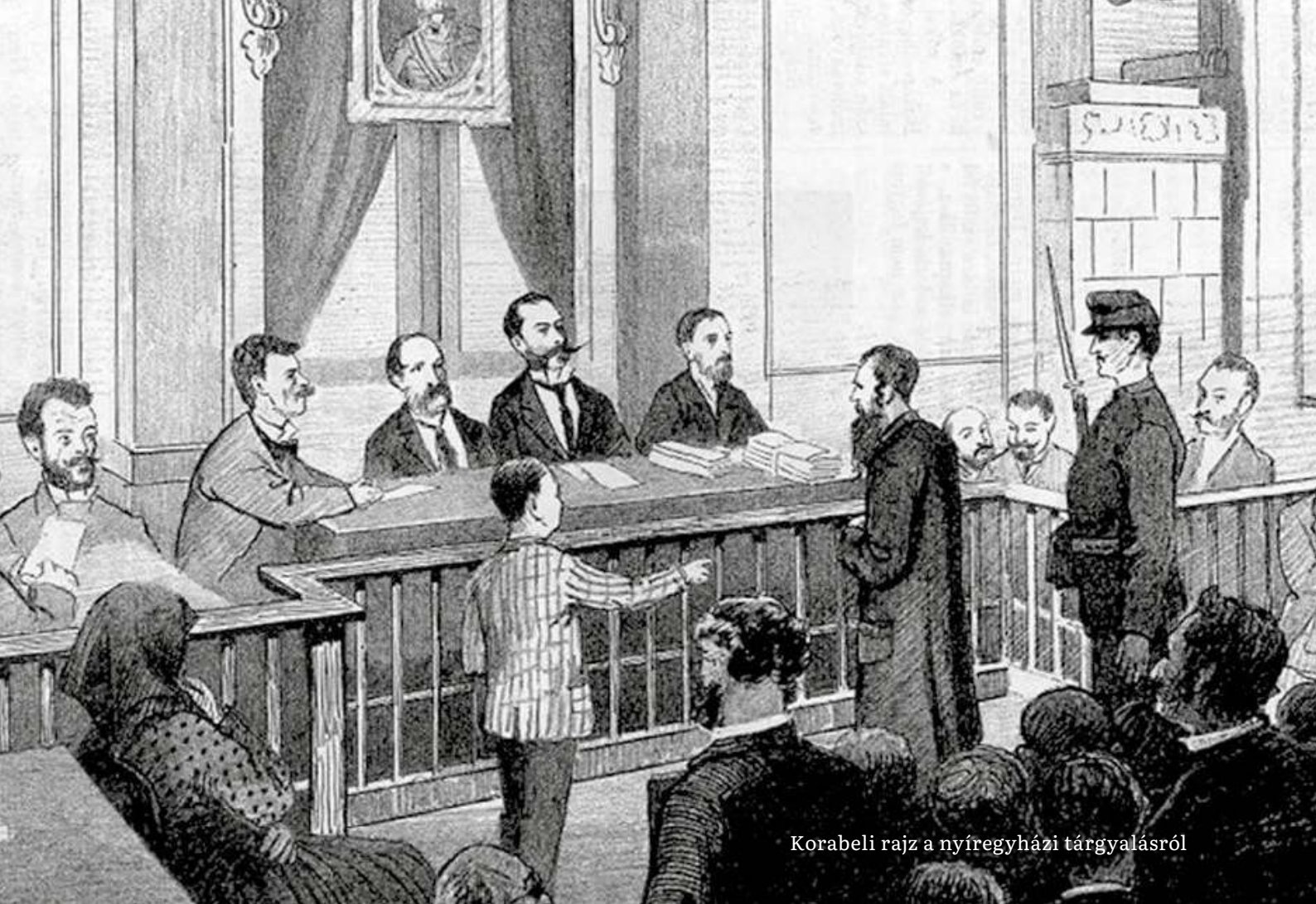

A cikk megtalálható a „Nagyon tiszta a beszéded, szolgád szereti azt” írások Hetényi Attila kilencvenedik születésnapjára című könyvben.

Magyarországi Baptista Egyház, 2022, 339 oldal

70. ATDS, p. 47.

71. Cf. 2Thessz 2,8.

Korabeli rajz a nyíregyházi tárgyalásról

Marton Zsolt

A TISZAESZLÁRI VÉRVÁD ÉS UTÓÉLETE AZ IRODALOMBAN ÉS A ZENÉBEN

A tiszaezlári vérvád története

Tiszaezlár a Tisza folyó mentén hosszan elterülő falu volt. Az 1880-as években körülbelül 2700 lakossal. A településen 25 zsidó család lakhatott.¹ A magyar történelembe beivódott a vérvád története és helyszíne is.

1882. április 1-jén eltűnt egy 13–14 éves, keresztény (református) cseléd lány, Solymosi Eszter (1869–1882), akit keresztanyja, Huri Andrásné - akinél szolgált - a boltba küldött festékekért a ház húsvéti rendbetételéhez.²

1. Kövér György, „Performációk, I: »Zsidó társadalom« Tiszaezláron a nagy per előestéjén”, Korall, [5], no. 17 (2004), pp. 5–42; „Performációk, II: »Nemesi társadalom« Tiszaezláron a jobbágyfelszabadítás után”, Korall, 8, no. 27 (2007), pp. 110–150.

2. „Ezen portékák Tiszaezlár Ófalu részében található

Út közben több emberrel is összefutott, köztük nővérével, Zsófiával (aki később tudta ezt tanúsítani). A gyorsléptű kislány sikeresen elért a boltig, kék és vörös festéket vásárolt, majd visszaindult sietősen, nehogy elkéssen hazulról, ahol már nagyon várták.³ Huriné körbejárta az egész falut, de sehol sem találta Esztert. Ötleteiből kifogyva felkereste édesanyját, özv-

Kohlmayer József boltjában voltak beszerezhetőek, ahova nem mást tervezett elküldeni, mint fiatal (14 esztendő) cselédjét, Solymosi Esztert.” Huber Lipót, A vérvád és vérgyilkosságok története. Danubius Publishing Co. München, 1998. 342.o.

3. „Elbeszélések alapján szomorúnak látták sokan, midőn később kiderült azért, mert Huriné megsziidta indulása előtt, amiért figyelmetlen volt a mosással.” Hegedüs Sándor, A tiszaezlári vérvád, Kossuth könyvkiadó, 1966 Budapest 35.o.

„Utólag a sakterválasztás tematizálódott, épült be a köztudatba, mert mégis csak jobban hangzik egy gyilkossági ügy, ahol »metszők« a vádlottak, mint ahol kántorok.»

egy Solymosi Jánosnét, érdeklődve lánya holléte felől. Anyja, mivel semmit sem tudott Eszterről, keresésére indult az egész faluban, de neki sem sikerült megtalálnia. Eszter anyja estefelé szomorúan hazafelé sétálva találkozott Scharf József zsinagógafelügyelő nejevel, Müller Lénivel, aki elmondta neki, hogy látták a lányát erre jönni. Scharf úr ezekkel a szavakkal próbálta vigasztalni:

„Ne búsuljon, szomszédasszony, megkerül a lánya, csak valahova elkódorgott. Történt már ilyen eset Hajdúnánáson is, ott is elveszett egy gyerek, már a zsidókra kezdték ráfogni, hogy ők emésztették el, de azután csak hazajött a gyerek, valahol a zombékok között aludt hosszú ideig.”⁴

Scharf József amire utalt, az egy gyerekkorában történt esemény, ahol szintén a zsidókra akarták fogni, hogy ők tüntették el a gyermeket, aki végül kis idő múlva előkerült.⁵

Ezzel a kijelentésével a zsinagógafelügyelőnek sikerült elültetnie az asszony fejében a gondolatot, hogy talán a lányát a zsidók fogták el.

Ez a nap a zsidó hitközség számára e nélkül az incidens nélkül is különleges nap volt. A peszah előtti sabbát a zsidó liturgikus év különleges napjai közé tartozik.

„A szombat önmagában is az emberi elnyomás alóli felszabadulásra emlékeztet, a zsidó „nagy szombat” pedig, az egyiptomi szolgaság „utolsó szombatja volt egyúttal az első, amelyre már reáragyogott a bizton közeledő felszabadulás napsugara.”⁶

„A zsidó hitközség aznapra tűzte ki a metsző- (sakter) és előimádkozó- (hazzán/kántor) választást, ugyanis Taub Emánuel, a község addigi metszője röviddel azelőtt más községbe költözött. A biztos jövedelemmel járó állásra többen is pályáztak. Schwarcz Salamon metsző, aki Tiszalökről jött a választásra, Bukszbaum Ábrahám galíciai tanító (Ibrány), ő csak kántornak jelentkezett, és Braun Lipót metsző (Téglás); jesivát végeztek mindhárman, és aznap délelőtt

Ábrányi Lajos rajza Solymosi Eszterről

főként énekhangjukkal kellett vizsgáznuk. A község Schwarcz Salamont választotta meg metszőjének és előimádkozójának. A kis fiókhitközség ezzel a megoldással könnyíteni tudta terheit.”⁷

Utólag a sakterválasztás tematizálódott, épült be a köztudatba, mert mégis csak jobban hangzik egy gyilkossági ügy, ahol „metszők” a vádlottak, mint ahol kántorok.⁸

4. Hegedüs Sándor, A tiszaezlári vérvád, Kossuth könyvkiadó, 1966 Budapest 41.o.

5. Katzburg, Nathaniel: Fejezetek az újkori zsidó történelemből Magyarországon. MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, Budapest, 1999, p. 127. (Hungaria Judaica, 14.)

6. Hahn István, Zsidó ünnepek és népszokások. Budapest 1997. 55. (Eredetileg 1940). A különleges napra ld. Donin, Hayim Halevy: Zsidónak lenni. H.n. 2003

7. Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon, I-II. Pozsony: Kalligram, 2012. A szöveg forrása: II. kötet (1849-től a jelenkorig), 9. fejezet (Emancipáció és recepció), 235-250 oldal.

8. A galíciai származású Bukszbaum Ábrahám csak tanítónak készült, valójában kántorválasztásra jött Eszlárra, s mint a tárgyaláson utólag mondta, „a saktárságot soha nem tanulta, nem is ért hozzá.” Nyírvidék Tisza-Eszlár (napi értesítő) A Tiszaezlári bűnper végtárgyalása alkalmából.

„A leány eltűnését anyja, özvegy Solymosi Jánosné jelentette a községi bírónak.”

A leány eltűnését anyja, özvegy Solymosi Jánosné⁹ jelentette a községi bírónak (április 3.), majd a járási (Vencsellő) szolgabírónak (április 4.). Hamarosan az a híresztelés kezdett terjedni, hogy a zsidók ölték meg a zsinagógában, mert a *peszah* szertartásaihoz a vérét akarták használni.¹⁰

Paul Nathan (1857–1927), a 19-20. század fordulóján a németországi asszimilacionista zsidó önszerveződés és az antiszemitizmus elleni küzdelem egyik vezetője publicisztikai pályafutását Tiszaeszlárról szóló retrospektív könyv megírásával kezdte. Szabolcsi Miksa személyesen kísérte Paul Nathan-t.

„Midőn e sorok írója a fenti című könyv szerzőjét a nyíregyházi megyeház termében a hirhedt végtárgyalás alatt kalauzolta, a szívvél-lélelkel német író nemzeti érzésemet bántómódon hangoztatta folyton, hogy ilyen per csak Magyarországon képzelhető.”¹¹

Egy helyi születésű elszegényedett földbirtokos Ónody Géza (1848–?), a hajdúnánási kerület országgyűlési képviselője a képviselőházban előállt a váddal, ő kezdte hangoztatni, hogy a zsidóknak az engesztelési ünnepükön egy keresztény lánynak a vérét kell felhasználniuk.¹² Az ülés elnöke megpróbálta elejét venni annak, hogy Ónody a napirendhez nem tartozó esetről beszéljen, de ezt nem sikerült megakadályoznia. Arra

sem figyelt fel senki, hogy a haláleset nem *jom kippur* alkalmából, hanem a húsvét előtti napokban történt. Ónody egyébként Istóczyt mint a „Thalmud” szakértőjét említette. Május 4-én a vérvád gondolatát átvette a leány anyja is.

A zsidókkal szembeni gyanúsítást Scharf József (1842–1905) „egyházfi” / „zsidó harangozó” (*samesz*) 4 és fél éves fiának, Samunak homályos, össze-vissza szavai támasztották csupán alá; a fiúcskának a szomszédasszonyok ingyencsége adásával (cukor, kalács) tanították be, hogy mit mondjon: hogy bátyja, Móric a zsinagóga kulcslyukán át látta, amint benn a zsidók – környékeliek és máramarosi fausztató tutajosok – a leány nyakát megvágják, és vérét egy tálba kicsorgatják. Nyíregyházáról, a vármegye székhelyéről, a törvénytörvényes május 19-én kiküldte Bary József (1858–1915) törvényszéki aljegyzőt mint vizsgálóbíró, hogy hallgassa ki a tanúkat, folytassa le az előzetes vizsgálatot. A vizsgálóbíró rendelkezése alapján a *samesz* 14 éves fiát, Scharf Móricot (1868–1929) első kihallgatása után a csendbiztos átvitte a szomszédos Nagyfaluba – saját lakására –, és ott éjszaka – mint kiderült, egy később börtönviselt gyilkos és a bírósági eljárásból kizárt személy közreműködésével – faggatta és hallgatta ki.

Reggelre elkészült a csendbiztos által fogalmazott jegyzőkönyv, amelyben a fiú tanúsította, hogy a kulcslyukon át látta a gyilkosságot és pontosan felismerte a szereplőket. Erre a tanúvallomásra alapult a vádirat. Erről a tetteről később így ír édesapjának:

„...Egy előkelő nyíregyházi hölgy nekem a tárgyalás alatt 300 frtot ígért, ha tovább is csak azt fogom mondani, amire kitanítottak.”¹³

A híresztelés és a tanúvallomás terjedését segítette a község római katolikus papja is. Budapesten a gyilkosság híret elsőként egy klerikális szellemű lap, a

1-29.sz. mellékletekkel. Nyíregyháza 1883. (Végtárgyalás 1883.jún.19)

9. Özvegy Solymosi Jánosné Jakab Mária (1834–1909). Személyiségéről, leányáról és magáról a történetről izgalmas mikrohisztóriai tanulmányokat írt Kövér György: „Biográfiája és családtörténet: Solymosi Eszter és családja”, in: Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltári Évkönyv, XVII (Nyíregyháza, 2006), pp. 215–241; uő, „Özv. Solymosi Jánosné dilemmái (Kis eszlári nőtörténet)”, in: Bakó Boglárka & Tóth Eszter Zsófia, szerk., *Határtalan nők. Kizártak és befogadottak a női társadalomban* (Budapest: Nyitott Könyvműhely, 2008), pp. 15–44.

10. Paul Nathan (1857–1927) *Der Prozess von Tisza-Eszlár. Ein antisemitisches Culturbild* (Berlin: F. Fontane & Co., 1892). Később ő volt a *Hilfsverein der deutschen Juden* egyik alapítója (1901), a Beilis-per idején ő szervezte a vádlott németországi védelmét. – Hegedűs Sándor, *A tisztaeszlári vérvád* (Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1966); Andrew Handler, *Blood Libel at Tiszaeszlár* (New York: Columbia University Press, 1980).

11. Magyar Zsidó Szemle. 1892. 472.o.

12. „(...) Állítólag az izraeliták vallási szabályait tartalmazó Thalmud szerint az engesztelődési ünnepen ártatlan keresztény lánynak a vérét kell venni...” Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója, VI (Pesti Könyvnyomda-Részvény-társaság, 1882), p. 11.

13. „Az apja fia magaviseletének kulcsát annak roppant pénzvágányában vélte felfedezni. Móricz t.i. – mint az apja beszéli – a keresményéből soha egy krajczárt nem adott ki gyümölcsre, játékszerre, nyalánkságra, vagy mulatságra. Hogy több pénzért keressen, sokszor éjjelre külön munkát vállalt. Ennek a fiúnak Nyíregyházán aranybányákat ígértek, elhitették vele, hogy az egész világ csak ő vele foglalkozik. Egyébiránt nyomtatva is olvasta a „Függetlenségben”, hogy mennyire gonoszok és megvetettek a zsidók, kiket nemsokára kikergetnek az országból és csak egy nemes, derék, jóra való ember van köztük: Scharf Móricz. Nem csoda hát, hogy a nem túl élesesű fiú a kezdetben csak félelemből, korbács által kicsikart vallomást, később önmagáévá tette.” Egyenlőség. 1886. november 28. 4.o.

„A tiszzaeszlári esetből valóban világraszóló „cause célèbre” vált, ugyanis ez volt az első vérvád, amelynek bírósági tárgyalása modern jogi keretek között folyt le.”

Magyar Állam sietve közölte (1882. május 20.).

Ónody Géza felszólalásával 1882. május 23-án került az eset az Országgyűlés elé. Tiszzaeszlár Ónody kerületéhez tartozott. Az 1881/84. évi országgyűlés éppen ez időben folytatta a vitát az oroszországi pogromok elől menekülő zsidók befogadásának kérdésében. Ónody fölemlegette Bonfini leírása alapján a nagyszombati (1494) és Bél Mátyás leírása alapján a bazini (1529) vérvádat, ezeket a klasszikus történeteket néhány más híreszteléssel is megtoldotta a közelmúltból.¹⁴ Az elhúzódó vitában ilyeneket mondott:

„...titokzatos felekezeti gyilkosság, egy vallási emberáldozat, amelynek kiderítése az egész zsidóság sorsára nézve évszázadokra döntő befolyással fog bírni, s e bűnper egy világraszóló cause célèbre-ré (nevezetes jogesett, feltűnést keltő per) fog válni.”¹⁵

Istóczy Győző mindjárt másnap egy interpellációjában a vérvád részletes ismertetésébe fogott.¹⁶ Rohlingra hivatkozva részletesen beszélt a damaszkuszi vérvádról, egy oroszországi esetről is. A vizsgálat halogatása miatt a miniszterelnök a belügyminisztert interpellálta. Tisza Kálmán miniszterelnök teljes határozottságot mutatott: Ónody „szellemidézési bajban szenved”; a tiszzaeszlári esetről kijelentette: „kevésbé van bizonyítva”. Ónody izgatásértékű beszédét szintén nagyon erős szavakkal utasította el Tisza Kálmán.¹⁷

14. Dr. Adolph Kohut: Ritual-Mordprozesse-Bedeutsame Fälle aus der Vergangenheit. 1913. 10.26. Berlin

15. Uo.

16. „(...) T. ház. Lehet, hogy itt csak egyszerű gyilkosság esete forog fenn, ember által emberen elkövetve. De nincs kizárva az a lehetőség sem, hogy kereszténynek, mint kereszténynek, zsidó, mint zsidó által vallási célból való meggyilkolása forog szóban. E gyanút fokozza az a körülmény, hogy a gyilkosság a zsinagógában, közvetlenül a zsidó húsvéti ünnepek előtt, egy a rituális ölésre hivatott hitközségi sakter által lett végrehajtva. Mióta a kereszténység fennáll, a keresztény népek öntudatából soha nem tűnt el végképp a zsidók irányában az a gyanú, hogy a zsidóknak – itt persze az orthodoxok értendők – húsvéti szertartásaikhoz keresztény vérre van szükségük. Fenáll pedig e népgyanú, daczára annak, hogy a zsidók égre-földre esküdjöznek, hogy ez alaptalan rágalom. Alapos-e ez az évezredes népgyanú vagy sem, én itt nem kutatom, csak, mint ténytet konstatálom...” Istóczy Győző képviselő felszólalása az országház ülésén, 1882.

17. „Midőn ez ellen szavamat felelem, egyúttal kénytelen vagyok a történet után declarálni, hogy ha – mitől megment, remélem, a magyar nép és Magyarország lakosainak józansága – az ilyen felszólalásoknak, melyek a képviselői immunitás és a képviselőház tekintélyének köpenyébe burkoltan lőketnek

Wahrmann Mór már az országgyűlési viták elején, 1882 júniusában ki tudta húzni a talajt Ónody és Istóczy lába alól: a Rohlingra mint a vérvádat bizonyító tudósra hivatkozó képviselőnek idézte a professzor egyik könyvét, amelyben a protestánsokat nevezte szörnnyetegnek, a protestantizmust vandalizmusnak; ez után a felháborodást keltő ostobaság után a vérvád sem kaphatott hitelt a képviselők többségénél. Nemcsak Tisza Kálmán, de a tekintélyes és befolyásos képviselők nagy többsége elutasította a vérvádat, köztük Berzeviczy Albert (1853–1936), az egyik országgyűlési bizottság elnöke;¹⁸ Szilágyi Dezső (1840–1901) egyetemi tanár, az akkori ellenzék egyik hangadója; Irányi Dániel és mások. Jókai Mór kijelentése nagyon üdvös lenne, ha napjainkra már végre igaz lehetne, de sajnos nem az: „Én meg vagyok felőle győződve, hogy a jövő században nem lesz Magyarországon zsidókérdés.”¹⁹ De például Pauler Tivadar²⁰, aki maga elhitte a vérvádat, ebbe az ügybe nem avatkozott bele.

Istóczynak igaza lett abban, bár nem úgy, ahogy ő azt gondolta és akarta, mert a tiszzaeszlári esetből valóban „világraszóló cause célèbre” vált, ugyanis ez volt az első vérvád, amelynek bírósági tárgyalása modern jogi keretek között folyt le.

Nem sokkal az eset országgyűlés elé kerülése után a pesti neológ hitközség felkérte Eötvös Károly ügyvédet, hogy a várható perben lássa el a vádlottak védelmét. Hírnevén túl nem véletlenül esett rá a választás, mert Eötvös korábban is jóindulatát fejezte ki a zsidó „ügyek képviselésében”, így elvállalta ennek az ügynek a képviselését az országgyűlésben.

De mit szolt mindehez a Zsidó Országos Iroda, és mi

ki a nép közé, következése lenne, az akkor életbeléptetendő szigorú rendszabályok és az azok folytán okozandó fájdalmak, a netán kiömlendő vér azokra fog szállni, akik az ilyen izgatásoknak eszközlői voltak. (Élénk helyeslés jobb felől. Zaj a szélső baloldalon.)” Tisza Kálmán felszólalása az országgyűlés képviselőházában 1882. június 7-én

18. Később vallás- és közoktatásügyi miniszter, egy időben a képviselőház elnöke, 1905-től haláláig a M. Tud. Akadémia elnöke, konzervatív politikus.

19. Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója, VI (Pesti Könyvnyomda-Részvény-társaság, 1883), p. 177 (1883. január 23).

20. Pauler Tivadar korábban rövid ideig br. Eötvös József utódja a vallás- és közoktatásügyi miniszteri székben, akkor már régóta igazságügy-miniszter (1872–1875, 1878–1886) volt.

„A vád előállt azzal a magyarázattal, hogy a tutajosok a meggyilkolt leány holttestét a nyomozás megtevesztésére elrejtették, és helyette egy idegen, temetőből ellopott, Solymosi Eszter ruháiba öltöztetett tetemet úsztattak le a Tiszán.”

volt a küldött és az őt „ellenőrzéssel” megbízott személy véleménye?

„Az Országos Iroda volt a „nagyfejünk, a „nagy-zsidók, a Wahrmannok, a Schossbergerek, a Schweigerek expoziturája, kik akkor teljhatalommal vezették a magyar zsidóság összes ügyeit és farkasszemet néztek az egyre erősödő ortodox áramlatokkal. Az Országos Iroda olyasvalami hatalom volt, miről a mai nemzedék alig tud képet alkotni.”²¹

Scharf Móric elbeszélése alapján azzal vádolták a zsidókat, s közelebbről annak apját, Scharf József cipészt és templomszolgát, valamint a három metszőt, hogy Scharf azon a szombaton a reggeli istentisztelet után behívta a zsinagógába az arra elmenő Solymosi Esztert, és a metszők, akik a választás miatt tartózkodtak Eszláron, elvágta a nyakát és egy edénybe kicsorgatták a véré. Bary nyomozóbíró hosszadalmas helyszíni vizsgálata, amelyet a vármegyei hatóságok is figyelemmel kísértek,²² nem volt képes megtalálni a

holttestet, sem egyéb bizonyítóerővel bíró nyomokat, és meg kellett állapítani azt is, hogy a zsinagóga ajtajának kulcslyukán át nem lehetett volna látni azt, amiről Scharf Móric a vallomásában beszélt.

A június 19-ére virradó éjszaka faúszató tutajosok Tiszadadánál, Tiszaeszlártól körülbelül 30 folyamkilométerrel lejjebb egy fiatal nő már hosszabb ideje vízben álló, bomlásnak induló hulláját fogták ki a Tiszából. A nyomozás vizsgálta öltözetét, testét, próbálta felismertetni a rokonsággal, helybeliekkel, megállapítani életkorát. A hivatalos eljárások nem hoztak biztos és vitathatatlan eredményt. A szegényes ruhadarabok²³ és néhány testi jellegzetesség az eltűnt leányra is ráilletek, a bíróság ezt a tetemet tekintette Solymosi Eszter maradványainak. A vád lényegét, kés (vágás vagy szúrás) nyomát nem lehetett megtalálni rajta. A vád előállt azzal a magyarázattal, hogy a tutajosok a meggyilkolt leány holttestét a nyomozás megtevesztésére elrejtették, és helyette egy idegen, temetőből ellopott, Solymosi Eszter ruháiba öltöztetett tetemet úsztattak le a Tiszán. Ennek a változatnak egyetlen részlete sem volt bizonyítható.

Országos zsidóellenes megmozdulások²⁴

Pozsonyban három napon át folytatódtak az antiszemita zavargások (1882. szeptember 28–30). Katonaszolgát kellett kivezényelni, a kormány elrendelte a rendkívüli állapotot. Falvakban is zsidóellenes feliratok jelentek meg a kerítéseken, az iskolákban.

Az országgyűlésben folyamatosan viták zajlottak az ügyről. Horánszky Nándor (1838–1902)²⁵, Eötvös Károly²⁶, Funták Sándor (1822–1898)²⁷ és többen mások

21. „Megtámadhatatlan szentség, törvénytörés és királyi Kúria egy személyben, minisztérium és közigazgatás együtt és jaj volt annak, aki ellent mert állani: örök időre eltaposott — írta róla később Szabolcsi Miksa a recepciós küzdelmek idején. Ebbe az Országos Irodába került mint fiatal gyakornok Mezey Ferenc, és csakhamar megnyerte főnökei bizalmát. Mikor kitört a tiszaezlári fergeteg, reábizták azt a fontos kiküldetést, hogy mint az Iroda ellenőrző közege, kísérje le Eötvös Károlyt Nyíregyházára, és ott legyen segítségére. Az Országos Iroda maga olyan szerepet játszott a tiszaezlári eset alatt, melyet nehéz ma objektíven megítélni. Mezei Ernő, a magyar zsidóság kiváló politikusa és publicistája, ki akkor fiatal képviselő volt, feljegyezte azt a különös tényt, hogy mikor először akart felszólalni Istóczyék ellen a parlamentben — és Tisza Kálmán kétszínű magatartását megállapítani, valamint leszögezni az antiszemitizmussal szemben a magyar zsidóság álláspontját, kora reggel felkeresték lakásán az Országos Iroda vezetői és összetett kezekkel könyörögtek neki a „zsidóság nevében, hogy valahogy fel ne szólaljon. Természetesen Mezei Ernő nem hallgatott rájuk. Maga Eötvös Károly is érdekes módon emlékezik a Nagy per körüli munkájában az Országos Irodáról. De mindezek mellett megállapítható, hogy az Iroda mindenesetre jót akart és Tiszaeszlár körüli működésében legméltánylandóbb epizódja az volt, hogy a fiatal Mezey Ferencet Nyíregyházára küldötte. Mezey Nyíregyházán tapintatosan és okosan működött. És Nyíregyházán ismerkedett meg Mezey egy másik fiatal zsidóval, aki szintén ott szorgoskodott Eötvös Károly közelében és aki egész életét kockára tette és a legvadabb üldözésnek volt kitéve fékezhetetlen lelkesedése és lelkes tettvégya miatt. Ez a fiatal Szabolcsi Miksa volt, a Neue Freie Presse levelezője, aki, mint Eötvös Károly megállapította, felfedezte a máramarosszigeti hulláúszatók titkát és ezzel döntő irányt adott az eszlári per menetének.” Egyenlőség 1929 július 9. 3.o.

22. Kövér György, „Az eszlári pünkösdi »népizgatottság« (1882. május 29”. <http://www.szabarchiv.hu/drupal/>

userfiles/file/Kover_Gyorgy_Az_eszlari_punkosdi_nepizgatottsag_1982_majus29).pdf.

23. Kövér György, „Solymosi Eszter ruhája”, in: Steinert Ágota, szerk., *Évek és színek. Tanulmányok Fábri Anna tiszteletére hatvanadik születésnapja alkalmából* (Budapest: Kortárs Kiadó, 2005), pp. 139–151.

24. Ágai Adolf a *Borsszem Jankó*-ban szatírárt írt a tiszaezlári vérvádról; újra közölte és kommentálta Kövér György, „Seiffensteiner Salamon lidérces álmai”, 2000, 18, no. 7–8 (2006. július–augusztus), pp. 57–61, kül. 54–56.

25. 1872 óta ellenzéki országgyűlési képviselő.

26. 1872 óta — megszakítással — országgyűlési képviselő, Deák párthíve volt, majd a függetlenségi párthoz csatlakozott.

27. 1849-ben Vukovics Sebő igazságügy-miniszter titkára; később a budapesti ügyvédi kamara elnöke, 1875-től két

„Bogdányi megérezve, hogy a váddal a neológ zsidóság nagy ügye, az asszimiláció forog kockán, tudósításokban és publicisztikában szorosan követte az eseményeket, a per idején naponta megjelent.”

újságcikkekben, de a parlamentben is hirdették a vád alaptalanságát. Országszerte folyt a zsidóellenes uszítás, zavargások is kitörtek, amikor Bogdányi Mór (1854–1923) új lapja, az Egyenlőség belépett a nyilvánosság megnyeréséért folytatott küzdelembe (1882. november). Bogdányi megérezve, hogy a váddal a neológ zsidóság nagy ügye, az asszimiláció forog kockán, tudósításokban és publicisztikában szorosan követte az eseményeket, a per idején naponta megjelent. Szabolcsi Miksának, aki majd 1884-ben átvette a lap szerkesztését, ekkor fejlődött ki publicisztikai stílusa.²⁸ Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek pázsitorlevélben ítélte el a zsidóellenes uszítást.

Rohling a vád tanújaként ajánlkozott a perhez. A *Talmudjude*²⁹ lapjain azt állította, hogy a zsidók keresztény vért használnak a kovásztalan kenyérhez. Joseph Samuel Bloch (1850–1923), Bécs egyik külvárosának rabbija – Tiszaeszlártól függetlenül – hazugsággal vádolta meg,³⁰ és igen jelentős összeget (3000 forintot) ajánlott fel neki, ha le tudja fordítani a Talmud egy lapját. Rohlingot az osztrák kormányzat kötelezte, hogy perelje be Blochot. Két neves keresztény orientalista, Theodor Nöldeke (1836–1930), a sémi nyelvtudomány és August Karl Wünsche (1839–1913), az agádikus irodalom tudósa is Bloch mellett, Rohling ellen nyilatkoztak.³¹ Két év vizsgálat után, néhány nappal a per kezdete előtt, Rohling visszavonta a keresetet. A vérvád hirdetője megszégyenült, kénytelen volt visszavonulni.

Tiszaeszlár ügyében csak az ortodox hitközség

szervezett tiltakozást a vérvád ellen. Egy bizottság, Menahem Katz Wannfried / Menahem Prossnitz (1800 k. – 1891) németkeresztúri (Deutschkreutz) rabbi vezetésével, neves tudósokat kért fel vélemény nyilvánítására (1882 június). Elítélte a vérvádat³² Franz Delitzsch³³, Paul de Lagarde (1827–1891), – aki pedig egyébként nem számított a zsidók barátjának –, Nöldeke, Hermann Strack, aki később külön könyvet szentelt a rituális gyilkosság cáfolatának.

Az országos főügyész, Kozma Sándor (1825–1897) leutazott Nyíregyházára, hogy személyesen ellenőrizze a nyomozás törvényességét és Bary József vizsgálóbíró eljárás módját. A vizsgálat során több törvényteleniséget talált, pl. kínvallatással akartak kicsikarni a nekik megfelelő tanúvallomást.

„Eötvös irtóztatónak nevezte a vallomást, melyet Vogel Amsel a tegnapi kihallgatása alkalmával tett. Hát mit mondott Vogel? Azt mondta, hogy Bary vizsgálóbíró pofozta, csendbiztos pedig a vizitortúrát alkalmazta. Előbb kancsóból, aztán vederből itatták, a míg csak nem öklöndözött a túl sok víztől. És mikor ez sem indította hamis vallomásra, következett a keserűvíz-itatás. A csendbiztos azt mondta, hogy a törvényszék felhatalmazta e procedurára. Aztán megkötözték és Karancsaj segítségével hajtincseit tépték.”³⁴

Az orvosszakértők véleményét sem vették teljes mértékben figyelembe.³⁵ Nem csupán a holttest felis-

ciklusban országgyűlési képviselő.

28. Részletesen ismerteti a lapban megjelent írásokat Szabolcsi Lajos emlékirata: *Két emberöltő. Az Egyenlőség évtizedei (1881–1931). Emlékezések, dokumentumok (Hungaria Judaica, 5)* (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1993), p. 25 skk.

29. *Talmud-jude*, szerkesztette és kiadta: Carl Pasch Leipzig Weichnachten 1890.

30. Röpirata magyarul: Josef S(amuel) Bloch [(1850–1923)], Rohling tanár gonosz kópéságai (Budapest: Markus, 1883).

31. L.d. Joseph S. Bloch, Theodor Nöldeke & August Wünsche, *Israel und die Völker nach jüdischer Lehre. Mit Berücksichtigung sämtlicher antisemitischer Textfälschungen in Talmud, Schulchan Aruch, Sohar und anderen rabbinischen und kabbalistischen Schriften auf Grund der dem Wiener Landesgericht aus Anlass des Prozesses Rohling contra Bloch 1885 erstateten schriftlichen Gutachten der in Eid genommenen sachverständigen professor Dr. Theodor Nöldeke und Lic. Theol. Dr. August Wünsche systematisch dargestellt...* (Berlin – Wien: Benjamin Harz, 1922).

32. Leopold Lipschitz, Hrsg., *Christliche Zeugnisse gegen die Blutbeschuldigung der Juden* (Berlin: Walther & Apolant, 1882).

33. Lipcsében született, majd szülővárosában folytatott tanulmányokat, és lett privát docens. 1846-tól rostoki, 1850-től erlangeni, 1867-től lipcsei rendes teológiai tanárrá nevezték ki. A bibliai és a Biblia utáni időkben beszélt zsidó nyelvben való nagy jártasságával a „keresztény talmudista” nevet vívta ki. Írásai – különösen bibliai kommentárjai – rendkívül értékes művek voltak, amelyek nagyrészt több kiadásban is megjelentek, és angol nyelvre is lefordították őket. Delitzsch kommentárt írt több ószövetségi könyvhöz, de foglalkozott az Új testamentummal is. Bibliai teológiai munkákat adott ki, és ezen kívül írt egy *System der christlichen Apologetik* című művet 1869-ben, illetve lefordította zsidó nyelvre az egész Újszövetséget 1877-ben. <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/5063-delitzsch-franz>, utolsó letöltés 2022. 10. 24.

34. *Egyenlőség*. 1883 július. 6. 1.o.

35. „Némi feltűnést keltett a főispán átiratának felolvasása után Eötvös, midőn a törvényszék eljárását bírálva, constatálja azt, hogy Bary vizsgálóbíró szándékosan kihagyta a dadai hulla agnoscálásáról fölvett jegyzőkönyvből azt, hogy Rosen-

„A nyomozati eljárás végén a vérvádat (rituális gyilkosság), amely a gyilkosság indoka lett volna, maga Bary vizsgálóbíró is ejteni kényszerült.”

merésében mutatott hiányosságot a vizsgálat, hanem a koronatanúnak kikiáltott Scharf Móricz esetében sem.

„Felolvassák Scharf Móricz szemeinek vizsgálatáról szóló orvosi véleményt, mely nagymérvű rövidlátóságot konstatál. Elnök. (Scharf Józsefhez) volt-e tudomása, hogy fia szemei hibásak? Scharf: Igen, többször panaszkodott, mikor már az iskolába kezdett járni, hogy jobb szemén nem igen lát.”³⁶

Eötvös munkásságával jó irányban mozdította a per kimenetelén. Újságnak tett nyilatkozatban jelentette ki:

„csak 5–6 úriember találta ki az egész mesét” ti. a tiszzaeszlári gyilkosságot.³⁷

Eötvös Károly, évekkel később így nyilatkozott meg az esetről:

„(...) a vizsgálóbírónak minden munkája s munkájának minden jelentős része elfogultság, tévedés, erőszak s tökéletes hamisság. Jóhiszeműen végezhetne ő minden munkáját, de azért munkájának összes eredménye csodálatos hamissággá alakult át. Mert minden gondolata aaptalan, minden lépése téves s minden esz- köze helytelen volt.”³⁸

A nyomozati eljárás végén a vérvádat (rituális gyilkosság), amely a gyilkosság indoka lett volna, maga Bary vizsgálóbíró is ejteni kényszerült; maradt az általánosabb, de szintén a középkorból örökölt vád: a vádirat szerint a gyilkosság oka „vallási rajongás” volt.

A vádiratot a királyi főügyészség 1883. április 16-án zárta le. Az ügy végtárgyalását a területileg illetékes nyíregyházi törvényszék Kornis Ferenc (1835–1922) elnökletével³⁹ 1883. június 20-tól augusztus 3-ig tartotta. Összesen 15 vádlott állt a törvényszék előtt. A vádat Szeffert Ede (1831–1907) közvádló (ügyész) képviselte, szavaiból kivehetően teljes közömbösséggel aziránt, bizonyítható-e, és egyáltalán megtörtént-e a gyilkosság.

Az elsőrendű vádlott Schwarcz Salamon (1845–1905) metsző volt. Ő és 3 társa (Bukszbaum Ábrahám másodrendű vádlott), Braun Lipót (harmadrendű vádlott)

és Vollner Hermann rendes lakhely nélkül(i) napszamos/vándorkoldus – saját szavai szerint: napszamos, marhahajcsár – (negyedrendű vádlott) ellen az ügyészség gyilkosság (Solymosi Eszter meggyilkolása) miatt emelt vádat. Hat személy ellen – akik állítólag szintén jelen voltak a zsinagógában (Scharf József, Jung- er Adolf, Braun /Brenner/ Ábrahám, Lusztig Sámuel, Weiszstein Lázár és Taub Emánuel, korábban tiszzaeszlári, akkor már (tiszta-) polgári metsző – gyilkosságban való bűnrészeség, 5 személy ellen (Fogel Amsel técsői tutajosgazda, Smilovics Jankel, Herskó Dávid tutajos- gazda, Grósz Márton és Klein Ignác) pedig bűnpártolás és a holttest elrejtése miatt. „374. § A ki valamely büntett vagy vétség tettesének vagy részesének segítséget nyújt arra: hogy a hatóság üldözése elől meneküljön, a büntető eljárás sikerét megghiúsítsa, vagy büntetlenül maradjon, ha ez iránt vele nem a büntett vagy a vétség elkövetése előtt egyezett meg: bűnpártolást követ el, és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő”⁴⁰, tette miatt kellett a végtárgyalási ciklusban az ítések elé állnia.⁴¹

A védelem összehangolását Eötvös Károly látta el, az előkészületek, illetve a tárgyalás során több ügyvéd állt mellette: Horánszky Nándor⁴² és Funták Sándor,⁴³ illetve a nyilvános tárgyaláson Friedmann Bernát (1843–1925), a nyíregyházi Heumann Ignác / Jicchok/ (1845–1896), aki „zsidó vallására egész életében büszkén hivatkozott”, és a helybeli származású, de a fővárosban élő Székely /Stern/ Miksa (1854–1922).

Az elfogott és vizsgálati fogságban tartott zsidók: a samesz, a metszők, a szabadlábon védekező tutajosok kihallgatása – a vád szempontjából – meggyőző erővel nem bíró eredményt hozott. A bírósági tárgyalás folyamán Scharf Móricz mindvégig ragaszkodott eredeti vallomáshoz, ketten beismerték a vádat, hárman „folytonos tagadásban” voltak. A vád által bemutatott és konstruált bizonyítékokat, a testi erőszakkal is megfélemlített vádlottak hazug beismerő vallomá-

berg szintén jelentkezett a holttest megtekintésére.” Egyenlőség. 1883 július 22. 6.o.

36. Egyenlőség. 1883 július 6. 4.o.

37. Idézi és értelmezi: Kövér György, Korall, 8, no. 27 (2007), p. 110 sk.

38. Eötvös Károly: A nagy per, mely ezer éve folyik, s még sincs vége (Budapest: Mérték Kiadó, 2010.)

39. Kornis 1875 és 1884 között volt a nyíregyházi törvényszék elnöke.

40. 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 227. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799>)

41. Elek Judit, Sükösd Mihály, Tutajosok – A Tiszzaeszlári per dokumentumai, Magvető könyvkiadó, Budapest, 1990, 13. oldal

42. A tiszzaeszlári lakosok védője volt. A tárgyalás kezdete előtt lemondott, helyére Friedmann Bernát lépett be.

43. A metszői állásra pályázók: az elsőrendű (Schwarcz Salamon) és a harmadrendű vádlott (Braun Lipót) védője volt.

„A vádlottak felmentését a közvélemény nem fogadta megkönnyebbüléssel, aminek következtében országszerte tiltakozások robbantak ki.”

sait Eötvös nagy leleménnyel leplezte le, cáfolta. A halottszemle orvosi részleteinek értelmezésében mások mellett segítségére volt Babes Viktor /Victor Babeş/ (1854–1926) kiváló bőrpáthológus és bakteriológus, akkor a budapesti egyetem magántanára, később egyetemi tanár Bukarestben (1887), ma a kolozsvári egyetem egyik névadója. Apja, Babesch /Calusieriu/Vince (1822–1907) tanár, ügyvéd, 1861 óta a magyar országgyűlés képviselője volt.

A nyíregyházi törvényszék felmentő ítéletet hozott (1883. augusztus 3.) bizonyítottság híján. A tutajosoktól a Tiszából kifogott tetemen kívül más holttestet nem találtak. A nőn Solymosi Eszter ruhái voltak, több ismerős felismerte benne az eltűnt lányt, a testen külsérelmi nyom nem volt látható. Valószínű, hogy a lány a folyóba szédült, vagy talán öngyilkos lett. A holttestet vizsgáló orvosok szerint súlyos vérszegénységben szenvedett. Akadt tanú, aki azt állította, hogy megesett. Szabolcsi Miksa riporter következtetése az volt, hogy gazdasszonya megverte, és elke-seredésében ugrott a Tiszába. Megfulladt, a víz el-sodorta, és hetekkel később, kilométerekkel lejjebb fennakadt a part menti füzes bozótjaiban.

Jogi értelemben a bírósági eljárás nem zárult le a Nyíregyházán kihirdetett ítélettel. A felülvizsgálati el-járást a Pesti Kir. Ítéltábla folytatta le, Vajkay Károly (1825–1893) tanácselnök vezetésével, a harmadfokú el-járást a Kúria, Tóth Lőrinc (1814–1903) tanácsa. Mind-két fellebbviteli fórum jóváhagyta a felmentő ítéletet. Az ítélet első- és másodfokon egyaránt ízekre szedte a vádat, a vád tanúinak vallomásait.

Solymosi Eszter halálának körülményeit az eljárás-ban nem sikerült pontosan tisztázni, de, hogy a vád minden részlete alaptalan volt, bebizonyosodott. A budapesti királyi ítéltábla mint másod(fokú) bíróság ítéletének (1883. december 22.) konklúziója:

„Minthogy tehát Scharf Móricz vallomása büntető-jogi értékkel nem bír, sem az a mellé csoportosított adatok, jelenségek és körülmények annak súlyt nem kölcsönözhetnek; minthogy a tiszta-dadai Csonka-Füzesben talált női hulla a vádbeli cselekménnyel határozottan összefüggésbe nem hozható: ezeknél fogva tehát nem állapítható az meg, hogy Solymosi Eszter személye ellen a kérdéses napon és helyen a vádbeli cselekmény elkövetett.”

A vádlottak felmentését a közvélemény nem fogad-ta megkönnyebbüléssel, aminek következtében országszerte tiltakozások robbantak ki.⁴⁴ Pozsony-ban már a nyíregyházi ítélethirdetés napján tüntettek, csak a katonaság tudta feloszlatni a tömeget. Augusz-tus 8-án Pesten nagy tömeg vonult fel a Kerepesi útra, ahol az előzetes hírek szerint megszállni akartak (Fehér Hattyú, a Kerepesi út-Múzeum körút-Károly körút sarkán), szétverték a szálloda földszintjét, a környéken feltörték a zsidók üzleteit, megtámadtak zsidókat. Négy napon át ment az utcai randalírozás. Rendőrségi beavatkozásra, sőt miniszterelnöki intéz-kesedésre volt szükség a lázongás elfojtásához. Vidéken (Besztercebánya, Csurgó, Keszthely, Sopron, Zala-egerszeg stb.) heteken át folytak a tüntetések. Több helyen, hogy a súlyosabb támadásokat megelőzzék, rendkívüli állapotot kellett kihirdetni. Zalalövön a vármegyei hatóságok kérésére a katonaság vetett véget a zavargásoknak.

Az 1881-es oroszországi pogromok miatt sok zsidó menekült Magyarországra. Nagy részük ortodox volt, kaftánban járt, s ugyan nem is akart itt letelepedni (csak átutazóban volt), mégis erősítették az idegenektől való rettegést.⁴⁵

Scharf József, a vád alá helyezett, majd felmentett samesz szabadlábra helyezése után családjával együtt azonnal felutazott Pestre. Ideiglenes szállásuk, Wein-gruber „Hattyú” szállója előtt, a Kerepesi (Rákóczi) úton aznap este antiszemita tüntetők gyülekeztek, hangosan tüntettek, majd rombolni kezdtek, rendőröknek kellett megfékezni őket. Scharf a hitközségnél kapott szerény állást. Fia, aki mesterséget akart tanulni, egy idő után Amsterdamba ment, és a gyémántiparban talált magának megélhetést. „Idézet Móricz héber betűkkel, de németül írt leveléből: Kedves apám, alig írhatom meg neked „milyen nagy örömöm volt a tegnapi na-pon. Mesteremtől megkaptam a felszabaduló levelet és én most már segéd vagyok. A fizetésemet minjárt fele-melték 5 forinttal hetenként a mi pénzünk szerint; én tehát most már 40 forintot fogok hónaponként keresni.

44. Kubinszky Judit, „Adalékok az 1883. évi antiszemita zavargásokhoz”, Századok, 102, no. 1–2 (1968), pp. 158–177.

45. Kádár Gábor – Vági Zoltán: Vérvadás, pogromok, zsi-dóellenes zavargások 1881–1885 között. Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont, Budapest, http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=143;.

„A többi vádlott élte tovább a maga életét.”

Neked, kedves apám, húsz forintot küldök most, mert azt írod hogy nagy szükségben élsz. A pénzemet továbbra is Abrahamson úrnál hagyom, mert nála legbiztosabb. Deutsch úr [Móricz mestere] megígérte, mikor a felszabaduló levelet átadta, hogy megtart műhelyében, ameddig nekem tetszik, és azt kívánta, hogy segítsen az Isten engemet is arra, hogy valaha egy műhelyt állítsak fel magamnak. A gyémántcsiszolásra rossz idők járnak és van itt több műhely, ahol a segédek elbocsájtották, mert nincs munka, a mesteremnél azonban jól megy minden.”⁴⁶

A többi vádlott élte tovább a maga életét. A sakter unokája, Schwarz Mór (1896–1981) rabbi lett, 1943-ban megjelentette Eszter könyvének kétnyelvű kiadását, a bibliofil értékű könyv a Pesti Izraelita Nőegylet Leányárvaházának kiadásában jelent meg, Göndör Bertalan (1908–1945) illusztrációival: a megmenekülés aktuális reménységében.

A tiszeszlári vérvád utóélete az irodalomban

- ◆ Ónody Géza: Tisza-Eszlár: a múltban és jelenben. A zsidókról általában. Zsidó mysteriumok. Rituális gyilkosságok és véráldozatok.
- ◆ Bartalits Imre: A Tisza-eszlári eset, Budapest: 1883
- ◆ Natan Liebermann: Megillat Eszlár, 1883 Munkács
- ◆ Dr. Paul Nathan: Der Prozess von Tisza-Eszlár - Ein Antisemitisches Culturbild Berlin 1892. (460 o)
- ◆ Eötvös Károly 1904-ben jelentette meg A nagy per, mely ezer éve folyik, s még sincs vége című munkáját.
- ◆ Dr. Adolph Kohut: Ritual-Mordprozesse – Bedeutsame Fälle aus der Verganggenheit. Berlin 1913 (64 o.)
- ◆ Krúdy Gyula 1931-ben írta meg A tiszaezlári Solymosi Eszter című regényét
- ◆ Bary József vizsgálóbíró emlékiratai. A tiszaezlári bűnper. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1933

A felsorolt művek közül kurióznak számít Nathan Liebermann ricsei ortodox kereskedő héberül írt műve, amiben beszámol a vérváddal kapcsolatos per részleteiről, az antiszemita zavargásokról is. A Megillat Eszlár-ban számos bibliai szakasszal találkozunk, melyeket a liturgiában is használtak. Nagy értéke a

műnek, hogy beszámol két olyan vérvádról, amelyek korábban a vérváddal foglalkozó szakirodalomban ismeretlenek voltak. Ez a mű megtalálható az Izraeli Nemzeti könyvtárban és reprint kiadásban megjelentté Jeruzsálemben 1979/1980-ban (5740-ben).⁴⁷

A Megillat Eszlár címdoldalán a következő szöveget találjuk:

מגילת עסלאר
כוללת סיפור
מעשה זר ודברי ריבות ועלילות שקר שוא ומרמה
מחוללי משנבי מנוסי מושיעי
פה ריטשע
בחדש מנחם אב לשנת התרמ"ג
נתן ליעבערמאן
בדפוס של ה"ה מו"ה פנחס בלייער מונקאטש

Megillat Eszlár
tartalmazza az elbeszélését
egy különös eseménynek és perelbeszélésnek és egy
hazugság,
csalás és megtévesztés történetének,
amelyet emlékeztetőül írtam
megszabadítóm, erődöm, menedékem, megmentőm
segítségével
itt Ricsén
vigasztaló av hónapban
az 5643. évben
Natan Liebermann
Nyomtatva 1883, Pinhasz Blayer, Munkács⁴⁸

Az előszó és a mottó után a 3/a–10/a oldalakon a szerző elbeszéli Solymosi Eszter eltűnését, a vizsgálat megkezdését, illetve az ezzel összefüggésbe hozható reakciókat: a neológokét (Wahrman Mór) és az ortodoxokét (Menahem Katz) egyaránt. A 10/b–12/b oldalakon, illetve a 14/b oldalon az antiszemita zavargások és atrocitások leírása található.⁴⁹

Nathan Liebermann gyakran használt a szövegében „waw-consecutivumot”, amely a perfectumi alak jelentését jelen- illetve jövőidőre változtatja, az imperfectumét pedig múlt időre.⁵⁰ A mű előszavában a szerző ki is tér a nyelvhasználatra: „leírtam azt erre

47. Bartha Bianka: Megillat Eszlár. In MZSML Évkönyv 2018. 37.o.

48. Liebermann, Natan: Megillat Eszlár. Pinhasz Blayer, Munkács, 1883, címdoldal.

49. Bartha Bianka: Megillat Eszlár. In MZSML Évkönyv 2018. 40.o.

50. Egeresi László Sándor: A Bibliai héber nyelv tankönyve. KRE-HTK, Budapest 2015.

46. Egyenlőség 1886. november 28. 4.o.

„Krúdy Gyula fél évszázaddal később regényes formában írt napilapfolytatásokban könyvet a perről, fiatalságának nyíregyházi helyismeretét is gazdagon felhasználva.”

a megillára tiszta nyelven”. A „tisza nyelv” (הפשוט הכשר) akkor a zsidó társadalomban a haszkala nyelvi ideáljához kapcsolódott, ezzel el is helyezte az írását Liebermann a különböző irodalmi művek palettáján. Ennek a könyvnek a fordításához Mannheim Mór és Grósz Ernő által írt Héber-Magyar szótár⁵¹ bizonyult használhatónak.

Mikszáth Kálmán (Scarron) a tárgyalás folyamatát napról napra, sőt, olykor óránként küldött, könnyed hangú, de a szereplők és helyzetek találó jellemzésével szolgáló távirati riportjaiban követhetjük nyomon a Pesti Hírlapban⁵². A védelem vezetője, Eötvös Károly két évtized múltán *A nagy per, amely ezer éve folyik s még sincs vége*⁵³ című könyvében irodalmias könnyedséggel írta meg a per történetét, minden eseményt részletesen, minden jogi mozzanatot precízen mutatva be. Könyvének a legmélyebb szinten ugyanaz volt a mondanivalója, mint amit a szerző ügyvédként a tárgyalás során végig következetesen képviselt: a vád lehetetlen, a vádnak nincs egyetlen elfogadható bizonyítéka. A nagy per hatalmas erejű röpirat a zsidókkal szembeni vádaskodás ellen.⁵⁴

Krúdy Gyula fél évszázaddal később regényes formában írt napilapfolytatásokban könyvet a perről, fiatalságának nyíregyházi helyismeretét is gazdagon felhasználva.⁵⁵ A könyv hírlapi közléséhez kapcsolódó nyilatkozatában⁵⁶ tömören összefoglalta az eset

személyes értesülések alapján kialakított magyarázatát.⁵⁷

„Az ítélet úgy szólt, hogy az egyetemi tanárok megállapítása szerint a Tiszából kifogott hulla egészen biztosan egy 14 éves leány hullája volt, ez a hulla éppennyű lehetett a Solymosi Eszteré, mint másvalakié.”

Krúdy tömör összefoglalása talán nem minden elemében maga a tiszta, bizonyítható igazság, csupán az eset adatainak szabad kombinációja, egy író személyes véleménye. De elvágja a lehetőségét annak, hogy a vád bizonyítatlanságából, amely az ítélet lényege, újabb vád sarjadjon ki.

Ónody Géza a felmentő ítélet után is napirenden tartotta a rituális gyilkosság vádját,⁵⁸ a zsidóság elleni világtörténelmi támadássá szélesítve azt. Tiszaesz-

rajzi műfajok kontextusai (Budapest: L'Harmattan, 2008), pp. 99–118.

57. Voltak tanúk, akik azt mondták, hogy Ónody Géza, aki a vérvádnak, azt mondhatnám, érdemi szerzője volt, hetekig elbújtatva tartotta a leányt, állítólag halála után. Bebizonyosodott az is, hogy a leány gazdája, Huri Andrásné leánykereskedelemmel foglalkozott, és az ő kezén tűnt el élve a kis szolgálóleány. Ezek a dolgok persze nem kerültek tárgyalásra. A hullaúsztatás és hullaszállítás meséje tehát valószínűleg igaz. És ha igaz, akkor az még rosszabb színben tünteti fel azokat, akik a vérvádat kovácsolták, mert nem is babonából, hiszékenységből terjesztették a vádat, de tudatos gonoszságból. Mert ha ez a hulla nem volt Solymosi Eszteré s föltehetően valami temetőből vagy bonctani intézetből szereztek és fölöltötték az élő Solymosi Eszter ruháiba, hogy azután rituális gyilkossággal vádolják a tiszaezslári zsidókat, arra nem lehet mentséget találni. Mert azok, akik butaságból és babonából estek bele a vérvád tévhitébe, tulajdonképpen nem voltak rosszhiszeműek, de voltak olyanok is, akiknek ez a »hecc« politikai karrier lehetőségét jelentette, és ennek a karriernek a reményében ütötték a dobát, amely dobszó akkor könnyen hirdethette volna az országos zsidóüldözést. Szerencsére a tisztánlátás győzött, és a vérvádat el kellett ejteni. A védelem, majd a bíróság nem tehetett mást, mint hogy fölvette, hogy a boldogtalan szolgálóleány, akinek az életből nem sok jó jutott cselédsorban, valószínűleg elemésztette magát. Hogy miért került elő Solymosi Eszter állítólagos hullája, annak az is a magyarázata, hogy 5 000 forint jutalmat ígértek annak, aki Solymosi Esztert élve vagy halva előkeríti. Ez a hirdetés június 13-án, hat héttel Solymosi Eszter eltűnése után jelent meg a hivatalos lapban, de már május végén falragaszokon hirdették a városokban és falvakban. A hullaszállítás, majd a hullaúsztatást ez az 5 000 forint, ami akkor teméntelen pénz volt, jól magyarázza.”

58. Ónody Géza, Tisza-Eszlár: a múltban és jelenben. A zsidókról általában. Zsidó mysteriumok. Rituális gyilkosságok és véráldozatok. A Tisza-eszlári eset (Budapest: Bartalits Imre, 1883; reprint, [Budapest]: Gede Testvérek, [2002]) / Géza von Ónody, Tisza-Eszlár, in der Vergangenheit und Gegenwart... (Budapest: Wilckens & Waidl, 1883).

51. Mannheim Mór – Grósz Ernő (szerk.): *Milon ivri-hungari. Héber-magyar szótár*. Aczél Antikvárium, Debrecen, 1935

52. Kritikai kiadásuk: Mikszáth Kálmán, *Cikkek és karcolatok*, XVI: 1883. április–augusztus, szerk. Rejtő István (Mikszáth Kálmán Összes Művei, 66) (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972).

53. Eötvös Károly, *A nagy per, mely ezer éve folyik, s még sincs vége* (Budapest: Révai Testvérek, 1904; új kiadás, Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1968).

54. Szenes Erzsi, „Krúdy regényt ír Tiszaeszlárról”, *Múlt és Jövő*, 21 (1931), pp. 110–111

55. Krúdy Gyula, *A tiszaezslári Solymosi Eszter* (1931); újabb kiadás Magvető Kiadó 2003.

56. Német nyelvű – de csak a Szabolcsi Lajos által szerkesztett magyar változatban ismert – visszaemlékezésében elismeri, hogy hajdani vallomása hamis volt: „Emlékeim a tiszaezslári pörből”, *Egyenlőség*, 46, no. 37–49 (1927. szeptember 10–december 3) (az elbeszélés megáll Solymosi Eszter eltűnésénél). – Kövér György, „Önéletrajzi hamisítvány, avagy csalóka emlékezet (Scharf Móríc ön-életírása)”, *Aetas*, 22, no. 2 (2007), pp. 106–121 / in: Mekis D. János & Z. Varga Zoltán, szerk., *Írott és olvasott identitás. Az önélet-*

„Nem csak történeti jellegű művek keletkeztek – természetesen mindig az író beállítottságának megfelelően – hanem zeneművek is.”

laron és az onnan elszármazókban kitörülhetetlen a per emléke, nemzedékekkel később is személyes köze van mindenkinek hozzá.

Ónody Géza 1883-ban kiadta a Tisza-Eszlár: a múltban és jelenben. A zsidókról általában. Zsidó mysteriumok. Rituális gyilkosságok és véráldozatok című könyvét.

A korabeli magyar antiszemita sajtó zászlóshajóinak a Simonyi Iván által 1872-ben létrehozott Westungarischer Grenzbote, a Verhovay Gyula által 1879-ben alapított Függetlenség és Istóczy Győző 1880-as alapítású 12 Rőpirata számítottak.⁵⁹

A tiszaezlári vérvád az élclapokban

A „Borsszem Jankó 1882-es számaiban 23 kép és 72 szöveges utalás található; az 1883-as számokban pedig 46 kép és 129 szöveg. Az Üstökös c. lapban 1882-ben 20 kép és 63 szöveg, az 1883-as példányokban pedig 29 kép és 97 szöveges utalás. A Bolond Istók lapjain pedig 1882-ben 20 kép és 72 szöveges utalás, az 1883-as lapszámokban 31 kép és 54 szöveg van.”⁶⁰

Számos zsidóellenes irat között 1885-ben Nyíregyházán is megjelent egy könyv, amely szinte a Cion bölcsei előzményeként tárgyalja a nagy zsidó összeesküvést és a vérvádat.⁶¹

Erdélyi /Árgyelán/ József (1896–1978) költő Solymosi Eszter nevét zsidóellenes uszításra használta fel a zsidótörvények idején. Miután Erdélyi József 1937-ben a nyilas Virradatban megjelentette hírhedt vérvádas versét, a Solymosi Eszter vérét,⁶² a korszak neves

újságírója, Bálint György a következőket írta: „...nem érdemes felindult hangon búcsúzni Erdélyitől, aki most »meghalt«. Dehogy halt meg! Karriert fog csinálni.”

A vérvád zenei-színházi feldolgozásai

Nem csak történeti jellegű művek keletkeztek – természetesen mindig az író beállítottságának megfelelően – hanem zeneművek is. „Elsősorban népdalok, melyek előtörténete a vérvádat megelőző évekre megy vissza, legtöbbjük keletkezése feltehetően 1882–83 körülire tehető. Továbbélésük és hatásuk azonban még a második világháború utáni évtizedekben is kimutatható.”⁶³

1883-ban kiadásra került egy négy oldalas zongoradarab, amely a „Sakter-Polka” címet viseli, és amit Szentiványi Marcel írt. Egyetlen példány maradt fent belőle, ez az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában található. A kedélyes cím ellenére a nyomtatvány természetesen nem a zsidó mészárosok tánczene iránti igényét volt hivatott kielégíteni; másra utalnak a megjelenés körülményei. Előző évben robbant ki a tiszaezlári vérvád, míg a kiadást követő nyáron zajlott a tárgyalás, amelynek végén

Ítélt a bíró, félkegyelmű képzelődő a szemtanú,
alaptalan a vád, a vérvád...a hátborzongató gyanú...
Ítélt a bíró; elmehetnek a reszkető kaftánosok;
nem ölték meg Solymosi Esztert, nem bűnösök, nem gyilkosok.
Nem süttöttek húsvéti ostyát embervérrel.
Ország-világ tudja meg, hogy gyermekijesztő dajkamese a vér, a vád.

Ítélt a bíró s fellélegzett a zsidóság, az “üldözött”,
de terjed a “mese”, a “vakhit” a szegény magyar nép között.
Zengett a dal s a vérpatakából vérfolyó gyúlt és hömpölyög,
tenger, vértenger gyúlt belőle mérhetetlen mély és örök,
mint Jézus vére, a világot megváltó Istenemberé.
Az Ő vére a legyalázott szegény Solymosi Eszteré!

Minden kiontott ártatlan vér, minden magyar vér, ami folyt,
párolgott és virult belőle idegen trón, élődsi bolt,
minden kiontott ártatlan vér, harctéren ontott hősi vér,
és munkában csorgott verejték, és megrabolt bér és babér,
az én vérem is, az Anyámé, a régi libapásztoré,
az Ő vére s a legyalázott szegény Solymosi Eszteré.

Égre kiáltom akkor is ha, étellel és vérrel tilos,
leírom akkor is, ha rögtön lángot vet a szűz papíros.
Beh piros vagy Solymosi Eszter kiontott vére s beh meleg...
Hajnal festek a magyar égre és felkelő Napot veled,
hogy ne vesszen kárba a vérünk, s emléked árva hajadon.
Solymosi Eszter árva népét ébressze bátran, szabadon.

63. Véri Dániel: A Sakterpolkától az Egészséges Fejőrig: a tiszaezlári vérvád zenei szubkultúrái in: VeriSakt.2016.1. 81.o.

59. Bartha Bianka: Megillat Eszlár. In MZSML Évkönyv 2018. 48.o.

60. Tamás Ágnes A tiszaezlári vérvád és a nyíregyházi per az élclapok hasábjain, in: Magyar Könyvszemle- 132. évf. 2.sz (2016) 159.o.

61. Egy héber (zsidó) írás titka, vagy cél és eszköz a kereszténység okulására. Lefordította egy keresztyén pap (Nyíregyháza: Nyomatott az „Ébredjünk” könyvnyomdájában, 1885).

62. Erdélyi József: Solymosi Eszter vére”, in: Virradat nyilas orgánium (1937. augusztus 2).

Megölték egy kis libapásztort. Égre kiált a régi vád, úgy ölték meg Solymosi Esztert, mint egy tokos, pihés libát, mint egy síró galambfőkört, szűz juhocskát Húsvét előtt... Valami vérengző bolondok úgy fogták el és ölték meg őt, a nótás ajkú kis magyar lányt, valami vérengző vadak, vademberek... Elfolyt a vére, mint egy párás piros patak.

„A »Hiába sírsz« alapja Erdélyi József verse, a dalszöveg feltehetően 1992–93 körül keletkezett.”

minden vádlottat felmentettek. Innen a polka címe: a gyilkossággal vádolt, börtönben tárgyalásra váró sakterokra utal.

„A kotta címlapján a Sakter-Polka felirat alatt gazdag ornamentika látható. Az ábrázolás előterében hosszú fekete ruhát – minden bizonnyal kaftánt – és fekete kalapot viselő, hosszú fehér szakállú férfi látható. A vicsszó, nagyorrú, ellenszenves, sztereotipikusan zsidó figura a címben említett sakter.”⁶⁴

1925 novemberében tartották a Zeneakadémián Szabolcsi Miksa emlékünnepejét, melyen írásaiból mintegy színdarabként adtak elő részleteket. Így ír erről az Egyenlőség: „a nézőtérén kialszanak a lámpák. A sötétségből pedig Szabolcsi Miksa egy régi cikkének csodás realitásán át meglevenednek Tiszaeszlár szörnyű alakjai.”⁶⁵

Sándor Ivánnak a „Tiszaeszlár” című drámáját 1967-ben a Miskolci Nemzeti Színházban mutatták be. Így emlékezik vissza a bemutató körülményeire: „Tiszaeszlár című drámám küzdelmes körülmények között került színre. Középpontjába Eötvös Károlynak a perben hangoztatott gondolatát helyeztem: miképpen lehet az embert odáig eljuttatni, hogy a legnagyobb meggyőződéssel tegye azt, ami a legjobb meggyőződése ellen van.”⁶⁶

Mundruczó Kornél 2011-ben készített német színészekkel előadást az ügryről Krúdy Gyula A tisztaeszlári Solymosi Eszter című dokumentumregénye felhasználásával, amit Magyarországon a Trafóban is bemutattak.

Erdélyi népdalokra épített Erdélyi József, az ő versét több mint fél évszázaddal később egy szélsőséges

rockegyüttes elevenítette fel. Az „Egészséges Fejbőr” együttes 1998-as, „Csodaszarvas” című albumán két szám is található, amely a tisztaeszlári vérvádról szól. A „Hiába sírsz” alapja Erdélyi József verse, a dalszöveg feltehetően 1992–93 körül keletkezett. Jellemző a közvetlenül rendszerváltást követő évekre, hogy a szöveg egyébként nyilvánvaló antiszemitizmusa csak kódolt formában jelentkezik. Maga a dalszöveg jóval rövidebb, mint az alapjául szolgáló költemény: négy darab négysoros versszakból áll, lényegében Erdélyi verséből kiragadott kifejezések, sortöredékek újrendezése, kiegészítve új elemekkel.

„Égre kiált a régi vád, –
úgy ölték meg Solymosi Esztert
mint egy pihés, tokos libát.”

(Erdélyi József: Solymosi Eszter vére)

„Mégsem nyughat a választott nép, nyomja a lelkét a régi vád:

Úgy ölték meg Solymosi Esztert, mint pihés, kicsi libát.”

(Egészséges Fejbőr: Hiába sírsz)

Nem csak rövidül a szöveg, de egyszerűsödik is, ez minden demagógia egyik fő jellemzője, amivel az átlagembert meg tudja szólítani.

A „Csodaszarvas” című albumon szereplő másik, Tiszaeszlárt érintő szám betekintést nyújt a szélsőjobb oldali mitológiába, és egyben rámutat a dalok mozgósító erejére is. Az „Emlékezz!” című dal esetében Tiszaeszlár csak a refrénben szerepel: „Pusztulj világnk, a bűn embert ölet, / Sír Solymosi Eszter, gyilkol a gyűlölet.”⁶⁷

Fischer Iván operája a tisztaeszlári vérvádról (bemutató: 2013. október 13., Budapest, Millenáris). Így vall erről Fischer: „25 éve nem hagy nyugodni a gondolat, hogy ennek a műnek el kell készülnie. Többször nekiláttam, abbahagytam, míg végül az segített, hogy Tiszaeszlár aktuális lett. Felbukkannak ugyanazok a reflexek, sztereotípiák, megmerevedett, érvekre nem hallgató előítéletek, mintha újra ott lehetnének 1883-ban, a nyíregyházi Veres Tehén fogadóban.” Az opera témája egyébként nem maga a per, hanem az a Krúdy által

64. Véri Dániel: A Sakterpolkától az Egészséges Fejbőrig: a tisztaeszlári vérvád zenei szubkultúrái in: VeriSakt.2016.1. 82.o.

65. „Látjuk a vizsgálat első fázisát, amikor a vérvádat keresték és nem a gyilkosokat, újra végig szenvedjük a hamis tanúk felvonulását, fülüünkbe csendül a hullá úsztatás meséje, amit erőszakkal csaltak ki Herdchko fuvarosból és fellángol Szabolcsi Miksa heroikus küzdelme az igazságért. Az emlékünnepes még egy nagy magyar férfi alakja éled, Kozma Sándor főügyész, aki pártatlanságával és fanatikus igazságszeretetével nagyban hozzájárult a vérvád hazugságának a megsemmisítéséhez. A nézőtérén olyan csend, hogy szinte hallani a hallgatóság izgatott lélegzetének zihálását. Könny csillog a szemekben” Egyenlőség 1925 november 7. 3. o.

66. „A huszadik század második felének – a nagy per és akkor majd’ százéves utóéletének – újabb, a korábbi struktúráját átformáló eseményei két színen futottak: uralmi elhallgatás és kulturális-művészi feltárás.” <https://litera.hu/irodalom/konyvajanlo/sandor-ivan-a-tiszaeszlari-per-es-2015.html> utolsó letöltés 2022. 10. 24.

67. Véri Dániel: A Sakterpolkától az Egészséges Fejbőrig: a tisztaeszlári vérvád zenei szubkultúrái in: VeriSakt.2016.1. 97.o.

„A Verzió a tiszzaeszlári vérvád megfilmesítése Krúdy Gyula és Eötvös Károly szövegeire támaszkodva.”

lélektani rejtélynek nevezett részlet, hogy hogyan nyerték meg a koncepció per kitalálói koronatanúnak a 13 éves Scharf Móricot.

A tiszzaeszlári vérvád filmes feldolgozásai

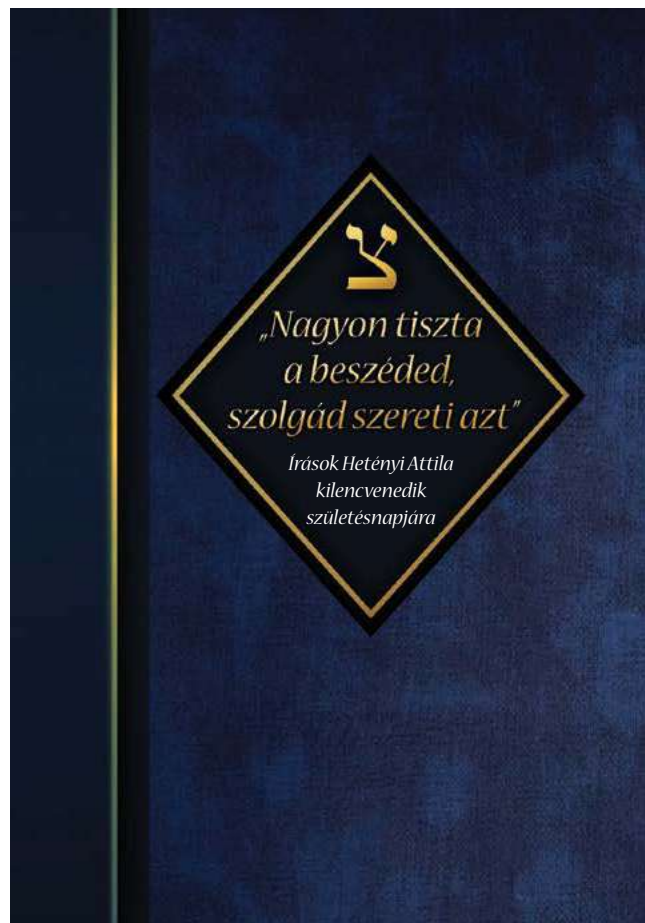
„Verzió” (1981, fekete-fehér, játékidő 58 perc, rendező: Erdély Miklós). A per nagy nemzetközi figyelmet váltott ki, de az Eötvös Károly vezette védőknek végül sikerült bebizonyítani, hogy a vérvád koncepció eljárárs során született. A film ezt a történetet dolgozza fel a koronatanú, Scharf Móric vallomása alapján, akinek képzelete és emlékezete különböző lehetséges verziókat alkot a bűncselekményről.

Mitől különleges? A Verzió a tiszzaeszlári vérvád megfilmesítése Krúdy Gyula és Eötvös Károly szövegeire támaszkodva. A büntényről és az azt követő perről szóló forgatókönyv valódi dokumentumok felhasználásával készült, de ez a történet éppen azt hangsúlyozza, hogy a képzelet hányféleképpen konstruálhatja és rekonstruálhatja a valódi eseményeket. Különlegessége még a filmnek, hogy a csendbiztos szerepét Rajk László játszotta. „A film különleges formai kísérlet, de fontos állomás az antiszemitizmus gyökereinek és természetének feltárásában is.”⁶⁸

„Tutajosok” (1988. november 30., játékidő 147 perc, rendező: Elek Judit). A film próbál fényt deríteni Solymosi Eszter vízbefulladására és a tiszzaeszlári per részleteire. Scharf József a zsidó pásztor Monarchia területére menekül a kozák progrom elől. Ott zsidó favágók közé kerül. Amikor a Tiszában egy holttestet találnak, Scharf fiát arra ösztökélik, hogy valljon a zsidók ellen.⁶⁹ 1882-ben rutén, zsidó és magyar tutajosok szállítják a máramarosi fát Szegedre a folyón, a város újjáépítéséhez. A tutajosok a vízben rátalálnak egy holttestre, amit elásnak a hőség miatt, majd a csendőrök parancsára kiássák. Nem is tudtak róla, hogy pészach előtt eltűnt egy Sólmosi Eszter nevű

cseléd lány Tiszzaeszláron, és a városbeliek arról suttognak, hogy a zsidók áldozták őt föl az ünnephez. A tutajosok tovább csorognak a Tiszán, de a rendőrség elkapja őket, és válogatott kínzásokkal ráveszik őket, hogy vallják be, hogy segítettek a zsidóknak megtéveszteni a hatóságot. Egy zsidó fiú szintén ellenük vall. A vádlottakat Eötvös Károly képviselő védi, és kemény munkával eléri, hogy ejtsék a vérvádat.

A cikk megtalálható a „Nagyon tiszta a beszéded, szolgád szereti azt” Írások Hetényi Attila kilencvenedik születésnapjára című könyvben.
Ára: 3000 Ft.

68. „A rendező a magyarországi neoavantgárd művészet egyik legsokoldalúbb alakja volt az 1960-as és az 1980-as évek között. Ő is egyike azoknak, akik a társzművészetek felől érkeztek a mozgóképhez, amelyben jó lehetőséget láttak a különböző kifejezőmódokkal és formákkal való játékra. A Verziót, ahogy a neoavantgárdok sok más filmjét is, az elkészítés után betiltották, és csak 1986-tól, Erdély Miklós halála után vált nyilvánosan vetíthetővé.” <https://filmarchiv.hu/hu/alapfilmek/film/verzio> utolsó letöltés 2021. 02. 10.

69. Mafab filmadatlap. Herceg Péter. 1989.

BILLY GRAHAM MAGYARORSZÁGI LÁTOGATÁSAIRA EMLÉKEZTÜNK

Interjú dr. Mészáros Kálmánnal, a Baptista Teológiai Akadémia (BTA) rektorával, akivel a „világ evangélistájának”, Billy Grahamnek a négy magyarországi útjáról, különösen az 1989-ben a Népstadionban tartott utolsó, idén nyáron „krisztusi korba érkezett” százezres alkalomról és több, eddig ismeretlen anekdotáról beszélgettünk.

A 20. század legnagyobb evangélistájának magyarországi látogatásait és azok országunkra gyakorolt hatását tekintettük át dr. Mészáros Kálmánnal Billy Graham első, negyvenöt évvel ezelőtti őszi magyarországi útja kapcsán. A BTA egyháztörténész-docense személyes oldalán képes beszámolót tett közzé a híres amerikai baptista lelkipásztornak, William Franklin (Billy) Grahamnek az egykori szovjet blokkban történt működéséről. Végeredményben pedig hitünk szerint Isten munkájáról.

Tóth Krisztián: Köszönöm szépen, Kálmán testvér, hogy vállaltad ezt a fontos interjút. Az olvasóknak

mondom, hogy a tegeződés nem a tiszteletlenség jele, hanem azt jelzi, milyen közvetlen kapcsolatot ápolsz a fiatal teológusgenerációval. Térjünk a tárgyra. Hadd kérdezzem meg: mi előzte meg Billy Graham első magyarországi – egyben kelet-közép-európai – missziós útját?

Mészáros Kálmán: Ami nagyon érdekes – ez egy izgalmas történet –, hogy 1972-ben kint volt az egyház vezetése Udvarnoki Béla bácsi [a Magyarországi Baptista Gyülekezetek Szövetségének korábbi elnöke] meghívására, és édesapám [id. dr. Mészáros Kálmán korábbi alelnök, dékán] is köztük volt. Elmentek a clevelandi sportpályára, mert hallották, hogy a Billy

„Hát itt az alkalom! Mutassuk be a külföldnek, hogy itt mekkora vallásszabadság van.”

Graham ott prédikál. A Harszti testvér valahogy elérte azt, hogy a szünetben találkozzanak, és mint ahogy szoktuk, megölelgették egymást: „Jaj de jó lenne, Billy Graham testvér, ha eljönne Magyarországra!” Erre kiment egyenes adásban a mikrofon elé, mondván: „Most találkoztam magyar vezetőkkel, és meghívtak engem Magyarországra.” Elmondta mindenki előtt, úgyszólván szegényeket itt a Lendvay utcában [a Lendvay utca 28. alatt működött az Állami Egyházügyi Hivatal, ÁEH] rögtön a szőnyeg szélére állították, hogy „engedély nélkül hogyan merték meghívni”. Leteremtették őket: hogy gondolnak ilyen kommunista országban...? A végén pedig ők gondolkodtak el: „Hát itt az alkalom! Mutassuk be a külföldnek, hogy itt mekkora vallásszabadság van.”

T. K.: Akkoriban az ÁEH felügyelt minden ilyen meghívást?

M. K.: Persze, hogyne. Végül is hasznot húztak ebből: „Hát, ha már így történt, akkor lovagoljuk meg ezt a meghívást!” És akkor elérték azt, hogy akkor jöjjön be.

T. K.: Mindjárt folytatjuk a látogatásokkal, de látom, hogy van a falon egy Billy Graham-kép, előtte pedig egy szép habán kerámia.

M. K.: Neki – Grahamnek – is el lett magyarázva, hogy milyen mély nyomai vannak itt Magyarországon a baptizmusnak, anabaptizmusnak. Ezt megértette. Még elnök voltam [a Magyarországi Baptista Egyház elnöke 2000-tól 2012-ig, három cikluson át], amikor jött hozzám egy nagyon kedves idősebb festőművész, és azt mondta, hogy szeretne megajándékozni ezzel a képpel. Ennek a képnek az eredetije 1977-ben készült itt Magyarországon valami sajtókonferencián, és akkor ő ezt megörökítette festményben.

T. K.: Annyit dióhéjban elmondasz, hogy hány magyarországi látogatása volt Billy Grahamnek, és hogy ezeknek a látogatásoknak milyen jelentőségük volt akár a rendszerváltásban, a vasfüggöny leomlásában vagy a korona hazahozatalában?

M. K.: Nem választhatók el az ő látogatásai attól a politikai környezettől, amiben megjelent. Tehát őt úgy ismerték korábban, hogy rendkívül erős antikommunista beállítottságú, bibliahű és elkötelezett keresztyén ember, Amerikának a legismertebb evangélistája. Úgy is emlegetik: „a világ evangélistája”. A kommunista hatóságok félték tőle, mert az a hír járta, hogy amerre jár, amelyik országot fölkereste, ott rendkívül erősen megújult a keresztyén élet. Középpontba került a Biblia, a keresztyénség lényege, Jézus Krisztus.

A jelentősége abban van, hogy egy olyan ország, egy olyan ideológia és egy olyan politikai eszmerendszer, ami meghirdette az egyház halálát, és mindent elkövetett annak érdekében, hogy megszűnjön az egyház – egy ilyen politikai környezetben, amikor még megdönthetetlennek tűnt a kommunista világhatalom, megjelenik egy ilyen ember, aki „véletlenül” vagy Isten kegyelméből – de inkább az utóbbi – ott áll, hogy kapott meghívást Magyarországról. Azt tudjuk, hogy Magyarország volt a kommunizmusnak a leglazább rendszere, és ’56 is azt mutatta, hogy majd itt,

„A magyarországi vezetők bajban voltak, mert hát engedélyt csak – gondolom – Moszkvából kaphattak, mármint az államvezetők is, hogy egy ilyen prominens személyt beengedjenek.”

nálunk lesz az első áttörés. Állítólag – Billy Grahamnek van egy életrajzi könyve, amely ennél a fejezetnél megjegyzi azt, hogy – kapott egy kijelentést az Úrtól, hogy mivel a kommunizmus kívülről megdönthetetlen, ezért menjen be! Tehát kívülről megdönthetetlen, ez csak belülről omolhat össze. Kijelentést kapott erről. Ezt nem mondta el senkinek, csak mikor bekövetkezett mindez, akkor elmondta nyilvánosan is, hogy ő ennek a prófétai látásnak engedelmeskedett. Nem volt politikai szándéka, abszolút nem volt, kerülte is mindig a politikai kérdéseket. Olyan volt, mint az Úr Jézus, tehát hogy „császárnak a császáré, Istennek az Istené” [vö. Mt 22,21], de őt ne húzzák bele ilyen politikai kérdésekbe. Amikor megkapta az első meghívást Magyarországról, öt éven keresztül, tehát ’72-től ’77-ig húzódtak el az előkészületek. Abban az időben a magyar kormány két nagyon fontos törekvése volt: az egyik a magyar korona hazahozatala, a másik a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megnyerése az Egyesült Államoktól. Tudták, hogy Billy Graham szoros kapcsolatot ápolt az amerikai elnökökkel, így a baptista Jimmy Carter-rel is, és segíthetett ezeknek a kérdéseknek a megoldásában.

T. K.: Ez volt az alku?

M. K.: Bizonyos szempontból mondhatjuk, hogy ez, bár hivatalosan ezt nem szabták feltételül a beutazásához. (Nagy várakozás volt arra nézve, hogy Graham cselekedhet ebben az ügyben Magyarország érdekében.) Azután 1977-ben bejön először szeptember 4-én, és tényleg így van: fél éven belül, ’78. január 6-án, vízkereszt napján jött a repülőgép, és hozta a koronát. Az Egyesült Államok pedig befogadta Magyarországot a legnagyobb kereskedelmi kedvezményt élvező országok közé.

T. K.: Hogyan élted meg személyesen 1977-et?

M. K.: Én ott voltam a Nap utcában, ott voltam Debrecenben, ott voltam Pécsen és Tahiban. Tahi volt a fő! Tehát négy helyen prédikálhatott. Tahi az lenyűgöző volt. Én akkor voltam huszonöt-hat éves, elsőéves hallgató itt a teológián. Életemben ilyen hatással nem volt rám prédikáció, mint ahogy ő előadta a Krisztusról szóló evangéliumot. Személyesen is értintve voltam, mert akkor a teológusokat is mozgatták, hogy vegyenek részt a rendezvénynek a különböző szekcióiban,

és engem egy idős asztalos bácsival fölküldtek Tahiba, hogy legyek a segédmunkás, úgyhogy ácsoljuk meg a keresztet és a szószéket. Én egy hetet fönt töltöttem Tahiban a táborban, és szögeltük a keresztet, mert jön a Billy Graham. Jelképes is lett ez a történet, mert a prédikáció kellős közepén megfogta a szószéket, és azt mondta: „Kedves barátaim, én hiszem azt, hogy akik ezt a szószéket elkészítették, minden igyekezetük azon volt, hogy egy szilárd alapra kerüljön. De én még szilárdabbat kívánok nektek felajánlani, ez pedig Jézus Krisztus, aki a kőszikla.” Ugye, én voltam, aki ácsoltam ezt többek között. Volt egy megtérésre fölhívás és egy odaszánás is: akik ismételen eldöntik a szívükben, hogy Krisztust akarják szolgálni. Én ott ültem az első sorokban, fantasztikus hatással volt rám az egész. Sok ezer ember, az erdő tele volt, a fákon úgy, mint Zákeus, fölmásztak az emberek, és onnan nézték. Lenyűgöző pillanat volt! Én teljesen szíven találva, mint a pünkösdi tömeg, szívében megkeseredve, azt kérdeztem, hogy mit kell cselekedni ezek után. Tehát elsőéves koromban egy olyan mérföldkő volt az odaszánásomban, hogy ma is másodpercre emlékszem ennek az egésznek a hatására, amit átéltem akkor. Édesapám is kísérte őket, beültem az autójába, elmentem Debrecenbe is, szemtanúja voltam gyakorlatilag mindenhol a vidéki evangelizációkon. Ott voltam az első sorokban, a szervezésből, amit csak lehetett, igyekeztem kivenni a részemet. Rendkívül meghatározó volt a személyes életemre nézve is!

T. K.: Mielőtt még Graham többi útját is megkérdezem, maradjunk még 1977-nél. Ugye Billy Graham állandó tolmácsa dr. Haraszti Sándor volt, ha jól tudom. Nagypapám unokatestvére a Sándor bácsi. Családi találkozók gyerekkoromban Soltvadkerten [ott született], még emlékszem rá a kilencvenes évekből. Szóval a mi családjunkban a Haraszti Sándor bácsi, ez a név nagy tiszteletben áll. Az a kérdésem hozzád, hogy ez a magyar hang, tehát Haraszti Sándor tolmácsolása mennyiben adott hozzá ehhez a hatáshoz, hogyan rezdült együtt az amerikai lelkéssel, akár a stílusában, át tudta-e venni? Mennyire volt inspirálva a magyar hang a Lélek által?

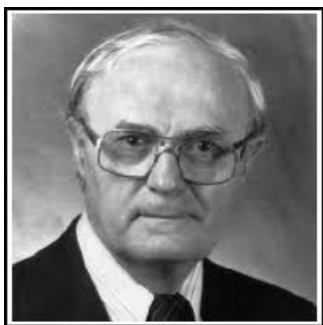
M. K.: Haraszti testvér újpesti baptista lelképásztor volt itthon, emellett teológiai tanár és orvos. Ebben a házban lakott [a BTA épületében], ahol a levéltár [Ma-

„Haraszti bácsinak nagyon tetszett, hogy végre megtalálja azt a küldetését, amiért Isten odaküldte.”

gyar Baptista Levéltár] van most. Ő azt mondta nekem többször is, hogy ő nem egy ilyen érzelgős ember. Tehát őt mindig idegesítették ezek a vándorprédikátorok „tüllihegős” prédikációi. Amikor 1956-ban kiment Amerikába, ő távol tartotta magát, mindig azt mondta, hogy ilyen pünkösdi típusú prédikációk nem nagyon érintették meg, mert a hangerővel pótolták azt, ami a tartalmukban hiányzott. Orvosi pályára készült ott kint is, Atlantában, meg afrikai misszióra.

T. K.: Kicsit ilyen magyar Albert Schweitzer.

M. K.: Az! Őt akarta utánozni. Tehát az volt neki a minta, nagyon sajnálta, hogy végül is kiment [Afrikába], találkozott vele, de aztán túlkoros lett. Tehát ott negyvenéves korig fogadták csak el a misszionáriusokat, és ő pont átlépte a negyvenéves kort, úgyhogy visszautasították az ő jelentkezését afrikai misszióra. El volt keseredve, merthogy ő azt mondta, hogy azért ment ki '56-ban, hogy lelki munkát végezzen orvosként misszionárius-társaságban. Ez volt a nagy ambíciója. Amikor ez a sokk érte őt, hogy elutasították, nagyon el volt keseredve, depressziós lett – mondta ő –, és hát imádkozott, kereste, hol tudná hasznosítani a tudását, ismeretét. És akkor ez a bizonyos '72-es clevelandi alkalom: jönnek a magyar vezetők, és akkor ő beszállt ebbe a csapatba. A lényeg az, hogy Udvarnoki Béla bácsival együtt előkészítették ezt az utazást, és részt vettek a magyar vezetőkkel. Gyülekezetről gyülekezetre jártak, körbejárták az akkori magyar Amerikát, és hát Clevelandben volt ez a bizonyos találkozó, ő is akkor találkozott először a Grahammal. A nagy lelkesedést látta, nem is értette, hogy miért van ekkora nagy lelkesedés, mert Billy Grahammal szemben is ellenérzései voltak addig, amíg közvetlenül nem ismerte. Belekerült ebbe, a magyarországi vezetők nagy lelkesedéssel meg akarták hívni, és akkor több találkozást kezdeményezett a Graham-irodával, személyesen Grahammal. Meggyőzte őt afelől, hogy ez egy korszakalkotó pillanat lenne az ő szolgálatában is: egy kommunista államot meglátogatni, ez egy „előrelépés”, hogy úgy mondjam,

a lelkipásztori vagy evangélista szolgálatban. Egyre inkább ráhangolódott a Graham erre, és kinevezte Haraszti kelet-európai tanácsadójának. Látta, hogy felkészült, iskolázott ember, irodalommal, a kommunista viszonyokkal tisztában van, innen menekült ki, tehát egy megbízható embernek tartotta. Haraszti bácsinak meg nagyon tetszett, hogy végre megtalálja azt a küldetését, amiért Isten odaküldte. Őt én úgy ismertem: egy zseni volt, hihetetlen, hetvenhez közel volt ezekben az időkben, de olyan briliáns emlékezőképessége volt! Többször volt az én vendégem, nálunk is aludt, éjszakába menően, hajnalban három órakor még mindig őt hallgattuk: verseket, emlékeit, folyamatosan mondta-mondta kívülről. Én még ilyen emberrel nem találkoztam. Állandóan olvasott, állandóan képezte magát, az angol nyelvet fantasztikus módon elsajátította, tényleg szinte akcentus nélkül beszélte, és magyarul is nagyon szépen beszélt.

T. K.: A gyakorlatban hogyan nyilvánult meg a fordítói szolgálata?

M. K.: Azt a típusú tolmácsot képzeljük el, aki nem annyira arra figyel, hogy milyen hangsúllyal meg milyen attitűddel mondja az illető, hanem hogy hajszálpontosan azt mondja, amit az előadó elmond. Gesztikulációjával is ugyanazokat, tehát mint egy „színész”, megtanulta, ezt hogy kell csinálni. Pontosan visszaadta a szöveget, átvitt az üzenet akadálymentesen, ő pedig engedte, hogy rajta keresztül folyjon úgy, hogy közben őt érzelmileg nem vette uralma alá. Én ezt figyeltem meg nála, de ő rendkívül becsületesen és nagyon odaszántan igyekezett maximálisan teljesíteni a feladatát. Többször találkoztam vele később is, amerikai kint tartózkodásom idején, gyakorlatilag ő volt a magyar baptisták egyik vezetője [az USA-ban]. Elég sűrűn találkoztunk, együtt szolgáltunk, nálunk töltött hosszabb időt, én is voltam a lakásukon ott kint annak idején.

T. K.: Legelőször, amikor kint jártam az USA-ban, 2011-ben, akkor eljutottam Észak-Karolinában Charlotte-ba, a Billy Graham Könyvtárba. Akkor végzős egyetemistaként nyári munkát végeztem ott kint Amerikában. Szabadidőmben egy helyi baptista család elvitt Charlotte-ba, és egy napot szántunk arra, hogy megnézzük a Billy Graham-emlékmúzeumot.

„Második útja ’81-ben történt. Az egy érdekes dolog volt, mert a református egyház hívta meg erre a másodikra.”

A Billy Graham Könyvtár kívülről

A legkülönlegesebb élményem az volt, amikor a kanyargós folyosókon elérkeztünk a Kelet-Európa-terembe. Képzeld el, hogy itt egy központi helyen a falon egy nagy arckép dr. Haraszti Sándorról.

M. K.: Látod, ez megdobogtatta a szíved. Nem csináltál fényképet?

T. K.: Csináltam fényképet, vissza fogom keresni. Nézzük Graham második útját.

M. K.: Második útja ’81-ben történt. Az egy érdekes dolog volt, mert a református egyház hívta meg erre a másodikra. Díszdoktori, tehát tiszteletbeli doktori kitüntetésre. A debreceni teológián adták át. A nép-egyházak is fölfigyeltek rá.

1981-et írunk, a reformátusok észrevették, ők is, hogy a baptistáknak mekkora a világban a befolyása. Akkor a népegyházak között a reformátusok voltak azok, akikkel egyre szorosabb kapcsolat alakult ki a baptistákkal. Ugye a hitoktatásban, teológiai oktatásban, a tanárok képzésében, tudományos fokozatoknak a szerzésében már korábban is jó kapcsolata volt Debrecennek [M. K. is ott szerezte teológiai doktori címét]. A lényeg az, hogy – szerintem – az a reformátusoknak „jól jött”, hogy egy ilyen világszerte ismert embernek díszdoktori kitüntetés adjanak. Azt hittük, hogy ennyi lesz a Billy Graham-történet. De nem, mert jött 1985, és még egyszer meghívták.

T. K.: Szóval visszajött pár évvel később. Na most, amikor ’81-ben itt volt, prédikált nyilvánosan?

M. K.: Nem, sehol. Iderepült, megkapta, visszament.

A Billy Graham Könyvtár belülről

Azt mondták, hogy ezt nem lehet ennyiben hagyni. Hogyha akkor nem volt neki ideje, még egyszer el kell jönnie, és prédikálnia kell! Akkor a Budapest Sportcsarnokban – ami leégett aztán később –, ott volt egy talán háromnapos evangelizáció, és akkor is elment Debrecenbe, Pécsre, mert mind a két városban azóta, a Billy Graham látogatása óta új baptista templom épült. Ez annak volt köszönhető, hogy a „kis baptistákra” a városoknak és az országnak is a figyelmé a Graham-látogatás nyomán [terelődött] fény derült. Úgyhogy nekünk, baptistáknak, a felekezetnek a fölemelkedésében, az ismertségében rendkívül jelentős volt. Tehát ’85-ben visszajött, és még Székesfehérvárra is küldött munkatársakat. Ez a bejáratott jövés-menés föl hívta a figyelmet a környező kommunista államokban is, és hivatkozási alap lett mindegyik baptista szövetségben, hogy „ha Budapestre elmehetett Billy Graham, akkor hozzánk miért nem jöhet?”. Úgyhogy mind mentek az egyházügyi hivatalba, és Budapest felé mutogattak, hogy „hát, ha oda mehetett, akkor hozzánk is!”. Mindenki kellemetlen helyzetben volt, mert hát akkor föl kellett zárkózni. Prágába is, Pozsonyba is, Lengyelországba is meg Romániába – az volt aztán a csúcs!

T. K.: Láttam képet, azt hiszem, Temesvárról.

M. K.: Igen, utcákon, háztetőkön. Hihetetlen, tehát ez egy Isten csodája volt. 1985-öt írunk, ekkor volt Romániában is. Onnan hazamenet állt meg Budapesten. Tehát akár Temesvárott, akár Kolozsváron is volt. Ez utóbbi helyen majdnem botrányba fulladt a dolog, nem tudom, tudsz-e róla. A mi budapesti találkozásunk előtt. Megkérték az ottani magyarok, hogy ne csak románra

„Kedves résztvevők, ha önök nem hajlandók meghallgatni magyar nyelven is, akkor én szépen kivonulok innen a templomból.”

legyen fordítva a kolozsvári Szent Mihály-templomban elhangzó prédikációja, hanem magyarra is. Román nacionalisták pfujoltak, sípoltak, füttyültek, amikor magyarul megszólalt a Haraszti bácsi. Tehát prédikált a Graham, elhangzott román nyelven, és harmadszor megszólalt magyar nyelven. Akkor mindig pfujoltak, de Graham azt mondta: „Kedves résztvevők, ha önök nem hajlandók meghallgatni magyar nyelven is, akkor én szépen kivonulok innen a templomból.” Tehát rendreutasította a résztvevőket, és szépen mindenki visszaült, és némán hallgatta, úgyhogy áttörés történt ilyen értelemben is.

T. K.: Akkor így a nemzetek közti megbékélést is elősegítette.

M. K.: Óriási közép-európai hullámokat vert most már. Tehát '72-ben csak Magyarország, '85-ben már minden kommunista állam „meghajolt” Graham előtt, hogy így mondjam. Meghívták, és mindenütt a baptisták voltak a kezdeményezők. Tudjuk azt, hogy Grahamnek volt egy álma, ami 1972-ben adatott neki. Az ötvenes években turistaként ő járt Moszkvában. A moszkvai Lenin Stadionban [ma Luzsnyiki Stadion] fölment a kakasülőre, a legmagasabb pontra. Ott állítólag letérdelt, még fényképet is készítettett erről a pillanatról. Azért imádkozott, hogy „Uram, add meg nekem azt a csodát, hogy ebben a Lenin Stadionban egyszer én prédikálhassak”. Mesébe illő ez az egész sztori, hogy-

ha így végignézed. Az volt a csodálatos, hogy '89-ben – ismét csak a magyar baptisták meghívására – olyan áttörés indul el, hogy közel százezer ember jelenik meg kimondottan az evangélium meghallgatására. Soha semmilyen sporteseményre vagy politikai eseményre nem jöttek el ennyien – még később a pápa látogatására sem –, mint a Billy Graham evangelizációjára. Te ott voltál, ugye?

T. K.: Babakocsiban. Másfél éves voltam, és arra emlékszem, pontosabban anyukám mesélte, hogy azt követő nap tolt engem a Duna-korzón Pesten, és az InterContinental szállónak az éttermében ott reggelizett a Joni Eareckson Tada, az énekes, a kerekesszékes. Valahogy nekem nagyon tetszett, amikor ő énekelt a Billy Graham-evangelizáción, és akkor Anya odatolt engem a Jonihoz, aki éppen reggelizett, és valószínűleg ott szállt meg. Joni adott „nekem” vagy hát anyának egy magnókazettát az énekeiről – azóta is megvan.

M. K.: Tehát ő volt a „kísérőszám”, hogy így mondjam, és a [Gerzsényi] Laci bácsi [lelkipásztor, teológiai tanár] tolmácsolt – ez rajta van a filmen is. Figyeld meg, ezen a felvételen is látszik, hogy csak éppen hozzákezd ahhoz, hogy meghívja a résztvevőket Krisztus követésére, és hogy egy Bibliát vagy egy vallásos irodalmat adna át, s meglódul az egész nézőtér, több tízezer ember, és betöltik ott a küzdőteret. Nem tudom, emlékszel-e erre a pillanatra. Sírnak az emberek, zokognak, és látszik, hogy a hatása alatt vannak. Én azt mondtam magamban, hogy ez volt az igazi rendszerváltás – szellemi-lelki értelemben. Ez olyan volt, mint a pünkösdi Jeruzsálemben. Szíven talált emberek sokasága: ott háromezer, itt negyvenezer érezte azt, hogy most Isten hozzájuk szól.

„Én azt mondtam magamban, hogy ez volt az igazi rendszerváltás – szellemi-lelki értelemben. Ez olyan volt, mint a pünkösd Jeruzsálemben.”

Csodák csodája, ez egy különös egybeesés, hogy két héttel később, tehát az evangelizáció befejezése után két héttel bejelenti a Kossuth rádió, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal jogutód nélkül megszűnt. Most képzeld el: mi, akik abban a rendszerben éltünk – még én néhány évet lelkipásztorként is eltöltöttem –, hát zokogtunk és sírtunk, hogy Isten egy olyan időpontot hozott el a magyar keresztyénség idejében, hogy Billy Graham látogatását követően két héttel a rettegett, az egyház megszüntetésére és tönkretételére esküt tévő hivatal jogutód nélkül megszűnt. A Lendvay utca 28. bezárt. A szabadegyházak tanácsa, a SZET az egy másik ügy, Palotay Sándor már akkor meghalt, ő sajnos ezt nem élhette meg. Ő is rendesen be volt kötve, neki nagyon magas rendőri beosztása is volt, tehát őt „ejtőernyősként” küldték az egyházak felügyeletére. Az ÁEH: a katolikusoktól kezdve a nagyegyházak, kisegyházak, mindenki oda kellett, hogy menjen bármilyen engedélyért, mindenért, be kellett számolni,

voltak rendreutasítások meg fegyelmezések. A mostani Fidesz-székház volt ez a hivatal a Hősök terénél.

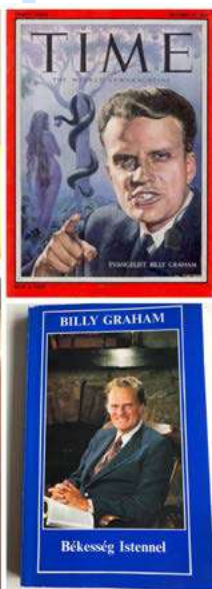
T. K.: Mi történt ezt követően? Milyen hatásait látod még '89 nyarának [július 29-nek]?

M. K.: Három hónap múlva a vasfüggöny átszakad. A berlini fal ledől ugyanebben az évben, Billy Graham után három hónappal. Halljuk, hogy egyre nagyobb nyugtalanság van Romániában: fél évvel később a román diktátor [Ceaușescu] eltűnik. Mind ugyanabban az évben, de ennek nyitánya – számunkra legalábbis – Billy Graham százezer fős evangelizációja. És csodák csodája, hogy Grahamet meghívják a Szovjetunióba '92-ben. 1992-ben a volt Lenin Stadionban, ott, amiről álmódott, a stadionban evangelizációt tart. Semmilyen politikai üzenet nem hangzik el, semmilyen körülmények között, erre Graham nagyon vigyázott. Az evangéliumot hirdette, de „akit a Fiú megszabadít, az valósággal szabad” [vö. Jn 8,36]. Isten így időzítette egymás után ezeket a lépcsőket – ekkoriban esik szét a Szovjetunió –, hogy áttörés, áttörés, áttörés és végső áttörés. Azt látjuk, hogy '72-től '92-ig gyakorlatilag Graham volt a „faltörő kos”, nem tudta ő sem, csak később rögzül magában, „ezért kellett bemennem”. Kívülről ez a rendszer megdönthetetlen. Szokták mondani, Gorbacsov meg Reagan meg a pápa meg az akárki, én azt mondom: Billy Graham. Tehát ő volt az, akit Isten arra használt, hogy ezekben a történelmi pillanatokban bátorságot vegyen a magyar keresztyénség, mi, baptisták is, és az, amit gyakorlatilag ma a magyar állam is elismer, hogy a baptistáknak köze volt akár még a korona hazahozatalához is.

T. K.: Különleges idők voltak ezek, és te ott lehettél!

M. K.: Tehát így függenek össze az események, és én ennek szemtanúja voltam végig. Mindenütt ott voltam. Isten valahogy megadta ezt a kegyelmet, hogy kezdettől fogva, édesapám részéről is – nyilván ő mindig elmondta, hogy hol tartanak az ügyek –, akaratlanul is végigkísértem ezt a folyamatot, ami isteni rendelésre történt. Úgyhogy én rengeteg csodát éltem meg ezen keresztül is, ami bizonyossá tett abban, hogy az igazságot érdemes követni, kitartani akkor is, amikor ellenszél fúj, amikor nem egy elismert valaki Krisztus követője, de Isten igazolni fogja. Ezt láttam Haraszti bácsinál is. Ő ezt végigcsinálta, ő volt Isten másik eszköze.

„Ő volt az, akit Isten arra használt, hogy ezekben a történelmi pillanatokban bátorságot vegyen a magyar keresztyénség, mi, baptisták is.”

T. K.: Számomra nagyon érdekes, összefoglalva, hogy ha négyszer járt Graham Magyarországon – '77-ben, '81-ben, '85-ben és '89-ben –, akkor úgy tűnik nekem, hogy az életének utolsó szűk harminc évében már nem jött. De biztos úgy tekintett rá, hogy „elvégeztem a misszióm”.

M. K.: Ő kb. 2000-től kezdve már nem ment külföldre. Beteg volt, súlyos bajokkal küzdött, aztán egyre inkább az Alzheimer-kór elhatalmasodott rajta, úgy-hogy kerekesszékekben ült már. Ennek ellenére, hogy ilyen izgalmas korszakot élt meg, ő volt az első olyan igehirdető, aki a rádiót és a televíziót használta Amerikában is. A legelső szolgálata arról nevezetes – 1948-ban Los Angelesben a sátoros evangelizáció –, hogy állítólag két hétre tervezte, és volt egy amatőr rádiós (akkor még nem voltak országos rádiók), aki csak „passzióból” megosztotta az evangelizációt, és fél Los Angeles ezt hallgatta! Olyan népszerűsége lett Grahamnak – ugye mindenki hallgatta, hogy mi történik –, hogy meg kellett hosszabbítani még két hétre. Aztán egyre több ilyen amatőr rádiós egyre messzebbre küldte az üzenetet, és hathatessé vált [a *crusade*=kampány]. Ez volt az indulópontja Graham szolgálatának. Ő volt az, aki rendkívül ügyesen Chicagóban indította el aztán a rádiómisszióját: A döntés órája – ez volt az ő műsora. Cliff Barrows az a zenész, aki karmesterkedik a Népstadionban is, ő volt a nagy segítsége, aki a zenei programokat szervezte, meg a liturgus volt az evangelizáción. Ismerős a neve?

T. K.: Cliff Barrows, igen. Ő az, aki a Népstadionban készült felvétel végén az utógondozásra való lehetőséget is elmondja, megosztja a missziós társaság hazai kontaktját. Ki volt még egyébként a csapatban, mármint Billy Graham körül?

M. K.: Volt még a George Beverly Shea énekes, a mély hangú, és egyébként, képzeld el, hogy nem volt képzett zenész, tehát ő autodidakta volt. Olyan munkás arca volt, az egyszerű amerikai embernek a megjelenítője volt, de olyan szívvel és olyan átéléssel énekelte ezeket a tradicionális baptista énekeket, hogy igazából akkor hozta köztudatba ezeket a – ma már azt mondjuk – régi konzervatív himnuszokat.

T. K.: Rendszeresen a megtérésre hívásnál alkalmazta az *Amint vagyok, úgy jövök* című éneket. Fantasztikus dal, a temetésén Michael W. Smith játszotta [aki itt volt Budapesten az Ez az a nap! Stadion 2022-n].

M. K.: Mind megélték a közel száz évet – mind a hárman [Graham, Barrows és Shea]! Én ismertem személyesen mind a hármat. Még Amerikában találkoztam velük. Ami még érdekes, hogy voltak olyan újságírók, akik kritizálták az evangelizációkat, hogy „nem is olyan sikeres”, hanem hogy az ének! Ezt nem lehet érzelemmentesen végighallgatni! És akkor Graham elhatározta, hogy legyen olyan evangelizáció, amin nem lesz ének. Nem volt semmi, és még többen voltak! A szünetben zokogtak... És ez a bizonyíték arra, hogy az ének az csak másodlagos. Hanem az ige! Szóval egy csodatörténet ez. Ezt meg kéne írnod!

T. K.: Nagyon köszönöm! Meg is fogom. Összefoglalva, a Billy Graham-történet vége egyrészt '89, de nyilván nem ér véget, mert a hatását érezzük... Viszont Graham látogatásainak Magyarországon a vége az 1989? Jött még utána Kelet-Európába?

M. K.: Utána nem jött, csak a koronának az „eredménye” jött, a székház: a negyvenéves jubileumra [a korona visszahozatalának évfordulójára] a Munkácsy utcai épület. Amikor a negyvenéves jubileum volt 2018-ban,

„Akkor írta alá és kiadta az utasítást, hogy menjen a korona haza.”

akkor engem meghívtak a Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templomba, ott kértek egy beszédre baptista részről. Az egy nagyon szép alkalom volt! Ott emlékeztettem a jelenlévőket arra, hogy egy telefonbeszélgetés zajlott le Jimmy Carter és Billy Graham között '77 augusztus közepén. Ekkor beszéltek a koronáról és a legnagyobb kereskedelmi kedvezményről is. Billy Graham szeptember 11-én érkezett vissza Amerikába, és a korona visszatérésének jóváhagyását Carter elnök szeptember 13-án írta alá. Ezzel kapcsolatban írta Haraszti testvér a könyvében:

„Graham nem igényli, hogy az ő szerepe volt az egyetlen, vagy esetleg a legfontosabb befolyás a korona visszatérésében, de elismeri azt, hogy ő ezt a problémát megbeszélte a megfelelő hatóságokkal.”¹

T. K.: Hálásan köszönjük az érdeklődő olvasók nevében is! Azzal az igével búcsúzom, ami eszembe jutott Billy Graham csillagánál, ami – itt a földön – Hollywoodban a Boulevard Walk of Fame-nek az aszfaltján van: „Az értelmesek fényleni fognak, mint a fénylő égbolt, és akik sokakat igazságra vezettek, mint a csillagok, mindörökké.” (Dán 12,3)

1. Haraszti Sándor: Nem voltam engedetlen. Tanulmányok, prédikációk. Szigetszentmiklós, Sunshine Publishing House, 1997. 33. old.

Lektorálta: Diószegi Rita

HÁROM GYAKORI HAMIS BÁLvány A GYÜLEKEZETEK BEN

Ezékiást a Szentírás megerősíti abban, hogy azt tette, ami helyes volt az Úr szemében (2Kir 18,3). A következő vers részletezi, hogy mit tett Ezékiás:

”Ő szüntette meg az áldozóhalmokat, összezúzta a szent oszlopokat, kivágatta a szent fákat, és darabokra törte a rézkígyót, amelyet Mózes készített; mert Izráel fiai mindaddig annak tömjéneztek, és Nehustánnak nevezték. (2Kir 18,4).

Egy erős szellemi vezető eltávolította a bálványokat (a magaslatokat és az Asera-oszlopokat), amelyek megragadták a nép szívét, és ellopták az imádatot az Úrtól. Elvárták volna, hogy szellemi vezetőjük ragaszkodjon ahhoz, hogy abbahagyják más istenek imádatát. De amit Ezékiás ezután tett, az igazán váratlan és igazán ellentmondásos lehetett. Darabokra törte a Mózes által készített bronzkígyót - szándékosan. Nem véletlenül. Nem úgy, hogy „cipeltem, és leesett”. A bronztöréshez némi erőfeszítésre van szükség.

A pogány bálványok eltüntetése egy dolog, de ez volt az a kígyó, amit Mózes készített! Ez volt az a bronzkígyó, amit Isten megparancsolt Mózesnek, hogy készítsen, hogy megszabaduljanak a kígyómarástól (4Mózes 21).

Ezékiás összetörte a kígyót, mert a nép füstölőt égett neki. Egy bronzkígyót imádtak. Az átalakítás eszközei az imádat tárgyává válhatnak.

Bűnösségünkben szinte bármiből bálványt tudunk csinálni. Bűnösségünkben hajlamosak vagyunk bálványt csinálni a számunkra fontos dolgokból.

HAMIS BÁLványOK A MODERN GYÜLEKEZETEK BEN

Ma sem teljesen más a helyzet. Isten népe még mindig küzd azzal, hogy az átalakítás eszközeit az imádat tárgyává tegye.

1. A hely hamis bálványai

Mivel az Úr nagyszerű munkát végez népe szívében, amikor összegyűlnek, az összejövetelek helyszínei az átalakulás eszközéből az imádat tárgyává válhatnak. Így ha egy vezető „áthelyezést” említ, akkor lényegében azzal fenyegetőzik, hogy egy bronzkígyót vág darabokra. Emlékeztetnünk kell az embereket, hogy nem az épület, hanem az Ő népe a gyülekezet. Isten nem azon a helyen lakik, ahol összegyűlünk; Ő az Ő népe szívében él.

2. A múlt hamis bálványai

Mivel az Úr csodálatos módon munkálkodott a múltban, a múlt bálványává válhat, ahol az emberek jobban vágyanak a múltra, mint az Úrra. Hálásnak lenni a múltért egy dolog, és imádni azt egészen más dolog. Ha a "korábbi napok" nagyszerűek voltak, akkor azok csak az Úr miatt voltak nagyszerűek.

3. A programok hamis bálványai

Mivel Isten egy programon vagy eseményen keresztül változtatott meg életüket, az emberek egészségtelen helyre emelhetik a programot. A programok öncélúvá válhatnak, és nem pedig a gyülekezet tanítványgá válási folyamatában használt eszközökké. Amikor ez megtörténik, akkor modernkori bronzkígyóként léteznek.

Hogyan lehetnek a vezetők olyanok, mint Ezékiás?

Hogyan lehet eltávolítani a modernkori bronzkígyókat?

A vezetőknek folyamatosan Jézus személyére kell mutatniuk. Csak Ő méltó az imádatunkra, és csak Ő képes átalakítani a szívüket. Amikor segítünk az embereknek meglátni Jézus nagyságát, a bálványok kevésbé tűnnek vonzóknak. Amikor szemünket Jézusra fordítjuk, és teljes tekintettel az Ő csodálatos arcába nézünk, e világ dolgai (beleértve a helyet, a múltat és a programokat is) furcsán elhomályosulnak az Ő dicsőségének és kegyelmének fényében.

A vezetőknek is folyamatosan emlékeztetniük kell az embereket az egyház céljaira. A gyülekezet azért van, hogy tanítványokat neveljen. Amikor egy gyülekezet magáévá teszi a tanítványképzés küldetését, a programokat eszköznek tekintik, nem pedig öncélúnak. Amikor a tanítványok megtanítása az, amiről egy gyülekezet szól, akkor a helyet joggal tekintik pusztán egy olyan helynek, amely segít a tanítványok megtanításában.

Bár az Úr utasítást adott a kígyó elkészítésére, az Úr megerősítette annak elpusztítását. Ezékiásról pedig azt mondja a Szentírás:

Bizott az Úrban, Izráel Istenében; nem volt hozzá hasonló senki Júda királyai között, sem előtte, sem utána. (2Kir 18,5).

Forrás: <https://churchleaders.com/pastors/pastor-articles/272033-three-common-idols-in-churches.html>

Oláh Gábor

RÁDULY EMIL NÉHÁNY ÉNEKE

Rövid ismertetések Ráduly Emil szerzeményeiről

Néhány nappal ezelőtt jelent meg egy Ráduly Emil zeneszerző műveiből összeállított CD. Ezen a hanghordozón nagyon sok olyan ének hallható, amely az emberek egymás iránti szeretetéről, az istentelen öldöklés elvetéséről és a békesség munkálásáról szól. Mielőtt konkrétan rátérnék az egyes művek elemzésére, álljon itt a kevéssé ismert szerző rövid élete és munkássága!

Ráduly Emil 1925. szeptember 16-án született Berettyóújfaluban Ráduly László és Bojti Ágnes első gyermekeként. Emil testvérei sajnos már csecsemőkorukban meghaltak, így ő maradt szülei egyetlen reménysége. Édesapja egy súlyos

tüdőgyulladás miatt váratlanul meghalt. Emil ekkor két-három éves volt. Édesapja a halálos ágyán megkérte Cseke Antalt, aki a berettyóújfalui gyülekezet lelképásztora, egyben Emil édesanyjának a nevelőapja volt, hogy nevelje fel a fiát, taníttassa hegedűre és küldje gimnáziumba. Cseke Antal megígérte, hogy mindent meg fog tenni, hogy László végakarátát teljesítse. Sajnos Emil édesanyját nagyon legyengítették a szülések és a halálesetek, így ő is rövid időn belül követte férjét az örökkévalóságba. Emil árván maradt, és anyai nagymamája és nevelő nagypapja vállalta a nevelését.

Emilnek valóban kitűnő tanárai lettek, akik felfedezték benne a zenei tehetséget, és segítették a

természettudományok iránti érdeklődésének fejlődését. A háború súlyos nyomokat hagyott a lelkében. Már leventeként fegyvert kellett fognia, ami az ő elveivel nem egyezett! Nagypapja azt tanácsolta neki, hogy az első adandó alkalommal ürítse ki a fegyvere táráát, hogy még véletlenül se öljön embert! Emil így is tett! A nagy trauma akkor érte, amikor jött az ellenséges katona, és letérdelt előtte, kérve őt, hogy ne lője le! Mutatta a Bibliáját, és mondogatta, hogy ő baptista! Emil elmondása szerint akkor értette meg az ellenség szeretetéről szóló krisztusi tanácsot! Ez egy életre meghatározta az emberekkel való kapcsolatát. Bár tudván tudta, hogyha valaki nem helyesen cselekedett, mindig azt mondta: „Nincs

„Az árvaság tudata végigkísérte, de Jézusban bízott, és hitte azt, hogy általa lesz üdvössége, és találkozni fog a szüleivel.”

ember, aki ne tévedne egyszer-egyszer, azért nekünk nincs jogunk őt megítélni” Azt tanácsolta: „Lásd meg azt a kicsi jót, amit Isten elhelyezett az embertársadban!” Az árvaság tudata végigkísérte, de Jézusban bízott, és hitte azt, hogy általa lesz üdvössége, és találkozni fog a szüleivel. Zenei tehetségét is az Isten szolgálata alá rendelte. Felnőtt fejjel újra iskolába kezdett járni, és elvégezte Debrecenben a zenei konzervatóriumot zeneszerzés szakon. Hegedű-, zongora-, orgona- és karvezetőtudását pedig saját erőből fejlesztette. Minde mellett más területeken is képezte magát. A nyelvtanulás, a történelem, a természettudomány különböző területei is igen érdekelték. Nagyon sokat olvasott és tanult. Rendszeresen fordított szakrális és más típusú idegen nyelvű szövegeket, ezt a képességét haláláig karban tartotta. Szövegfordításai megtalálhatóak a baptista zenei kiadványokban. Sok énekszólót, kórusművet és hangszeres átiratot írt, ezzel gazdagította a baptista közösség zenei palettáját. Nem gyűjtött vagyont! A tehetségét ingyen adta mások javát szolgálva azzal. A fiatalokat tanította, nevelte, jó példával járt előttük. Többen tettek bizonyosságot arról, hogy az Emil bácsival való beszélgetéseik során ismerték meg Jézust. Csendesesen, magát talán túlságosan is háttérbe szorítva végezte szolgálatát. Gyermekeit és unokáit is a minden ember elfogadására, emberségre, a természet szeretetére és megbecsülésére nevelte. Fontosnak tartotta az állandó ismeretszerzést, a világban történő események folyamatos figyelését. Alázatosan, de határozottan kiállt

a saját meggyőződése mellett, de tiszteletben tartotta mások véleményét is. Ráduly Emil 2020. október 21-én békében megpihent.

AZ ELSŐ ÉNEK: ÜDVÖZLET

Az ének szövege egy bibliavers. Olyan, mint egy aranymondás. A szerző ezzel az énekkel tulajdonképpen mindenkinek a szájába adott egy igét, amely erő, lelki táplálék, jó kívánság mások felé és egy általános üzenet mindenkinek. Amit különösen érdemes kiemelni, az az ének ritmikája. Az éles és nyújtott ritmusok kiválóan illeszkednek a magyar nyelv kiej-

tési szabályaihoz, a „hit által” és a „titeket” daktilusok pedig jól tükrözik azt az erőt, amelyek ezekben az időmértékes verslábakban rejtőznek. Az ének négy ütemen keresztül emelkedő ambitusa azt az irányt mutatja (felfelé), ahonnan várhatjuk reménységünk beteljesedését, ahonnan várhatjuk a hit által való magvalósulását. Egyszerű ének fenséges gondolatokkal.

A MÁSODIK ÉNEK: MEGTALÁLTAM JÉZUS ÚTJÁT

A 2003-ban kiadott új gyülekezeti énekeskönyvünk 360. éneke ez a

Üdvözlet
Róma 15:13a

Ráduly Emil
1992. 08. 14.

Con anima ♩ =

Soprano
Alt
Tenor
Bass

S
A
T
B

poco á poco rit.

„Egy megtérő bűnös euforikus örömét festi meg, akinek kinyílt a szeme, a szíve, és teljes odaadással nyújtja kezét Megváltójának a további együttes haladásra.”

Megtaláltam Jézus útját

1. Meg-ta - lál - tam Jé - zus út - ját, Meg-vál - tá - sa már e -
 2. Ke - zem nyúj - tom, drá - ga Jé - zus, Te légy né - kem az e -

nyém. Bi - za - lom - mal fu - tok hoz - zá, Sze - re - tet - tel lép fe -
 ró, Csüg - ge - dés - ben si - ess hoz - zám, Bű - ne - i - mért szen - ve -

lém. Áldott é - gi vi - lá - gos - ság, U - ta - mon te légy a
 dő! Töltsd re - ám most drá - ga Lel - ked, Hull - jon rám a tűz - e -

fény! Szi - vem bol - dog me - ne - dé - ke, Üd - vös - sé - ges szép re -
 ső! I - géd - nek adj győ - ze - del - met, Mert el - jön a vég - i -

mény! Meg-ta - lál - tam Jé - zus út - ját, Meg-vál - tá - sa már e - nyém!
 dő! Ke - zem nyúj - tom, drá - ga Jé - zus, Te légy né - kem az e - rő!

nagyon kedves mű. A szövegét Gerzsenyi Sándor írta, a zenéjét Ráduly Emil szerezte. Egy megtérő bűnös euforikus örömét festi meg, akinek kinyílt a szeme, a szíve, és teljes odaadással nyújtja kezét Megváltójának a további együttes haladásra. A megtérés pillanatának csodálatos

leírása. Az ének hangneme „C” dúr, amely a törzshangsor bármilyen befolyásoltságmentes erejével él. Az első két sor néhány hangból álló dallamocskával nemes egyszerűséggel írja le a kereső lélek elszánását. Aztán az ének közepén – mint egy fortyogó edényből a gőz – kitör

a belső öröm: „Áldott égi világosság, utamon te légy a fény!”, vagy a második versszakban: „Töltsd reám most drága Lelked, hulljon rám a tűzeső!”

Majd az ének végén mintegy keretező módon visszatér az elejét indító dallamocska mintegy a kö-

„A békesség munkálása nem szájjal történik, hanem szeretettel.”

zéprész után megváltozott gondolkodás, megváltozott életszemlélet.

Az ének annyira egyszerű struktúrájú, hogy szólóban, kisebb együttesel vagy akár nagyobb gyülekezettel is énekelhető.

A HARMADIK ÉNEK: EMBERSZERETET

A szerző a II. világháború borzalmainak átélése során és a nevelőapjától kapott tanácsok alapján egész életében az embertársi szeretet szószólója volt. Ebben a szintén nagyon egyszerű énekben – a szövege és a dallama is saját szerzemény – lerántja a leplet a hazug, képmutató szeretetről és gonosz indulatokról. Jézus parancsa egyértelmű: úgy kell szeretnünk embertársainkat, mint önmagunkat. A békesség munkálása nem szájjal történik, hanem szeretettel.

Emberszeretet Ráduly Emil

Vivo ♩ = 104

Soprano
Alt

1. Add Is - te - nünk, hogy sze - re - tet Ve - zes - se min - den
2. Ne árt - sunk el - len - ség - nek sem, Bosz - szút ne áll - junk
3. Hadd hall - juk meg Jé - zus - sza - vát: Ald - juk, ki ránk át -

Tenor
Bass

8

Soprano
Alt

tet - ün - ket, Hogy szol - gál - juk egy - mást szív - vel, I -
em - be - ren. Hős Dá - vid is kí - mélt - te - őt: Sa -
kot ki - ált, Az el - len - ség - gel jót te - gyünk, és

Tenor
Bass

14

Soprano
Alt

gaz test - vér - sze - re - tet - tel. Hogy szol - gál - juk egy -
ult, az ál - nok ül - dö - zőt. Hős Dá - vid is kí -
min - den em - bert sze - res - stünk! Az el - len - ség - gel

Tenor
Bass

20

Soprano
Alt

mást szív - vel, I - gaz test - vér - sze - re - tet - tel.
ult, az ál - nok ül - dö - zőt. Hős Dá - vid is kí -
jót te - gyünk, és min - den em - bert sze - res - stünk!

Tenor
Bass

Téglási Lajos

AZ EURÓPAI BAPTISTA SZÖVETSÉG KÖZGYŰLÉSE RIGÁBAN 2022 SZEPTEMBERÉBEN

Idén szeptemberben összesen öten vettünk részt a lettországi Rigában megrendezett EBF (Európai Baptista Szövetség) éves közgyűlésén, Papp János egyházelnök, Durkó István missziói igazgató és Téglási Lajos külügyi szaktitkár, a Magyarországi Baptista Egyház képviselőjében, míg a Baptista Szeretetszolgálatot dr. Szilágyi Béla elnök és Gál Dávid igazgató képviselte.

Ezen a négynapos rendezvényen idén 40 tagország és 16 partnerszervezet képviseltette magát, összesen 140 fő vett részt a konferencián.

Mivel Igor Bandura, az ukrán szövetség alelnöke is jelen tudott lenni, nem csoda, hogy komoly figyelem kísérte az ő beszámolóját és helyzetjelentését a háború sújtotta Ukrajna kapcsán. Sok baptista elhagyta a hazáját, egész gyülekezetek tagsága tartózkodik kül-

földön, néha együtt, néha szétszóródva. A nyelvi és kulturális közelség miatt Lengyelországba érkeztek a legtöbben, ahol az ottani baptista szövetséghez lazán csatlakozva már meghaladják a lengyel baptisták számát. Nincsenek biztos számok, de talán 5000 főnél is többen vannak átmenetileg – vagy végleg – Lengyelország területén. Hozzávetőleg 200 ukrán gyülekezetben nem tudnak rendszeres alkalmakat tartani, 46 imaházat tett tönkre bombatalálat, és 250 lelkipásztor hagyta el az országot. Korábban az ukrán szövetség 125.000 főt számlált és közel 2400 gyülekezete volt országszerte, most nem lehet biztos számot mondani. A háború által kevésbé érintett területeken a gyülekezetek a korábban megszokott módon működnek, mindegyik beállt a humanitárius munkába, és a maga lehetősé-

„Nagyon izgalmas és tiszteletre méltó folyamatokat ismertünk meg a lett szövetség részéről.”

gei, partneri kapcsolatai függvényében nyújt szállást, oszt élelmiszert, segít, ahol tud. Miközben sok helyen élnek át megtéréseket, aközben nagyon sok összetört életet kell lelkigondozniuk. Több, a frontvonalban lévő gyülekezet pástora és tagjai döntöttek úgy, hogy maradnak és éjt nappallá téve segítenek a rászorulóknak, akikből nagyon sok van és a tél beálltával egyre többen lesznek. A lvivi szeminárium működik, és idén hét új diák kezdte meg teológiai tanulmányait.

Sok szó esett a szomszédos országok és a baptista testvériség által nyújtott segítségről. Ezen a területen a Baptista Szeretetszolgálat kiemelkedő és példaértékű munkát végez és mintát ad sok más szövetségnek is. Emiatt is igen fontos volt, hogy dr. Szilágyi Béla és Gál Dávid részt vett a rendezvényen, mert sokan sokféle területen kértek tanácsot, építették a kapcsolatot velük. Persze nem csak a professzionális szervezetek segítenek a humanitárius krízis kezelésében, és a magyar szövetség ebben a tekintetben is nagyon sokat tett le az asztalra, hála a gyülekezetek és az egyes hívők odaadó segítségének. Ezt Igor Bandura testvér külön is kiemelte, és nagy-nagy háláját fejezte ki a környező szövetségek segítségéért.

Sajnos az orosz szövetség képviselői nem tudtak jelen lenni, akiknek a megítélése a jelen helyzetben elég vegyes. Érezhetően megrendült az ukrán és orosz szövetség közötti bizalom és kapcsolat, nagyon nehéz ilyen helyzetben a politikai, etnikai és érzelmi hatásoktól függetlenedni, lehet találkozni olyan hangokkal, akik az orosz baptistákat megalkuvóknak tartják. Bár nem tisztem állást foglalni, az mindenesetre árnyalja a dolgot, hogy hallani olyan keresztényekről, akik kiálltak a háború ellen, és bebörtönözték őket az orosz hatóságok, vagy csak egyszerűen eltűntek, és az orosz baptisták is állást foglaltak a háború ellen, bár nagyon óvatosan fogalmaztak.

Bármi is az igazság, orosz testvéreinkért ugyanúgy kell imádkozni, mint az ukránokért, az ottani Krisztus-hívők szintén áldozatai a diktatórikus jegyeket mutató vezetésnek, csak másként szenvedik el a háborús konfliktus következményeit.

Az EBF-konferenciák mindig alkalmat nyújtanak arra, hogy a különféle bizottságok beszámoljanak az általuk elvégzett munkáról, illetve a tisztújítások is itt történnek meg. Természetesen az idei közgyűlést az ukrán háború tematizálta, de azért ezen kívül is van élet.

Ezeknek a konferenciáknak – az én meglátásom szerint – az igazi értékét azok a találkozások adják, amelyek a hivatalos programon kívül valósulnak meg. Elég sok szabadidőt hagytak erre a szervezők, így nekünk is sokakkal volt lehetőségünk találkozni és beszélgetni.

Reménykeltő impulzusok értek minket több nyugati ország képviselője részéről, akik nagyon erős társadalmi nyomás alatt vannak a gender, woke, LMBTQ, szülői jogok és egyéb ideológiák következtében, de mégis egyre hangsúlyosabbá válik számukra, hogy Krisztusba vetett hitüket felvállalják és hirdessék. Talán még időben kapnak észbe.

Nagyon izgalmas és tiszteletre méltó folyamatokat ismertünk meg a lett szövetség részéről. Ugyan Lettország mindössze kétmillió fős, mégis közel 6000 főt számlál az ottani baptista szövetség, és nagyon komoly változásokat indítottak el a gyülekezetplántálás, vezetőképesség területén, amelyek egyre több gyümölcsöt teremnek. Olyan komoly hatással volt ránk az ottani elnök, Kaspars Sterns beszámolója, hogy elhívtuk a novemberi nemzetközi gyülekezetplántáló konferenciára Bicskére, ahol ő volt a fő előadó, és nagyon sokunkat inspirált.

Megragadtuk a lehetőséget, és külön időt töltöttünk a közép-kelet-európai országok képviselőivel, hogy erősítsük a személyes kapcsolatainkat, és egyeztessük a terveinket. Nagyon értékes kapcsolatok ezek, amelyeknek a magyar szövetség a motorja, és amelyekbe az erdélyi, lengyel, szlovák, szerb, román, cseh, horvát, moldáv, ukrán testvéreinket invitáltuk meg elsősorban, mert látjuk azt, hogy teológiájukban, értékrendjükben és gyakorlatukban nagyon közel állnak hozzánk. Alkalmat adott ez arra is, hogy a 2023-as évben tervezett Baptista500 programra hívjuk őket, különösen is az ApCsel 1:8 konferenciára tavasszal.

Míg a tavalyi amszterdami konferencián a környezetvédelem volt a hangsúlyos, idén már értelemszerűen Ukrajna és a humanitárius segítség, emellett pedig az evangelizáció és a gyülekezetek revitalizálása is. Reméljük, hogy ebbe az irányba fejlődik tovább az európai szövetség figyelme és törekvései!

Gregory Koukl

Taktikák

Keresztyén meggyőződésünk megvitatásának módszertana

Evangéliumi Kiadó és Iratmisszió, 285 oldal

Egy olyan kultúrában, amely egyre közömbösebb vagy akár ellenséges a keresztyénség igazságával szemben, Krisztus követőinek fel kell készülniük arra, hogy kommunikáljanak azokkal, akik „nem beszélnek” a hívők nyelvét, vagy nem ugyanazt fogadják el a tekintély forrásaként.

Gregory Koukl bemutatja, hogyan lehet művészi módon visszaszerezni a beszélgetések irányítását, és megfontoltan, diplomatikus eszközökkel konstruktív irányba terelni azokat.

Koukl a nyilvánosság előtt a keresztyénség védelmében szerzett széleskörű tapasztalataira támaszkodva nemcsak hatékony érveket mutat be, amelyekkel megvédhetjük, hogy miért hisszük azt, amiben hiszünk, hanem olyan módszerekre is megtanít, amelyekkel érdemi párbeszédet és vitát folytathatunk.

Fodorné Ablonczy Margit

Családpasztoráció

Hogyan segíthetnek a kazuális alkalmak a családi kapcsolatok rendezésében?

Kálvin, 2022, 312 oldal

Ez a könyv lelkipásztoroknak szeretne gyakorlati segítséget nyújtani a családpasztorációban. Elsősorban, hogy a kazuáliák alkalmával, a keresztelekő, a házasságkötés megáldásakor és a temetési szolgálat előtt, által és után kellő érzékenységgel és felelős szakmaisággal segítsék a nemzedékek tagjait a családi életciklusváltások kríziseinek feldolgozásában.

Fodorné dr. Ablonczy Margit református lelkész, pedagógus, kontextuális lelkigondozó, családterapeuta, a KRE HTK adjunktusa. Személyes és szakmai életútján hagyatékként viszi tovább édesapjának, Ablonczy Dánielnek a református lelkipásztorkodás és teológia iránti, valamint édesanyjának, Kiss Margitnak a tanítás és pedagógia iránti elkötelezettségét. Meggyőződése szerint a nemzedéki kapcsolatok gyógyulása által válhat a gyülekezet a családok családjává, krisztocentrikus közösséggé.

Farkas József

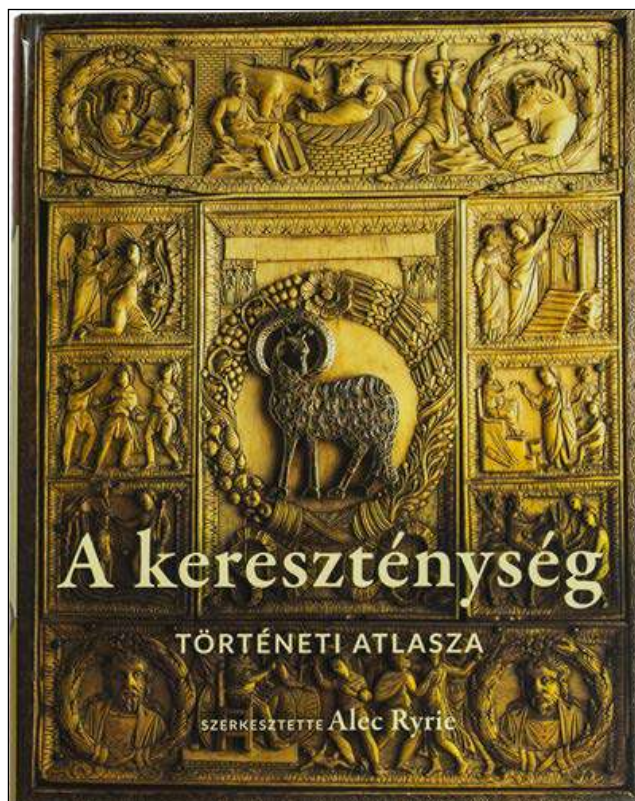
A világ tele van Istennel

Három evangelizáció

Kálvin, 2022, 208 oldal

Három evangelizációs sorozaton keresztül nyerhetünk betekintést Farkas József (1914–1999) református lelkész igehirdetői életművébe, aki 1948-tól haláláig volt az általa alapított Klauzál téri (helyileg a Gyulai Pál utcában működő) gyülekezet lelkésze.

„Igehirdetéseinek esszenciái ezek a sorozatok – írja tanulmányában Steinbach József – Farkas József szellemi zárandokútnak nevezte ezeket a sorozatokat, ahol gondolkodó ember szólt gondolkodó emberekhez, az ige alapján, egy-egy témát kifejtve, mindig a krisztusi evangélium fényében... A vezérige alapján egy-egy téma kifejtése történik, egymásra épített rendszerben, ahol együtt gondolkodva keresik az ige üzenetét, és így akarnak közelebb jutni Jézus Krisztus megváltó örömhíréhez, az üzenetet ajándékozó Istenhez.”

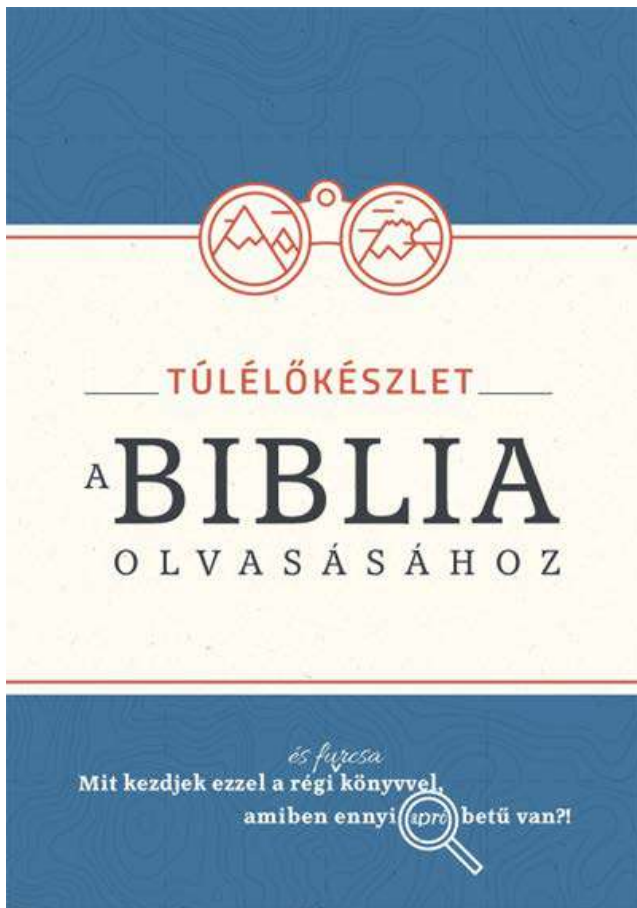
Alec Ryrie

A kereszténység történeti atlasza

Kálvin, 2021, 224 oldal

„Keresztény történelmi atlaszt írni – első hallásra – különös vállalkozás. Vallás és földrajz között nem feltétlenül egyértelmű a kapcsolat... Mégis, a kereszténység velejéig földrajzi jellegű vallás, a térképek pedig különösen hatékonyan beszélnek el a történetét. A keresztények mindig is a szentség fogalmaival gondolkodtak az általuk elfoglalt terekről... Aki a történeti Krisztust hirdeti, az nehezen feledkezik meg arról, hogy lábai annak idején Júdea hegyeit tapodták, ahová mi magunk is ellátogathatunk. A héber Biblia narratívája sziklaszilárdan gyökerezik a fizikai térben. A keresztények szemében Jeruzsálem teológiai alapelv, az eljövendő mennyei város, de egyszersmind valós hely is, tele relikviákkal, konfliktusokkal, és olyan emberekkel, akik a városra egyszerűen otthonként tekintenek.”

Alec Ryrie történész, a Brit Akadémia tagja, az angliai Durhami Egyetem és a londoni Gresham College tanára. Elsődleges kutatási területe a reformáció és a protestantizmus története, számos könyv és publikáció szerzője.

Többszerzős

Túlélőkészlet a Biblia olvasásához

Mit kezdjek ezzel a régi és furcsa könyvvel, amiben ennyi apró betű van?

Kálvin, 2022, 120 oldal

A Biblia olvasása nem könnyű vállalkozás, de megéri a fáradságot!

Ez a kis „túlélőkészlet” ehhez ad bátorítást, ötleteket, tanácsokat és fogódzókat. Bízunk benne, hogy segítségével te is bátran elindulsz vagy továbblépsz az úton, hogy megismerd Isten igéjének izgalmas és csodálatos világát, és megerősödjön az Istennel való kapcsolatod.

A kamaszkorú gyermekek nyelvén ad bevezetést a Bibliába ez a rövid könyv.

Leonard Ravenhill

Miért késik az ébredés?

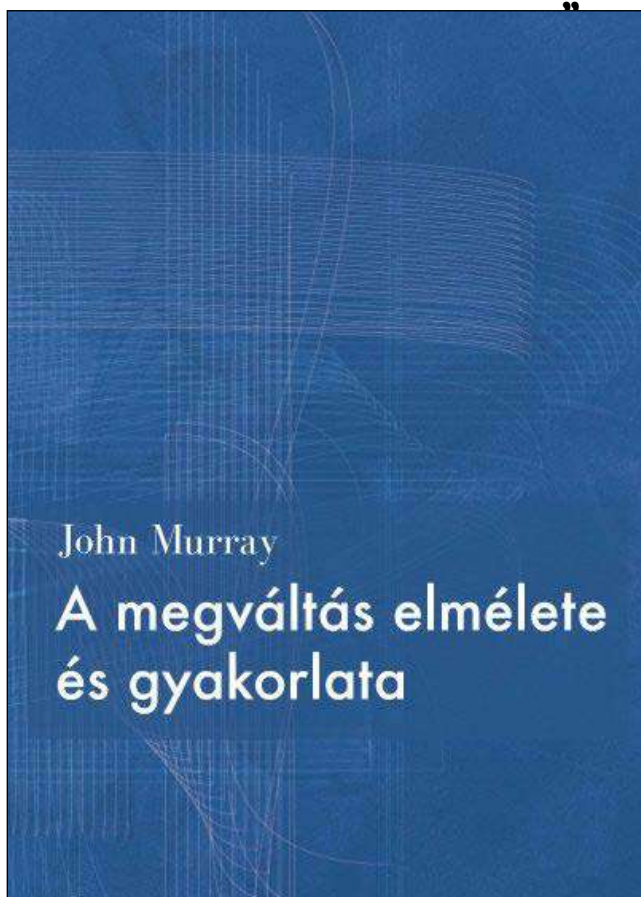
Szegletkő Kiadói Alapítvány, 2022, 344 oldal

„Minden nagyobb ipari vállalatnál találunk olyan személyeket, akikre csak akkor van szükség, amikor valami meghibásodik. Ha a gépek nem működnek megfelelően, ezek az alkalmazottak máris akcióba lendülnek, azonosítják a probléma forrását és kiküszöbölik a hibát, hogy a gépezet ismét zavartalanul járhasson. A jól funkcionáló rendszerek nem érdekesek a számukra, ők ugyanis a problémafeltárás és a problémamegoldás szakértői.

Isten országában is hasonlóan mennek a dolgok. Istennek mindig is voltak „szakértői”, s ezeket a specialistákat elsősorban az erkölcsi hanyatlás problémája, s a nemzet vagy az egyház lelki egészségének romlása foglalkoztatta.

Azok, akik ismerik Leonard Ravenhillt, bizonyosan felismerik benne a vallási szakértőt, akit nem azért küldött Isten, hogy az egyház hétköznapi munkáját végezze, hanem hogy erőpróbára hívja a Baál papokat saját hegyükön, megszegyenítse a nemtörődöm papot az oltárnál, szembeszálljon a hamis prófétával és figyelmeztesse mindazokat, akiket az félrevezetett.”

Részlet A. W. Tozer előszavából

John Murray

A megváltás elmélete és gyakorlata

KIA, 2022, 224 oldal

John Murray A megváltás elmélete és gyakorlata című műve eredetileg 1955-ben jelent meg, de azóta az évek során több tucat alkalommal kiadták már. A könyv módszeresen magyarázza a megváltás mindkét oldalát – annak megvalósítását Krisztus jóvátételén keresztül, illetve a hívők életében történő alkalmazását. Murray teológiai klasszikusában először a jóvátétel szükségességét, lényegét, tökéletességét és hatályát vizsgálja. Ezután áttér az elhívás, az újjászületés, a hit és bűnbánat, a megigazulás, a gyermekké fogadás, a megszentelődés, az állhatatosság, a Krisztussal való közösség és a megdicsőítés bibliai tanításának tárgyalására.

Murray tömör, pontos és jól követhető teológiai tanulmánya most ismét elérhető és hasznos olvasmány lehet a hívők új generációja számára.

Douglas Stuart

Ószövetség exegézis

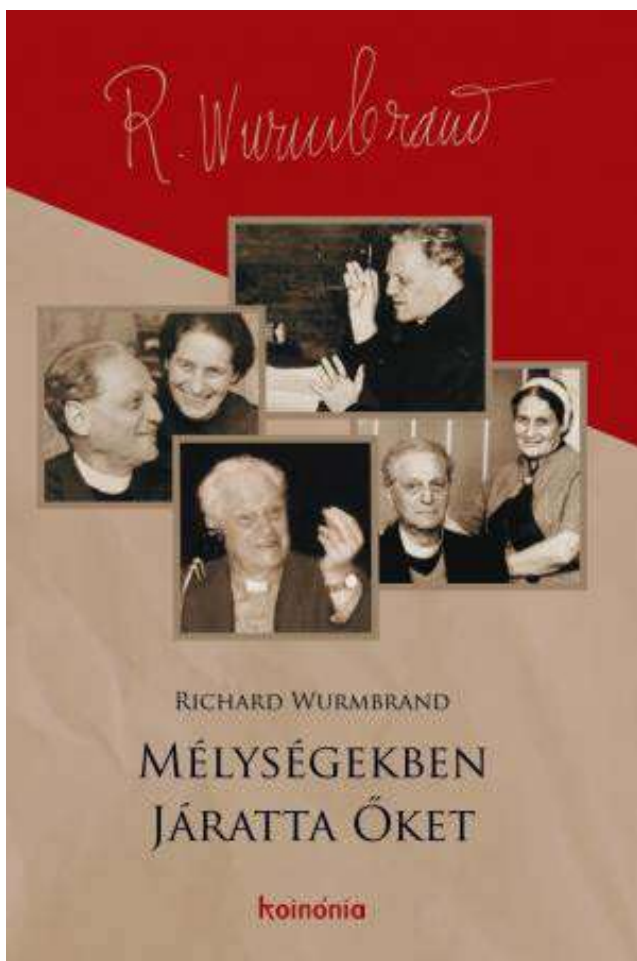
Kézikönyv teológiai hallgatóknak és lelkipásztoroknak

KIA, 2021, 312 oldal

Stuart megközelítése olyan gondos és megfontolt, lépésről lépésre haladó útmutatót biztosít, amely bármelyik ószövetségi igeszakasz esetén alkalmazható. Irányt mutat a teljes exegézishez, és a kifejezetten az igehirdetéshez igazított, gyorsabb megközelítésről is információkat nyújt. Megmutatja, hol találhatóak és hogyan használhatók a bibliakutatás legújabb digitális és online forrásai. A kifejezések téma megmagyarázza a bibliatudomány olykor zavarba ejtő nyelvezetét, a gyakori tévedések listája pedig segít a diákoknak, hogy elkerüljék a jellemző hibákat.

Egyetlen Ószövetséghez készült exegetikai útmutatót sem használtak szélesebb körben, hogy a lelkipásztorokat és a hallgatókat az ige hűséges, gondos értelmezőivé képezzék.

Douglas Stuart a Gordon-Conwell Theological Seminary ószövetségi tanszékének professzora.

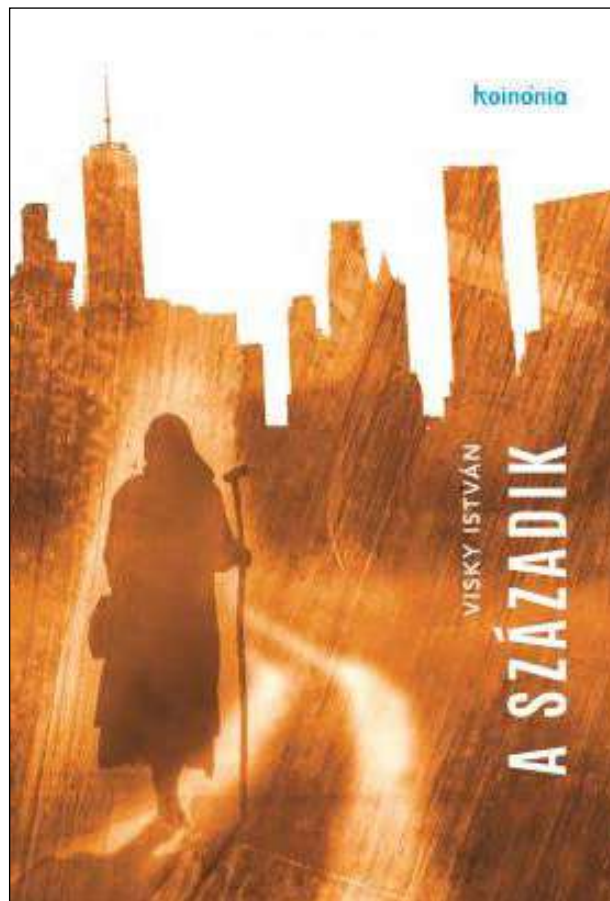

Richard Wurmbrand

Mélységekben járatta őket

Koinónia, 2022, 392 oldal

Richard Wurmbrand (1909–2001) zsidó származású evangélikus lelkész első alkalommal 1948-ban került börtönbe, az utcáról rabolták el a titkosszolgálat ügynökei. Húsz évre ítélték, amiből nyolc és fél évet töltött le, ebből hármat magánzárkában. 1956 tavaszán szabadult. Ekkor, bár visszavonták lelkészi működési engedélyét, újrakezdte szolgálatát az üldözött egyházban. Így 1959-ben másodszor is letartóztatták. Ítélete huszonöt évre szólt, végül öt év és öt hónap lett belőle. Álnéven szerepelt a börtönök nyilvántartásában, családjával halálhírét közölték. Az utána érdeklődő külföldi diplomáciai testületeknek azt mondták, hogy külföldre szökött. Az embertelen kínzások ellenére hite és humora megmaradt. Ezt Visky Ferenc szavai magyarázzák legtalálósabban: „Az evangéliumért való szenvedés az evangéliummal való együtt-szenvedést jelenti. Együtt szenvedni az evangéliummal: közösségben maradni az örömhírrrel.”

Visky István

A századik

Koinónia, 2020, 240 oldal

A kötet a posztmodern létállapotban élő – és abban magát egyre rosszabbul érző –, szilárd értékek nélkül sodródó mai embert szólítja meg úgy, hogy a Biblia történeteit aktuális tartalommal tölti meg, vonatkoztatja mai életünk dilemmáira. A reménység, egyén és közösség viszonya, a szenvedés, a halál, a bűn és a szeretet a kulcstémái. Ahogy a szerző ezeket az örök emberi életkérdéseket felveti, és a keresztény hit perspektívájába állítja, tanulságos és megrendítő élmény a nemhívónek is.

dr. Szalai Miklós (ateista filozófus, történész)